John Crawford,
M. D.

HANDLEIDING

TOT DE

GENEEZING

DER

INWENDIGE ZIEKTEN.

HANDLEIDING

TOT DE

GENEEZING

DER

INWENDIGE ZIEKTEN.

TEN DIENSTE DER HEELMEESTEREN OP HET LAND,

NAAR HET BEVEL VAN ZIJNE

KONINGLIJKE PRUISISCHE MAJESTEIT

UITGEGEEVEN

DOOR HET

OPPERSTE COLLEGIE DER GENEESKUNDE

TE BERLIN.

UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD.

TE LETDEN.

BIJ A. EN J. HONKOOP.

MDCCCXXVII.

16218

Crawford

AAN

DEN

LEEZER.

Het getal der Geneeskundige werken, ten nutte van het algemeen opgeſteld, is zoo groot, dat men zich waarſchijnelijk zal verwonderen, wederom zoodanig een in het licht te zien komen, en door mij te worden aangepreezen. Dan het oogmerk van dit Stukje is geheel anders, dan van de meeſten, die, oppervlakkig beſchouwd, ſoortgelijk ſchijnen te zijn. In meest alle heeft men getracht, den gemeenen man zelve in ſtaat te ſtellen, om zijne ziekten, of die zijnes huisgezins, en vrienden, te leeren kennen en geneezen, en of men daarin veel al wel of kwalijk geſlaagd zij, ſtaat hier niet te beſliſſen; doch het oogmerk van deeze beknopte Handleiding is, den Heelmeeſter, die zich, voor en aleer hij zich op de eene of

andere plaats ter beöefening der Genees- en Heelkunde nederzet, op deeze weetenſchappen behoorlijk toegelegd, en zich, op goede gronden, in ſtaat geſteld heeft, de gevallen, die hem voorkomen, te beöordeelen, aan de hand te geeven, wat hij omtrent de inwendige ziekten te doen hebbe, eer hij eenen Geneesheer raadpleegen, of Hem bij zijne zieken brengen kan.

Oordeelde de Groote FREDERIK, *dat de Heelmeeſters ten platten lande, in zijn Koningrijk, daaromtrent onderrichting noodig hadden, en beval* HIJ *daarom, dat door het Opperſte Collegie der Geneeskunde te* Berlin, *een Werkje, tot dat oogmerk geſchikt, zoude opgeſteld worden; wij mogen op goede gronden vaſtſtellen, dat hetzelve aan dezelfde goede inzichten, ook in ons Land, kan en zal beäntwoorden. De Heelmeeſters, die bij ons zich in de Dorpen en kleinere Steden ophouden, en waaronder menſchen van kunde en ondervinding gevonden worden, hebben zich echter voornamelijk op de uitwendige gebreken toegelegd, ſommige onder hen hebben de eene of andere reis, als Heelmeeſter, gedaan, andere den Soldaa-*

ten

ten bediend, en daardoor, gelijk ook door het leezen van ſommige, meest al in onze taal geſchreeven, boeken, zich eenige kundigheid omtrent de inwendige ziekten verkreegen, doch doorgaans zeer gebrekkig, daar zij zich, op zoodanig eene wijze, op alle de deelen der beſpiegelende en oefenende Geneeskunde niet toegelegd hebben, als die geene, welke, de waardigheid van Geneesheer zoekende te verkrijgen, doen moeten. Zij ſtaan dus omtrent de inwendige ziekten dikwijls in twijfel, en zien zich genoodzaakt, zullen zij, volgens hunnen pligt het welzijn der zieken, aan hunne zorge vertrouwd, behartigen, dagelijks de toevlucht tot een' Geneesheer te neemen. Dan zoodanig een is niet terſtond bij de hand, kan veelal niet geroepen worden, en de Heelmeeſter ſtaat verleegen, wat te doen. Boeken van grooten omſlag nateſlaan, laat de tijd, of het gevaar, waarin de lijder is, hem niet toe, en het is derhalven van de grootſte nuttigheid voor hem, in een kort beſtek, dus ſpoedig, geholpen te kunnen worden.

Zoodra ik dit Werkje zag, oordeelde ik, dat het volkomen beantwoordde aan dat oogmerk.

Niets kan 'er in het licht gegeeven worden, of de een heeft dit, een ander wederom iets anders, daar op aan te merken. Zoo zal het met dit Werkje gaan, zoo ging het mij ook met hetzelve, doch in het algemeen vond ik het zoo ingericht, dat ik den Uitgeever aanraadde, hetzelve waereldkundig te maaken. Voldoet het nu hier te Lande, zoo als het in Duitschland voldaan heeft, worden daardoor ten platte lande ten minsten eenige ongelukkigen gered, dan zal mijne aanprijzing ook niet nutteloos zijn.

EDUARD SANDIFORT.

* * *

VOOR-

VOORBERICHT.

De volgende onderrichting voor de Heelmeesters op het platte Land, is op bijzonder bevel van zijne Koninglijke Pruisische Majesteit opgesteld. Dezelve moet den Heelmeester op het Land, en op zulke plaatsen, alwaar geen Geneesheer, dan van eenen verren afstand, te krijgen is, op de zekerste en beste wijze leeren, hoe hij de ziekten, die onder den gemeenen man het meest voorkomen, geneezen kunne.

Doch met dit oogmerk moest dezelve ook zeer kort zijn, en het is uit dit dubbel oogpunt, dat men dit Werkje beöordeelen moet.

Men heeft hier geene beſpiegelingen, of wijdloopige behandeling van alle ziekten, die mogelijk zijn, te zoeken. Die, welke het meest op het land zich vertoonen, worden hier verhandeld, en onder deeze wel in het bijzonder de zulken, welke een ſchielijke hulp verëiſchen; van weinige ſleepende ziekten vindt men gewag gemaakt, en ſlechts die behandeling, welke in het begin derzelve vereischt wordt, opgegeeven, dewijl in zulke gevallen de Heelmeeſter altijd tijd genoeg overig heeft, om raad-

raad te pleegen bij den Geneesheer, wiens woonplaats naastbij is.

Omtrend de ziekten der Vrouwen en Kinderen is men wat omstandiger geweest, dewijl, zoowel bij den gemeenen man als zelfs bij het grootste gedeelte der Heelmeesteren in kleine plaatsen, wat de behandeling van dezelve aangaat, tot nog toe de grootste onweetendheid en het vooroordeel plaats heeft. De vooroordeelen uitteroojen, is altijd zeer bezwaarlijk, en zij maaken het allermeest de geneezing moeilijk. De Overheden en Kerkleeraaren moeten hierin gewillig den Heelmeester ondersteunen, want zonder deeze hulp zal alle moeite, die hij aanwendt, en zelfs deeze Onderrichting nut-

nutteloos zijn. De Heeren Predikanten in het bijzonder zullen, door hun aanzien, en een verſtandige toeſpraak, het allerbest die vooroordeelen, welke de gemeene man tegen eenen Geneesheer, en alle beperkingen zijner begeerten en gewoontens heeft, overwinnen.

IN-

INHOUD.

INLEIDING. .. .. Bladz. XVII

Van de koude of tusschenpoozende Koortsen. Bladz. 1

--- *de aanhoudende of heete Koortsen in het algemeen.* 18

--- *de onderscheiden soorten der Ontsteekings-Koortsen, en van de eenvoudige goedäartige aanhoudende Koorts.* 19

--- *het Zijdenwee.* 24

--- *de Longöntsteeking.* 27

--- *de valsche Longöntsteeking.* . . . 31

--- *het galächtig en valsch Zijdenwee.* . . 32

--- *de Keel-pijn.* 35

--- *de Gal- en Rotkoortsen.* 43

--- *de Kinderpokjes.* 50

--- *de Mazelen.* 65

--- *de Roodvonk, Scharlaken, en Netelkoorts.* 75

--- *de Roos.* 77

--- *de Verkoudheid en het Hoesten.* . . . 80

Van

Van de Kinkhoest. 82
--- *de Aamborſtigheid.* 84
--- *de Beroerte.* 87
--- *de Bloedſtortingen.* 91
--- *de Neusbloeding.* 92
--- *de Bloedſpoeging.* 95
--- *de Bloedbraaking.* 99
--- *den Loop.* 102
--- *den Rooden Loop.* 105
--- *het Boord.* 112
--- *het Braaken.* 115
--- *de Buikpijnen.* 116
--- *de Buikpijnen, uit ontſteeking ontſtaande.* 117
--- *de galächtige Buikpijnen.* 120
--- *de overige ſoorten van Kolijken.* . . 121
--- *de Geelzucht.* 124
--- *de Waterzucht.* 128
--- *de Waterzucht tuſſchen vel en vleesch.* . 129
--- *de Buikwaterzucht.* 135
--- *de Borstwaterzucht.* 137
--- *de Trommelzucht.* 138

Van

Van de Jigtpijnen. 141
--- *de Scheurbuik.* 148
--- *de Schurft.* 152
Van de Ziekten der Vrouwen. . . 156
Van de Stonden. 156
--- *de Zwangerheid.* 166
--- *de Verlosſing.* 174
--- *de gevolgen der Verlosſing.* . . 178
Van de ziekten der Kinderen. 189
Van de zwakheid der eerstgebooren Kinderen. 186
--- *het Rogchelen kort na de geboorte.* 190
--- *het Bloedbraaken.* . . . 190
--- *de belette zuiging.* . . . 190
--- *de Geelzucht.* 191
--- *de Hardlijvigheid.* . . . 191
--- *de ongeduurigheid, ſlaapeloosheid, en ſtuiptrekkingen, door het zuur verwekt.* 192
--- *dezelfde toevallen door gemoedsaandoeningen der Moeder.* . . . 194
--- *de ontvelling, en uitſlag der huid.* 194
--- *de zwelling der teeldeelen en beenen.* 195

Van

Van de opſtopping der Pis, en pijnlijkheid bij het loozen van dezelve. . . 196
--- *de Braakingen.* 197
--- *de Sprouw.* 198
--- *de ongemakken, die het krijgen der tanden verzellen.* 199
--- *de borstziekten.* 202
--- *de Wormen.* 205

AANHANGSEL.

Van die toevallen, welke eene bijzonder ſchielijke hulp vereiſchen. 211
--- *de middelen, ter redding van drenkelingen.* 211
---------- *ter redding van gehangen gewurgden.* 216
---------- *ter redding van geſtikten.* 218
---------- *ter redding van bevroozenen.* 221
--- *de Vergiften.* 225
Lijst der Geneesmiddelen. 229

INLEIDING.

Behelzende eenige regelen van voorzigtigheid, op welke een Heelmeester bij het behandelen der zieken te letten heeft.

I.

Deeze handleiding ontslaat den Heelmeester in geenen deele van zijne verpligting, om, bij het behandelen der inwendige ziekten, zich te bedienen van een' Geneesheer, indien 'er een te krijgen is. Dezelve is alleenlijk opgesteld, opdat hij weete, hoe hij op het Land, aan zulke plaatsen, alwaar geen Geneesheer tegenwoordig is, en in gevallen, welke eene schielijke hulp vorderen, en door uitstel te maaken een klaarblijkelijk nadeel aangebragt wordt, omtrent de beschreeven ziekten zich te gedraagen hebbe. Zoodra een Geneesheer tegenwoordig is, gelijk ook in de Steden, moet een Heelmeester zich geheel en al onthouden van de behandeling der inwendige ziekten, gelijk hij in het algemeen verpligt is, in zwaare en samengestelde gevallen, vooral in sleepende ziekten, zich te vervoegen bij den naasten Geneesheer, dien raadvraagen, en niets op zich-

 zel-

zelven onderneemen. Wanneer 'er zich algemeenheerschende ziekten opdoen, als de Kinderpokjes, Rotkoortsen, de Roodeloop; dan moet hij daarvan terstond aan een' Geneesheer kennis geeven, hem nauwkeurig de toevallen der ziekte, hoe dezelve begonnen is, en welke algemeene oorzaaken, volgens zijne gedachten, daartoe gelegenheid gegeeven hebben, voorstellen; een voorschrift, waarnaar hij zich te gedraagen hebbe, verzoeken, en aanhouden, met hem kennis te geeven van het beloop en den voortgang der ziekte.

II.

De voornaamste omstandigheden, waarop een Heelmeester, als hij bij eenen zieken geroepen wordt, nauwkeurig moet letten, eer hij iets voorschrijft, zijn:

1.) De ouderdom, het temperament, de lighaamsgesteldheid, en de levenswijze van den lijder.

2.) Of hij ook gehad hebbe eenig sleepend ongemak of langduurig gebrek, als een breuk, eene verstopping in het eene of andere ingewand, uitslag, door de kunst verwekte, of natuurlijke, verzweeringen, of voortgelijke; of ook sterke ontlastingen van zweet, aambeijen, en deeze op eens gestuit, terug gedreeven, of te schielijk geneezen zijn.

3.) Bij

3.) Bij Vrouwsperſoonen de Stonden; het verdient naamelijk opmerking of deeze maandelijkſche ontlasting te ſterk, geheel belet, of niet geregeld zij.

4.) Bij kinderen moet voornamelijk gelet worden op de tanden, wormen, terug gedreeven uitſlag en zweet, op de voedſels, welke men dezelven geeft, en wel in het bijzonder op het zog, en op de gezondheid van Moeder of Minne.

III.

Nooit moet hij braaking verwekkende, buikzuiverende, en alle andere ſterke middelen geeven, zonder eerst te letten, en wel aller nauwkeurigst, op de omſtandigheid, waarin de ziekte zich openbaart, en de lighaamsgeſteldheid van den zieken. Opdat hij minder dwaale, zal hij op de volgende regelen acht geeven.

1.) Aan zwangere vrouwen, aan zieken, welke geneigd zijn tot bloedſtortingen van allerlei ſoort, tot volbloedigheid, tot aandrang van het bloed naar het hoofd of de borst, die met breuken geplaagd zijn, die verhardingen, verſtoppingen, of verzweeringen in eenig ingewand hebben, die kortädemig, of zeer zwak zijn, moet een Heelmeeſter noch braaking verwekkende, noch buikzuiverende, ja in het algemeen geene heete en ſterke middelen geeven.

2.) In alle ontſteekingen zijn dezelve nadeelig.

3.) Als een braaking-verwekkend- of buikzuiverend middel vereischt wordt, en men de lighaamsgeſteldheid van den lijder, aan wien men dezelven geeven wil, niet nauwkeurig kent, moet men altijd met zagte beginnen, en, als deeze niets doen, langzaamerhand tot ſterker overgaan.

IV.

Een heete levensregeling, of het gebruik van verhittende middelen in alle ziekten, die ſchadelijke gewoonte van de lijders, en vooral de Kraamvrouwen in zeer warme bedden, en heete vertrekken, als op te ſluiten, en haar verhittende geneesmiddelen en dranken te geeven, ſleept meer menſchen op het land weg, dan 'er aan de ziekten zelve ſterven. Een Heelmeeſter moet, zoo veel mogelijk, deeze kwaade gewoonte trachten te verbannen, geene verhittende, zweetdrijvende middelen, geene dranken van deezen aart, als wijn, brandewijn, koffie, en ſoortgelijke toeſtaan, veel minder zelve aanprijzen, maar veeleer daarop acht geeven, dat de zieken en kraamvrouwen, altijd eene zuivere, niet al te warme, niet al te koude, lucht inademen. Tot dit oogmerk moeten, als het jaargetijde niet al te koud is, zorg-

vul-

vuldig de vengſters opengezet, de vertrekken berookt worden, waartoe de azijn, op een' heeten ſteen gegooten, het beste middel is. De zieken moeten behoorlijk verſchoond worden, doch met deeze omzichtigheid, dat het linnen te vooren nauwkeurig uitgedampt, en warm gemaakt worde.

V.

In heete ziekten moet men geen vleesch, of andere, ſterk voedende, winderige, of onverteerbaare ſpijzen, toeſtaan. De magerſte diëet is de beste. Gekookte vruchten, ſlijmerige en zuurachtige dranken, ſpinagie, zuuring, pieterſelie, ſellerij, en ſoortgelijke, verſchaffen de allerbeste voedſels. Als de zieken beginnen te geneezen, en trek tot eeten krijgen, moet men hun zeer langzaam voedende ſpijzen toeſtaan. Dunne vleeschſoepen, waarin de gemelde kruiden gekookt zijn, vruchten, en verſche tuinvruchten (knollen en witte kool uitgezonderd), ſoepen met rijst, gerst, zijn de beste ſpijzen voor geneezende. Te veele en te harde voedzels, koeken, gerookt en gezoute vleesch en visch, gedroogde erweten en boonen, aardappelen, en ſoortgelijke, doen den zieken zeer ligt inſtorten.

VI.

VI.

De beweeging en open lucht zijn de beste middelen ter geneezing en ter herſtelling der krachten. Men moet echter met oordeel en omzichtigheid daarin te werk gaan ; de zieke moet zich langzaamerhand, en voor het eerst op eenen goeden dag, aan de lucht bloot ſtellen, met eene zagte en kortſtondige beweeging beginnen , en van tijd tot tijd dezelve vermeerderen. Nooit moet een zwakke beweeging maaken, kort voor, nooit terſtond na het eeten, nooit tot dat hij ſterk aan het zweeten raakt.

VII.

Gelijk in het algemeen nooit een geneesmiddel gegeeven moet worden, zonder dat men de ziekte , en den lijder , behoorlijk kent , zoo moet een Heelmeeſter wel zorge draagen, dat hij nooit ſterke braakingverwekkende , buikzuiverende , of afdrijvende middelen , geeve aan menſchen , die hij niet volkomen kent. Omtrent het aderlaaten moet hij met de zelfde omzichtigheid te werk gaan , en dezelve nooit in het werk ſtellen bij ongetrouwde vrouwsperſoonen , of ook heete afdrijvende braakingverwekkende en buikzuiverende mid-

de-

delen aan haar geeven, zonder eerst nauwkeurig op alle omſtandigheden te letten. Hij zoude anders zeer ligt een miskraam kunnen verwekken.

VIII.

Hetzelfde heeft plaats omtrent alle verdoovende en ſlaapverwekkende middelen, als het heulſap, of *opium*, en alle bereidingen uit hetzelve, de *theriakel*, en veele andere, waarmede op het land, vooral in de Kraamkamers, zoo veele onheilen verwekt worden; welke een Heelmeeſter daarom nooit dan in dringenden nood, en met voorweeten van een' Geneesheer, geeven moet.

IX.

Als een Heelmeeſter, hetzij in de Stad of op het Land, geroepen wordt bij zulken, die ſchielijk, of onverwacht geſtorven zijn, moet hij aan de Overheid daarvan terſtond kennis geeven. Hetzelfde moet hij doen, als hem gekwetſten voorkomen, vooral in gevallen, die gevaarlijk zijn, en den dood zouden kunnen veroorzaaken. Insgelijks, als zich verdachte vrouwsperſoonen bij hem opdoen, die eene aderlaating, of welke ſterke afdrijvende middelen

delen van hem begeeren, moet hij dezelven in het oog houden, en, als hij zekere kenmerken meent te hebben, dat zij zwanger zijn, de zulke, doch in ſtilte, aan de Overheid bekend maaken.

HANDLEIDING

UNIVERSITY OF MARYLAND

TOT DE

GENEEZING

DER

INWENDIGE ZIEKTEN.

Van de koude of tusschenpoozende Koortsen.

Tusschenpoozende of koude Koortsen noemt men de zulken, welke met eene meer of min sterke koude, doorgaands voorafgegaan van eene bijzondere loomheid en trekkingen der ledemaaten, benauwdheid, hoofdpijn, geeuwing, huiveringen, walgingen, somtijds braakingen, en sterken dorst, beginnen, waar na langzaamerhand hitte volgt, die vermeerdert, en zich over het geheele lighaam verbreidt. Het aangezicht wordt rood, de pols, die, geduurende de koude,

klein en snel was, wordt sterker en grooter, de benauwdheid vermindert, de pijn in het hoofd en der ledemaaten neemt af, gelijk ook de dorst. Na dat de zieken een of meer uuren in deeze hitte gelegen hebben, geraaken zij in een algemeen zweet, 't welk eenige uuren duurt, en waarmede doorgaands alle toevallen verminderen. Zelden voelen de lijders, uit den slaap, waarin zij gemeenlijk vervallen, ontwaakende, iets meer van de Koorts, dan vermoeidheid en zwakheid. De zieke blijft nu eenige uuren of dagen, naar maate de aart der Koorts is, van alle toevallen vrij, doch na eenigen tijd, dikwijls, maar niet altijd, op het zelfde uur, komt de Koorts met dezelfde toevallen weder, begint met koude, die in hitte overgaat, en eindigt, gelijk te vooren, met een algemeen zweet, wanneer de zieke wederom van alle toevallen zoo lang vrij blijft, tot dat zich eene geheel nieuwe aanval der Koorts opdoet. En dit is het waare kenteken, waar door zich deeze Koorts van alle anderen onderscheidt, in dewelken de Koorts wel voor eenigen tijd vermindert, doch geen volkomen vrije tusschenruimte waargenomen wordt.

Gemeenlijk is de pis, welke terstond na de Koorts geloosd wordt, zeer rood, en krijgt een grondzetsel, van kleur, als gemaale roode steen;

som-

ſomtijds is dezelve ſchuimerig, en men ontdekt op de oppervlakte een dun vlies, 't welk zich vasthecht aan de zijden van het glas, doch dit heeft meer plaats bij de Herfstkoortſen. In de Voorjaarskoortſen is de pis niet zoo rood, in de midden ziet men meer een wolkje, het grondzetſel is wit, en dit oordeelt men een goed teken te zijn.

Wanneer de Koorts alle dagen wederkomt, noemt men dezelve eene allendaagſche Koorts; is de lijder eenen dag van koorts vrij, en krijgt hij dezelve den volgenden dag weder, dan heeft hij eene anderendaagſche Koorts, doch zoo de Koorts twee volle dagen weg blijft, en dan eerst wederkomt, noemt men dezelve eene derdendaagſche Koorts.

'Er zijn ook dubbele alledaagſche, anderendaagſche en derdendaagſche Koortſen, wanneer namelijk tusſchen twee, geregeld wederkomende, aanvallen, nog een aanval zich opdoet, welke doorgaands zwakker, en ook van korter duur is. Deeze Koortſen zijn zeldzaamer, doch een Heelmeeſter heeft nauwkeurig acht op dezelven te geeven, en op dit onderſcheid wel te letten, opdat hij eene dubbele alle daagſche Koorts niet verwarre met eene aanhoudende Koorts.

Men verdeelt daarenboven de tusſchenpoozende Koortſen in Voorjaars- en Naajaars- of

Herfst-Koortſen. Dit onderſcheid is wezenlijk. De Voorjaarskoortſen zijn doorgaands goedaartiger en gemakkelijker te verdrijven, zij hellen, indien zij kwaadaartig worden, meer over tot Ontſteekings-koortſen; integendeel zijn de Herfstkoortſen meer galachtig, of van eenen rottenden aart, hardnekkiger, en deeze gaan ligter over in aanhoudende of Rotkoortſen.

De Voorjaarskoortſen heerſchen van February tot Augustus; doorgaands zijn zij goedaartige alledaagſche of anderendaagſche, ſomtijds zijn zij ook niet zoo goedaartig, en dubbel, hoewel zeldzaamer, dan in den Herfst. Meestal gaan zij met geene kwaadaartige toevallen verzeld, en dikwijls verdwijnen zij van zelve na eenige aanvallen. Somtijds zijn zij van langer duur. Gevatte koude, vogtige Vertrekken, eene ongeregelde levenswijze, vooral in eeten en drinken, zijn de gemeenſte oorzaaken, en maaken haar hardnekkiger.

Men moet daarom maatigheid in eeten en drinken, en eene zagte, dikwijls herhaalde beweeging met goed weêr in de open lucht aanraaden. Alle vette, taaie, harde, en onverteerbaare, of zeer winderige ſpijzen, moeten, zoo veel mogelijk, vermijd worden, gelijk ook alle ſterke dranken. Vooral moet men twee uuren

voor

voor den aanval der Koorts niets eeten, dewijl dat geen, 't welk men dan gebruikt, onverteerd in de maag blijft liggen, en den aanval verzwaart.

Geduurende de koude laat men den lijder lauw water of thee met citroenen-ſap of azijn drinken, vooral als hij ſterke poogingen tot braaken heeft, en deeze ontlasting niet wil volgen. Ook bij de hitte is deeze drank goed, daar dezelve dit tijdperk verkort, en het zweeten bevordert, 't welk men nooit moet aanzetten door heete vertrekken, te veel dekſel, nog minder door heete middelen of ſterke dranken, waarvan men zich op het land veel al bedient, dewijl door zulk eene handelwijze de ſchadelijkſte gevolgen kunnen ontſtaan. Is de hitte buitengemeen ſterk, dan geeft men verkoelende dranken, als zuure wei, water met azijn, een afkookſel van kerſen, of den Gerſtendrank No. 1., en ſoortgelijke, en alle deeze dranken moeten niet te warm, maar lauw zijn.

Als de Koorts niet zwaar is, den lijder niet ſterk aantast, dezelve zich tusſchen de aanvallen wel bevindt, en deeze korter en zwakker of minder worden, dan heeft men zelden noodig, iets voorteſchrijven, maar de Koorts blijft, wanneer voor het overige de lijder gezond is, dikwijls van zelve, en na eenige aanvallen weg.

NB. Dit heeft voornamelijk plaats omtrent de Voorjaarskoortsen, dewijl het weder beter wordt; bij de Najaarskoortsen gebeurt dit zeldzaamer.

Doch als dit niet gebeurt, dan moet men iets gebruiken.

Bespeurt de lijder, ook buiten de aanvallen, walgingen en poogingen tot braaken met bitteren smaak en oprispingen; is de tong met taaie slijm bedekt, heeft de lijder hoofdpijn, en zijn 'er geene redenen, die zulks beletten, dan is het noodig een braakmiddel te geeven.

In zulk een geval geeft men, ten minsten twee of drie uuren voor een' nieuwen aanval, het Poeder N°. 2., of ook van het middel N°. 3. alle vierendeel uurs een lepel tot zoo lange, dat 'er eenige braakingen volgen. Zoo dra hij eens gebraakt heeft, moet hij veel lauw water drinken, en dit, zoo lang de braakingen duuren, herhaalen, tot dat hij het gebruikte water begint bij zich te houden. Dan kan hij een weinig gersten water, of warm dunne bier drinken, zich naar bed begeeven, en de koorts gerust afwachten.

Indien het braaken hem al te zeer aangetast heeft, of zoo het zelve niet wil bedaaren, dan kan hij alle uur een spijslepel vol kruis en muntwater neemen, of een sterk aftrekfel van Kamil-

millen bloemen. Een weinig wit brood in wijn geweekt, en met kaneel beſtrooid, eene goede warme bierſoepe met een weinig ſpecerijen, en de Zalf N°. 33. op de maag geſmeerd, zijn ook van nut.

Doch klaagt de lijder over pijn in den buik en de lendenen, over rommelingen in de darmen, is de buik geſpannen en opgezet, of zijn 'er omſtandigheden, welke het gebruik der braakmiddelen beletten, (men zie de Inleiding N°. 3.), dan moet men den lijder een buik-zuiverend middel, doch ten minſten acht uuren voor den aanval, geeven. Hier toe kunnen, naar maate van de omſtandigheden, de Voorſchriften N°. 4. 5. en 6. gebruikt worden. Hier bij moet men naarſtig warme dranken laaten geeven.

Dikwijls wordt door het gebruik van een braak- of buikzuiverend middel de Koorts op eens weggenomen, doch ſomtijds, vooral bij hardnekkige Koortſen, die lang geduurd hebben, wordt de volgende aanval nog ſterker. Beſpeurt men in het vervolg de opgegeevene kenmerken van onzuiverheid in maag en darmen, dan moet men het braak- of buikzuiverend middel herhaalen.

Doch zoo dra men deeze tekenen niet meer waarneemt, laat men alleenlijk van het Poeder N°. 7. a. alle drie uuren een theelepel vol, of van

het drankje N°. 9. alle drie uuren, als de lijder vrij van koorts is, en niet ſlaapt, neemen. Geduurende de koorts moet hij niets daar van gebruiken.

Worden de volgende aanvallen telkens zagter, en korter, dan heeft men geene andere geneesmiddelen noodig, doch men gaat voort met deeze, tot dat de koorts volkomen weg is; men moet echter niet al te vroeg ophouden, doch, al houdt de koorts reeds op, voortgaan met het gebruik van deeze middelen, ſchoon in eene allengskens vermeerderende gifte, opdat 'er niets overig blyve, 't geen den lijder wederom zoude kunnen doen inſtorten.

Op zoodaanig eene wijze worden de meeſte Voorjaarskoortſen overwonnen, gelijk ook die, welke zich in het najaar openbaaren, als deeze niet al te hardnekkig zijn.

In de anderendaagſche Voorjaarskoortſen is het een goed teken, wanneer 'er na eenige aanvallen kleine blaasjes of uitſlag zich om den mond en den neus vertoonen, en daar bij de aanvallen afneemen. Bij de Herfstkoortſen is dit teken onzeker.

Zoo nu, na het gebruik der voorgeſchreeven middelen, de koorts niet weg blijft, doch de aanvallen heviger worden, dan moet men den lijder van de Poeders N°. 11. alle twee of drie uuren, in den tijd tusſchen de aanvallen, in welken

welken hij volkomen vrij van de koorts is, een laaten inneemen. Men moet echter, eer men tot dezelven overgaat, zeker zijn, dat 'er geene onzuiverheden of verſtoppingen meer zijn in de maag en onderbuik, dewijl men, in zulke gevallen, meer nadeel, dan voordeel, zoude aanbrengen, en tot langduurige en ſleepende ziekte, gelegenheid geeven.

Schoon de Koorts niet aanſtonds, na dat deeze twaalf Poeders gebruikt zijn, weg blijft, beduidt dit echter niets kwaads; men moet voortgaan, deeze Poeders zoo lang te gebruiken, tot dat de koorts weg is, doch te gelijk acht geeven, dat het lijf niet verſtopt zij, en, zoo zulks mogt plaats hebben, een drachme zout van Glauber des avonds gebruiken.

Blijft de koorts terſtond weg, na het gebruik der eerſte Poeders, zoo moet men echter niet aanſtonds met dezelven ophouden, maar nog eenige dagen een loot 's daags daar van laaten gebruiken, en langzaamerhand daar mede ophouden. Op deeze wijze dit middel gebruikende, komt men niet alleen eene wederinſtorting voor, maar de lijder krijgt ook eerder zijne kraehten wederom.

Somtijds purgeert dit middel. Dit is, op zich zelve, niet kwaad, doch zoo lang het zulks doet, verdrijft het de koorts niet. Men

blijft het daarom gebruiken, tot dat de ontlastingen ophouden, en de koorts weg blijft. Doch zoo de afgangen mogten aanhouden, dan zet men het aan een zijde, geeft twee ſcrupel tot een drachme Rhabarber, en begint dan wederom met hetzelve.

Aan Kinderen moet men dit middel in kleinere giften, naar maate van hunnen ouderdom van een drachme tot een half once, buiten de aanvallen, geeven.

De Herfstkoortſen zijn altijd hardnekkiger en boosaartiger dan de Voorjaarskoortſen. Zij ontſtaan doorgaans na een heeten en droogen Zomer, waarop een zeer vogtige en nevelachtige Herfst volgt.

Dikwijls zijn zij zeer moeilijk te kennen; want in den beginne, als zij zich openbaaren, hebben zij veelal zulke langduurige, en ſomtijds verdubbelde, zeer ſchielijk op elkander volgende aanvallen, dat zij dikwijls zeer moeielijk van de aanhoudende, en Gal- of Rotkoortſen te onderſcheiden zijn; en ſomtijds gaan zij ook wezenlijk in dezelven over.

Bij deeze Koortſen zijn bijna altijd bedorve, galachtige, ſtoffen en ſcherptens in de maag en darmen; deezen moet men aanſtonds ontlasten, dewijl zij, hoe langer zij in het lighaam blijven, zoo veel te ſchadelijker worden.

Men

Men geeft daar toe, naar maate van de omſtandigheden, om den vrijen dag, of een braakmiddel N°. 2. of 3., of, zoo 'er redenen zijn, die zulks beletten, een van de opgegeeven buikzuiverende middelen N°. 4. 5. 6. op dezelfde wijze, als in de Voorjaarskoortſen.

Zoo de Koorts in het geheel niet afgaat, dan geeft men deeze middelen als de Koorts een weinig bedaard en minder wordt.

Zijn de Herfstkoortſen niet zwaar, en hebben zij den vereischten tusſchentijd, dan moeten zij even eens, als de Voorjaarskoortſen behandeld worden, en men verdrijft dezelven ook even gemakkelijk.

Doch zoo de Koorts reeds verouderd is, of indien dezelve zeer zwaar, en aan eene aanhoudende Koorts gelijk is, gehoorzaamt zij niet aan deeze behandeling.

Vooral is het noodig, dat men den Koortsbast of andere verſterkende middelen niet al te ſchielijk geeve, men moet eerst zeer zeker zijn, dat 'er geene kwaade ſtoffen meer voor handen zijn.

Men geeft daarom, na het gebruik van braak- of purgeer-middelen eenige dagen van het Poeder N°. 7. b. alle drie uuren een theelepel vol, of van den drank N°. 14. een half theekopje, alle twee uuren, laat naarſtig van het voorſchree-

ſchreeven gerſtenwater met azijn en honig, of zuure wei, drinken; en, als men uit de aanhoudende walgingen en poogingen tot braaken, uit den bitteren ſmaak, en oprispingen, uit de beſlaagen tong, en andere tekenen meer, beſpeurt, dat 'er nog kwaade ſtoffen in maag en darmen huisvesten, zoo geeft men wederom een der voorgeſtelde braak-verwekkende of buikzuiverende middelen, en, na dat de Koorts wederom voorbij is, het Poeder N°. 7., of den drank N°. 14.

Is het zeker, dat 'er zich geene kwaade ſtoffen meer ophouden, 't geen men weet, als de opgegeeven tekenen verdwijnen, de trek tot eeten, ten minſten eenigzins vermeerdert, de koorts meer geregeld, en minder zwaar wordt, dan moet men tot den Koortsbast overgaan, en denzelven, op de boven voorgeſchreeven wijze, laaten gebruiken.

Men moet den zelven in dit geval langer gebruiken, en acht dagen lang daar mede aanhouden, offchoon de koorts reeds eenige maalen weg gebleeven is. Na acht dagen moet de lijder wederom dit middel, doch in eene geringere gifte, neemen, en langzaamerhand daar mede ophouden.

Onder het gebruik van den Koortsbast, moet men geene buikzuiverende middelen geeven, dewijl

dewijl daar door de Koorts gemakkelijk wederom verwekt wordt; ſchoon men van het Poeder N°. 7. zeer wel, 's morgens en 's avonds een theelepel vol kan laaten gebruiken.

Men heeft daarenboven op de gifte van den Koortsbast te letten; geeft men dit middel aan volwasſenen niet tot zes drachmen of een once, tusſchen twee aanvallen, zoo doet het zelden iets.

Zoo de tijd tusſchen de twee aanvallen zoo kort mogt zijn, dat de koorts of in het geheel niet, of, zonder dat men het beſpeuren kan, afgaat, en bijna terſtond, zoo als de eerſte aanval nauwlijks geëindigd is, de tweede reeds begint, dan moet men terſtond, zoo dra de hitte eenigzins vermindert, het Poeder N°. 11. geeven, alle uuren daar mede voortgaan, ja zelfs binnen korter tijd, een drachme laaten gebruiken, opdat men ten minſte zes drachmen, voor den nieuwen aanval, in het lighaam krijge.

Indien des niettegenſtaande, offchoon men het lighaam voor het gebruik van den Koortsbast genoegzaam gezuiverd heeft, de oogen beginnen geel te worden, de lijder over ſpanningen op de borst, benaauwdheid, drukking voor de maag klaagt, de pis zeer hoog geel wordt, en het lijf zeer geſlooten is, dan moet men met den Koortsbast ophouden, dewijl anders zeer

ligt

ligt de Geelzucht, Waterzucht, of andere ſleepende ziekten ontſtaan kunnen.

Men laat, in dit geval, van den drank N°. 14. alle twee uuren twee Spijslepels vol, eenige dagen achter elkander, gebruiken, tot dat de opgenoemde toevallen verdwijnen, en gaat dan wederom over tot het gebruik van den Koortsbast, welke men dan, tot meerder zekerheid, met een derde of vierde gedeelte Ammoniakzout vermengt (N°. 12.), terwijl men behoorlijk oplet, of dezelve toevallen zich ook wederom vertoonen, in welk geval men den Koortsbast liever in het geheel niet gebruikt, en dan N°. 9., dan N°. 14. laat neemen, om op deeze wijze de verſtoppingen weg te neemen, en de koorts te verdrijven.

Zeldzaam is het noodig in koude koortſen eene Aderlating in het werk te ſtellen; 'er kunnen echter gevallen zijn, waarin dezelve te pas komt, als de lijder zeer volbloedig, jong en ſterk, de hitte zeer zwaar is, en hij over ſteekende pijn in de borst, buitengemeen zwaare hoofdpijn klaagt, zeer rood in het aangezicht en de oogen uitziet, want in zulke gevallen gaan deeze koortſen zeer gemakkelijk over in Ontſteekings-Koortſen. Hier bij wordt echter eene groote voorzigtigheid vereischt, want zoo men eene aderlaating in het werk ſtelt, zonder

dat

dat de opgenoemde redenen daar toe zich voordoen, vooral in de Najaarskoortsen, verzwakt men den lijder, en daar uit ontstaan dan de allerschadelijkste gevolgen, langduurige en sleepende ziekten.

'Er zijn gevallen, waarin de Koortsbast niet kan gebruikt worden; verstoppingen en verhardingen in het darmscheil of andere ingewanden van de buik en borst, verbieden dit middel, en somtijds willen de lijders hetzelve niet gebruiken, of kunnen het niet doen, omdat het te kostbaar is.

In zodanige gevallen moet men andere wegen inslaan, en door zagte ontbindende, en te gelijk versterkende middelen, zijn oogmerk zoeken te bereiken. Men kan daar toe den drank N°. 15. geeven, en daar van alle twee uuren een half theekopje vol laaten gebruiken.

Offchoon de lijder alle deeze middelen gebruikt, moet hij echter eene goede levensregeling houden, zich niet overlaaden met vette, winderige, en harde spijzen; verhittende dranken vermijden, en, zoo veel dit mogelijk is, zich maatig, doch naarstig, alle dagen, als het weder goed is, in de vrije lucht, beweegen.

Dit is vooral noodzakelijk in de derdendaagsche Koortsen, die voor het overige in niets wezenlijks van de andere Herfstkoortsen verschil-

ſchillen, dan dat zij gemeenelijk hardnekkiger zijn. Bij de geneezing heeft men daarop te letten, dat, dewijl in deeze meermaale hardnekkige verſtoppingen in de buik-ingewanden zijn, men zich niet moet overhaasten met het gebruik van den Koortsbast of andere verſterkende middelen, maar eerst en vooral door bekwaame ontbindende en ontlastende middelen trachten dezelven te overwinnen. De middelen N°. 7. 9. en 14. zijn daar voor de beste. Vervolgens moet men ook langer aanhouden met het gebruik van verſterkende middelen, dan in andere koortſen, dewijl deeze koortſen veel meer wederom komen, en dan moeilijker weg te neemen zijn. De middelen N°. 9. 13. en 29. met de voorige verbonden, zullen de gewenschte uitwerkingen doen.

In derdendaagſche Koortſen kan de zieke op de vrije dagen wat meer en voedzaamer ſpijzen gebruiken, dewijl hij anders al te krachteloos zoude worden.

Dikwijls openbaaren zich hardnekkige, voornal derdendaagſche Koortſen, welke telkens zonder eenig zweet afgaan; deeze luiſteren noch naar de voorſchreeven geneeswijze, noch naar den Koortsbast. In deeze is niets beter, dan dat men met het begin van de koude, den rug des lijders wrijft met wolle doeken, met kampher ge-

gewreeven, hem dan wel toedekt, en een aftrekſel van vleerbloemen in eene ruime maate laat drinken. Dan volgt 'er doorgaans een ſterk zweet, waardoor of de koorts weggenomen, of ten minſten zeer verminderd wordt.

In den Herfst en het Voorjaar heerſchen dikwijls Koortſen, verzeld met ondraaglijke koude, ſterke hitte, een afmattend zweet, grooten dorst, benauwtheid en hoofdpijn. Na den aanval zijn de zieken zeer zwak, kortademig, hoeſten niet veel, brengen echter dikwijls een weinig ſlijm op, en hebben geen' trek tot eeten. De Koortsbast en verſterkende middelen maaken deeze koortſen ſlimmer, vermeerderen de benauwtheid, dewijl de oorzaak in de longe huisvest.

Dikwijls worden deeze koortſen zeer gemakkelijk geneezen, als men den lijder laat gebruiken veele weekmaakende, en de fluimloozing bevorderende dranken en middelen, hoedanig zijn: N°. 16. 17. 18. 19. Eindelijk kan men gebruik maaken van het middel N°. 9.

In moeielijke gevallen, en in zulke, die bedenkelijk voorkomen, moet een Heelmeeſter, zoodra mogelijk, de hulp van een' Geneesheer zoeken.

Van de aanhoudende of heete Koortſen in het algemeen.

De heete Koortſen onderſcheiden zich van de tusſchenpoozende, door haaren ſnellen en onafgebrooken loop, zoodat zij den lijder in korten tijd wederom verlaaten, of dooden, of in eene andere ziekte overgaan.

Zij verſchillen van elkander, zoo wel door haaren loop, als natuur. Sommige gaan, onafgebroken, van het begin tot het einde voort, en worden aanhoudende Koortſen genaamd, andere hebben of dagelijks, of om den anderen dag haare verminderingen en verheffingen, en worden aanhoudende Koortſen met verheffingen geheeten.

Op eene nauwkeurige waarneeming van den loop eener heete Koorts is gegrond de kennis der voortekenende en critieke dagen, waar voor een geleerd Geneesheer vatbaar is. Een Heelmeeſter heeft daarop te letten, dat hij, als 'er zich eenige tekenen opdoen, dat de kwaade ſtoffe afgezonderd wordt, de werkingen der natuur niet ſtoore, door ontijdige ontlastingen, of andere ongeſchikte middelen.

De heete Koortſen worden, volgens haaren aart en oorzaaken, onderſcheiden in Ontſteekings-Koortſen, Gal- en Rot-Koortſen, en eindelijk in boosaartige-Koortſen. Dikwijls vermengen zich deeze Koortſen, en in dezelven is dan

ook

ook eene ſamengeſtelde geneeswijze noodig. Hier toe behooren ook alle Koortſen met uitſlag, de pokjes, mazelen, gierstuitſlag, en ſoort gelijke.

Wanneer deeze Koortſen algemeen heerſchen, dat is, als veele menſchen op eens door dezelfde ziekte aangetast worden, dan neemen zij doorgaans een, hun eigen, character aan, 't welke men alleen door waarneeming leert kennen, en waarop de bijzondere geneeswijze gegrond is. Als een Heelmeeſter zulke algemeen heerſchende ziekten bemerkt, dan moet hij daarvan terſtond aan den naaſten Geneesheer kennis geeven, en hem raadpleegen.

Van de onderſcheiden ſoorten der Ontſteekings-Koortſen, en van de eenvoudige goedaartige aanhoudende Koorts.

De Ontſteekingskoorts verzelt doorgaans, en ontſtaat van verſtoppingen en uitſtortingen van bloed in edele ingewanden, of andere zeer aandoenelijke deelen van het lighaam. De behandeling moet naar de natuur van het aangedaane deel ingericht worden, gelijk men, in het vervolg, daarvan voorbeelden vinden zal, in het zijdenwee, en de longöntſteeking.

Doch dikwijls openbaart zich eene waare Ontſteekings-Koorts, zonder dat echter een bijzonder deel van het lighaam door eene ont-

ſteeking aangetast is. Zoodanig eene Koorts is eene goedaartige aanhoudende Koorts, welke verzeld gaat met alle tekenen van eene Ontſteekingskoorts, zonder eenige plaatſelijke ontſteeking, offchoon ſomtijds, geduurende den loop van de Koorts, wanneer men of dwaalt in de Geneeswijze, of de aart der heerſchende ziekte het met zich brengt, bijzondere uit- of inwendige deelen door eene waare ontſteeking aangetast worden.

Al het geen het bloed in beweeging brengen en uitzetten kan, is ook in ſtaat deeze Koorts voort te brengen, zwaar en langduurig werk, vooral bij heet weêr, of bij het vuur, ſterke gemoeds-aandoeningen, het misbruik van den Brandewijn en andere geestrijke dranken, overlaadingen van de maag met ſterk aangezette en voedzaame ſpijzen, opſtoppingen van natuurlijke of gewoon geworden en heilzaame ontlastingen van bloed, bij voorbeeld, neusbloedingen, het verzuim van aderlaatingen, opgeſtopte bloedende aambijen, of natuurlijke ontlastingen der ſtonden, van den afgang, of het zweet.

Deeze Koorts tast voornamelijk aan ſterke, gezonde, lighaamen in den besten leeftijd, waarom zij ook bij de Landlieden zeer gemeen is. Na eenige ligte huiveringen, en geringe vermoeidheid, volgen zwaare hoofdpijn, ſlaperigheid,

heid, kloppingen aan de ſlaap van het hoofd. De lijder haalt den adem ras, met benauwtheid, is onrustig, het aangezicht wordt rood, de aderen zwellen op, eene tegennatuurlijke, doch gelijke, warmte, neemt het geheele lighaam in, de pols wordt groot, ſterk, ras, de pis is een weinig rooder, doch anders natuurlijk. De koorts eindigt den vierden of den zevenden dag, door eene neusbloeding, doôr zweet, ook wel, doch zelden, door een' loop. Duurt dezelve, verzuimd zijnde, langer, dan gaat zij tot de clasſe der Rotkoortſen over.

Men heeft bij de geneeswijze daar op te letten, dat 1. de koorts gemaatigd, en de drift van het bloed beteugeld worde; en 2. de voorafgegaane oorzaaken uit den weg geruimd worden.

De koorts wordt gemaatigd, en de ſnelle omloop van het bloed beteugeld:

a. Door eene aderlaating; deeze moet in de eerſte dagen terſtond in het werk geſteld worden, zelfs nog na den vierden dag, indien de zieke tot zoo lang verwaarloosd is, en de bovengenoemde toevallen tegenwoordig zijn, of nog toeneemen. Men heeft de hoeveelheid van het bloed te bepaalen naar den ouderdom en de krachten van den lijder. Hij heeft genoeg bloed verlooren, als de pols zagter en gelijker, de hoofdpijn minder, en de ademhaaling gemaklijker wordt. Het komt

op het zelfde uit, of de aderlaating op den arm, of op den voet, geſchiede.

b. Door klijſteeren uit wei of lauw water met ſalpeter, of een afkookſel van weekmaakende kruiden in water met honig en ſalpeter; en zulken moeten dagelijks, des avonds, tot dat de ziekte eene ſcheiding neemt, gezet worden.

c. Door 't gebruik van 't verkoelende Poeder N°. 10.

d. Door naarſtig te drinken. Dit is dikwijls alleen genoegzaam om de koorts te overwinnen. Men verkiest daar toe den Gerſtendrank N°. 1., welke in alle heete ziekten van eene onbeſchrijflijke nuttigheid is, of een Limonade, het zij met citroenen-ſap, het zij met azijn bereid, of wei, uit verſche melk met eenig zuur bereid.

e. Door een koel en luchtig vertrek, zoo echter, dat de lijder aan geen togt bloot geſteld zij; door eene ligte dekking; en onthouding van alle vleesch-ſpijzen en vleesch-ſoepen.

f. Door een verkoelend buikzuiverend middel uit het wonderzout (*Sal mirabile*) en room van wijnſteen (*Cremor tartari*), of het merg van Tamarinden N°. 10. in veel water ontbonden. Zoodanig een middel kan men in de eerſte dagen, terſtond na de aderlaating geeven, als men weet, dat de lijder in zijn levenzsregeling merke-

kelijke abuizen heeft begaan, en de tong zeer onzuiver is.

Zoo 'er dan tegen den vierden en zevenden dag eene neusbloeding ontſtaat, moet dezelve geheel aan zich worden overgelaaten, en moeten geene middelen gebruikt worden, om die te ſtuiten, tenzij dezelve zoo lang voortduurden, tot dat de lijder aan de onderdeelen koud wierd en in flauwte verviel. Men komt zulks voor, als men den lijder in het bed opricht, den halsdoek los maakt, en hem een klijſteer zet.

Eveneens heeft men zich te gedraagen, wanneer de lijder aan het zweeten raakt; zulk zweet moet men niet ſtuiten, doch ook niet door bedden, veel minder door zeer warme vertrekken, bevorderen. Het voldoet, als men den lijder zijn gewoon dekſel laat behouden, en eenige kopjes van zijnen drank lauw laat drinken. Zoodra het zweeten ophoudt, mag hij een ſchoon hemd aandoen, mits het zelve van te vooren warm gemaakt worde.

Is de koorts op deeze wijze volkomen geëindigd, dan laat men den lijder langzaamerhand tot zijne voorige levenswijze overgaan, doch geeft hem tusſchenbeide het buikzuiverend middel N°. 5. of twee loot zout van Glauber, in water ontbonden, en laat hem, als hij zeer zwak is, en zijne krachten nauwlijks weder krijgen kan,

een aftrekſel van den Koortsbast, geduurende eenigen tijd, gebruiken.

Van het Zijdenwee; Pleuritis.

Men onderſcheidt het Zijdenwee in het waare en valſche. Daar het waare, van het welke nu geſprooken wordt, altijd zijnen grond heeft in eene ontſteeking der tusſchenribbige ſpieren, (*musculi intercoſtales*), of van het borstvlies, (*pleura*), of ook van de oppervlakte van de long zelve, zoo openbaart het zich ook genoegzaam door de tekenen, aan de ontſteeking eigen; namelijk door eene heete koorts, harde, volle, en rasſe pols, door een ſteekende pijn in eenig deel van de borst, voornamelijk in de zijde, welke zich vooral bij de inademing doet voelen, door hoest, die in den beginne droog en moeilijk is, tegen den vierden, zevenden, of ook wel den veertienden dag der ziekte, gemakkelijker wordt, waar door niet alleen rijpe, gekookte, fluimen, opgebragt, maar ook de ziekte zelve volkomen weg genomen wordt.

Het waare Zijdenwee heeft dus twee tijdperken, welke men bij de geneezing wel moet onderſcheiden; het tijdperk van rauwheid, en dat van kooking. Het eerſte duurt zoo lang, als

als de ſteekende pijn en koorts aanhouden, zonder fluimloozing; het tweede begint, wanneer de fluimloozing een' aanvang neemt, en de koorts vermindert, en dit tijdperk duurt zoolang, tot dat de koorts volkomen verdweenen is.

Hier uit vloeit ook voort, het geen men omtrent de geneezing heeft in acht te neemen; 1. moet men de koorts maatigen, en dit doende, bevordert men ook de ontbinding van het ſtilſtaande of uitgeſtorte bloed; en 2. heeft men de fluimloozing te bevorderen.

Om het eerſte oogmerk te bereiken moet men

a. Eene aderlaating in het werk ſtellen op den arm van de aangedaane zijde. Deeze komt te pas, op welken dag der ziekte het zij, ja moet ook wel herhaald worden, als de ſteekende pijn aanhoudt, de ademhaaling niet gemakkelijker wordt, en de hardheid van de pols niet vermindert, geene fluimen geloosd worden, en de lijder niet al te zwak is.

b. Weekmaakende klijſteeren zetten.

c. Een ſpaanſche-vliegpleiſter, (*Emplaſtrum veſicatorium officinale*) op de pijnelijke plaats leggen. Bij een volwasſenen moet dezelve ten minſten een vlakke hand groot zijn, en met gepulveriſeerde kampher beſtrooid worden. De verzweering, hier door veroorzaakt, moet men niet geneezen, voor dat de zieke ten een-

nenmaale herſteld is, maar men houdt dezelve open door dagelijks eene ettermaakende zalf daar op te leggen, of met een mengſel van een doïr van een ei met eene gelijke hoeveelheid honig, als 'er geen andere zalf bij de hand is. In nood kan men zelfs een koolblad gebruiken. Heeft men een' zieken te behandelen, zoodra hij door deeze ziekte aangetast is, dan kan men terſtond, na de eerſte aderlaating, de ſpaanſche-vliegpleiſter aanleggen, dewijl de ziekte daar door zeer verkort wordt. Bij zieken, in welke men, uit hoofde van de zwakheid of hoogen ouderdom, geene aderlaating kan in het werk ſtellen, moet zoodanig eene pleiſter terſtond op het lijdende deel gelegd worden.

d. Veel gerſtenwater N°. 1. laaten drinken; op een pint doet men een of twee drachmen gezuiverde ſalpeter.

In het tweede tijdperk der ziekte heeft men, als dezelve op de voorſchreeven wijze behandeld is, niets verder waar te neemen, dan dat men door een rijkelijk gebruik van den voorſchreeven drank, die altijd lauw gegeeven wordt, de fluimloozing bevorderd. De koorts neemt dan meer en meer af, en blijſt weg, na dat zich een heilzaam zweet van zelven geopenbaard heeft. Als de ziekte geheel en al overwonnen is, laat men echter den lijder magere

ſpij

ſpijzen, alleen uit moeskruiden beſtaande, langzaamerhand, en wanneer de koorts geheel verdweenen is, ook vleeschſpijzen gebruiken.

Zijn de fluimen te taai, zoo dat de lijder dezelven nauwelijks kan opbrengen, dan moet men in een pint van het gerſtenwater eenige ſpijslepels vol wijnazijn, en even zoo veel zuiveren honig, of het geen hetzelfde is, vier loot honig-azijn (*oxymel ſimplex*), en twee loot zeeajuins-honig-azijn (*oxijmel ſquilliticum*) mengen.

Heeft men den lijder tot op deezen tijd verzuimd, en loost hij echter reeds fluimen, ſchoon de koorts en ſteekende pijn aanhouden, dan is het geen tijd meer eene aderlaating in het werk te ſtellen, maar men moet terſtond de ſpaanſchevliegpleiſter aanleggen, en verder hem op de voorſchreeven wijze behandelen. Bij zoodanige zieken doet zich ook wel eens eene neusbloeding op, welke men op geene wijze ſtuiten moet. Men gedraagt zich daaromtrent even als hier voor bij de ontſteekingskoorts gezegd is.

Van de Longontſteeking. Peripneumonia.

Daar deeze ziekte uit dezelfde oorzaaken voortſpruit als de voorige, is de behandeling ook dezelfde; zij moet echter met nog grooter zorg in het werk geſteld worden, dewijl

wijl het gevaar ook veel grooter is, en de zitplaats der onſteeking in het celachtig weeffel van de long moet gezogt worden.

De longöntſteeking gaat verzeld van die tekenen, van welken wij bij het zijdenwee gewag gemaakt hebben, zij wordt echter door de volgende onderſcheiden: in de longöntſteeking is de pijn niet zoo hevig, niet ſteekend, maar veeleer drukkend en doof, doorgaans diep onder het borstbeen, of tusſchen de ſchouders, zij gaat verzeld met eene groote benauwtheid, zoo dat de lijder telkens zijne plaatſing verandert, dan op de zijde, dan op den rugge, ligt, en ſomtijds in het geheel niet liggen kan. De pols is, in de longöntſteeking niet zoo vrij, vol en ſterk, als in het zijdenwee, maar zwakker, ingetrokken, ongeregeld, zelfs ſomtijds tusſchenpoozend. De fluimen zijn, in den beginne, met bloed vermengd, en dit is het eerſte teken van eene ontbinding of oplosſing. Door de fluimloozing eindigt de ziekte op de beste wijze. Somtijds geſchiedt dit ook door eene neusbloeding, of door eene andere ontlasting van bloed, gelijk bij de vrouwen door de ſtonden; zelden door eenen heilzaamen loop.

De geneeswijze is volkomen dezelfde, als bij het zijdenwee. Men heeft daarbij echter op het volgende te letten.

1. De

1. De aderlaating op den arm van de aangedaane zijde moet, in de eerſte dagen, voordat zich die fluimloozing openbaart, zoo dikwijls herhaald worden, tot dat de pols ruimer, zagter, gelijker, en de benauwtheid merkelijk verminderd is. In gezonde en ſterke menſchen, die voornamelijk voor deeze ziekte blootſtaan, zijn doorgaans drie of vier aderlaatingen noodig. Het bloed is, gelijk in alle ontſteekings-ziekten, doorgaans met een korst bedekt, doch daar uit kan men geenzins bepaalen, of de aderlaating herhaald moet worden, of dat dezelve niet te pas komt.

2. De ſpaanſche-vliegpleiſter moet niet eerder aangelegd worden, dan, wanneer, na herhaalde aderlaatingen, de drukking op de borst, de benauwtheid, en moeielijke ademhaaling, niet verminderen.

3. Voor de Longen moet men een dampbad bereiden, welke de lijder geduurende het geheele beloop der ziekte, dagelijks eenige reizen, doch telkens een' korten tijd, dewijl hij anders te zeer verhit wordt, inademen moet. Men neemt daar toe warm water, waar onder men een derde deel azijn vermengt, of men kan het water met hooi of lijnzaad afkooken. Men zet den zieken zulk heet water, of zoodanig een afkookſel, voor, bedekt zijn hoofd en aangezicht

zicht met een doek, en laat hem den warmen waasfem zoo lang inademen, als hij het verdraagen kan. Om te beletten, dat de waasfem hem al te zeer in het aangezicht kome, kan men op de pot een' omgekeerden trechter, die daar op fluit, plaatfen, en den lijder de pijp van den trechter in den mond geeven. 'Er is geen middel bekend, welke de oplosfing van het uitgefforte bloed in de long beter bevordert, en de fluimloozing zoo gemakkelijk maakt, als zoodanig dampbad. De andere middelen, en de drank, moeten dezelfde zijn, als in het zijdenwee.

4. Als de fluimloozing niet goed gaat, en de lijder zwak is, moet men terfftond de fpaanfchevliegpleifter aanleggen, het dampbad naarftig laaten gebruiken, den drank N°. 16., of het middel N°. 9. geeven, en hem dikwijls laaten drinken eenige kopjes van een aftrekfel der bloemen van de *Arnica* en *Millefolium* met honig; men neemt van elk deezer een handvol, en laat dezelven in een halve pint kookend water aftrekken.

De fluimloozing houdt nog eenigen tijd aan, als de koorts en de andere toevallen reeds verdweenen zijn. Laat men nu den herftelden lijder vleesch gebruiken, dan loopt hij groot gevaar wederom eene ontfteeking in de borst, of wel de teering te zullen krijgen. Daarom is

het

het van de uiterſte noodzaakelijkheid, hem, zoo lang de hoest en fluimloozing aanhouden, niet dan groentens en melkſpijzen te laaten gebruiken, in plaats van den gewoonen drank, water met melk drinken, en van het aftrekſel N°. 16. 's morgens en 's avonds, geduurende een' geruimen tijd, een theekopje vol koud geeven.

Van de valſche Longöntſteeking.

'Er zijn nog verſcheiden bijſoorten van de Longöntſteeking. Niet zelden klaagen lijders, met koortſen uit verkoudheid of Zinkingskoortſen geplaagd, over drukking en pijn op de borst, en droogen hoest. Den zulken, als zij jong en volbloedig zijn, en de koorts aanmerkelijk is, moet men eene ader openen, het Poeder N°. 8. geeven, en tot verzagting van den hoest, een aftrekſel van de heemstwortel (*radix altheæ*) met zoet hout of lijnzaad laaten drinken. Is de pijn zeer zwaar, dan komen 'er ſpaanſche-vliegpleiſters aan de beenen te pas. Worden oude en zwakke menſchen, die veel wijn of brandewijn drinken, door deeze ziekte overvallen, en die reeds te vooren een moeilijke ademhaaling gehad hebben, is de pols zwak, ras, en tusſchenpoozende, dan is de lijder

der in gevaar, offchoon hij niet ſterk klaagt, en zich tamelijk wel ſchijnt te bevinden. In zoodanig een geval moet een Heelmeeſter terſtond met een Geneesheer raadpleegen.

Dikwijls veroorzaaken de Gal- Rot- en Worm-Koortſen, toevalligerwijze, eene longöntſteeking of het zijdenwee; van deeze gevallen zal geſproken worden, als men van de ziekte, waar van zij afhangen, en waar door zij veroorzaakt worden, handelt.

Van het galächtig en valsch Zijdenwee.

Het galächtig Zijdenwee (*pleuritis biliosa*) is doorgaans alleen toevallig, en eigenlijk eene Rotkoorts met eene verſtopping der Long. De tekenen, waar door het zich van het waare Zijdenwee (*pleuritis vera*) onderſcheidt, zijn een niet zoo harde en volle, maar raſſe, pols, zonder dat de bovenopgenoemde tekenen van Ontſteeking tegenwoordig zijn; de ſteekende pijn is ook zelden zoo zwaar; de tong is onzuiver, de lijder heeft een bitteren ſmaak, walgingen, poogingen tot braaken, de kleur van het aangezicht is wel rood, doch helt te gelijk naar het geele over; in het algemeen komen alle de toevallen meer overeen met die eener Rotkoorts, dan met die eener Longöntſteeking; de ſteekende pijn in de borst uitgezonderd.

De

De behandeling is ook dezelfde, als in de Rotkoortſen. Is de pijn zeer zwaar, de lijder zeer heet en volbloedig, dan opent men eene ader op den arm van de aangedaane zijde; daarna geeft men den gerſtendrank N°. 1., doende op een pint een half once room van wijnſteen, (*cremor tartari;*) zet men klijſteeren, en laat den drank N°. 10. gebruiken, of alle twee uuren een theelepel vol room van wijnſteen. Zoodra de pijn wat vermindert, kan men een verkoelend buikzuiverend middel, uit het zout van Glauber, geeven. Zijn de walgingen en poogingen om te braaken zeer ſterk, dan kan men gebruik maaken van het middel N°. 3., wel te verſtaan, als 'er geene tekenen van ontſteeking zijn. Men verligt de braakingen, als men veel lauw water met een weinig zout laat drinken. Men moet geen braak- of buikzuiverend-middel geeven, tenzij alle ontſteeking overwonnen is, dewijl men anders den lijder in levensgevaar brengt.

Is de ſteekende pijn zeer zwaar, en bedaart dezelve niet na het gebruik der voorgeſtelde middelen, dan legt men een Spaanſche-vliegpleiſter op de pijnelijke plaats, en houdt de verzweering, daar door verwekt, eenigen tijd open. Voor het overige gaat men op dezelfde wijze voort, als in de Gal- of Rot-Koortſen, naar-

maate de ziekte meêr overeenkomst met de eene of andere heeft. Men laat veel drinken, hetzij van het bovengenoemde gerſtenwater, of heldere wei, of limonade, en tracht alle ontlastingen, voornamelijk door den afgang en de uitwaasſeming te bevorderen. Het zweet moet men noch door heete middelen voortbrengen, noch ook ſtuiten, daar het te rug drijven daarvan, in een oogenblik, eene nieuwe ontſteeking veroorzaakt, welke dikwijls van kwaade gevolgen is.

Het valſche Zijdenwee is ſlechts de uitwerking van eene omdwaalende rheumatieke ſtoffe, die zich op de uitwendige deelen van de borst geplaatst heeft, en aldaar zeer zwaare pijn verwekt. De long is niet, dan toevallig aangedaan, wanneer namelijk de lijder, uit vrees voor pijn, den adem lang inhoudt, waar door dan eene verſtopping in de long kan onſtaan; of als deeze ſtoffe zich op de long zelve plaatst. De zitplaats van dit ongemak is in de uitwendige bekleedſelen, en de ſpieren, welke de ribben bedekken.

Deeze ziekte is alleenlijk dan gevaarlijk, wanneer door ongeſchikte middelen, voornamelijk heete, of op eene ongelukkige wijze, de long ook aangedaan is. De pijn is dikwijls zeer hevig, doch meer uitwendig, offchoon de adem-

ademhaaling moeilijk wordt; veelmaalen verſpreidt dezelve zich over de borst, en tot in den nek.

De geneeswijze is dezelfde, als die vereischt wordt in lijders, die met jigtpijnen in de leden geplaagd worden. Als de koorts en pijn zeer geweldig zijn, ſtelt men eene aderlaating in het werk, en legt, daarna, op de pijnelijke plaats, een Spaanſche-vliegpleiſter, welke vooral in dit geval, groot nut aanbrengt. Somtijds verdwijnt de pijn na de eerſte aderlaating. Dikwijls eindigt de ziekte den derden, vierden, of vijfden dag, door een ſterk zweet, zelden duurt het langer dan zeven dagen. Nu en dan ontſtaat het zeer ſchielijk, als de uitwaasſeming belet is; en, als men dan terſtond, eer de koorts zich wederom openbaart, de uitwaasſeming herſtelt, zoo volgt de herſtelling zeer ſchielijk.

Men houdt ſomtijds, ten onrechte, kolijkpijnen door winden en onzuiverheden in de darmen veroorzaakt, voor het Zijdenwee. Deeze misſlag wordt echter niet begaan, dan door zulken, die de kentekenen van het Zijdenwee, en Kolijk, niet weeten te onderſcheiden.

Van de pijn in de Keel, Angina.

Als de ſlikking of ademhaaling belet of pijne-

lijk is, zegt men doorgaans pijn in de Keel te hebben.

Men heeft voornamelijk op twee ſoorten van dit ongemak te letten, welke men nauwkeurig moet onderſcheiden, dewijl zij eene geheel onderſcheiden geneeswijze vereiſchen. De eene is eene waare ontſteeking der inwendige deelen van de Keel, de andere noemt men de valſche Keelöntſteeking (*angina Spuria ſeu ſeroſa*), en deeze ontſtaat van eene waterachtige zwelling van de Keel, en is zonder koorts, of wordt door een' geringeren graad van dezelve verzeld; deeze is ook niet gevaarlijk, wanneer men geene ongeſchikte middelen gebruikt.

De waare Keelöntſteeking (*angina vera*) is meer of min gevaarlijk, naarmaate de ontſteeking ſterker of zwakker is, of meer of min edele deelen van de Keel aangetast zijn.

Die ſoort is de gevaarlijkſte, waarbij alle de inwendige deelen, voornamelijk de luchtpijp, en derzelver takken, door eene zwaare ontſteeking aangedaan zijn, en is dikwijls in zeer korten tijd doodelijk; de lijder kan niet, dan met de ondraaglijkſte pijn, ademhaalen en ſpreeken. Het aangezicht, en de inwendige deelen van den hals zijn ſterk gezwollen, brandig, gelijk ook de tong en de uitwendige deelen van den hals. De tong hangt ſomtijds uit den mond, de

de lijder kan niets doorſlikken, de pijn is geweldig ſterk, en, zoo 'er geene ſchielijke hulp aangebragt wordt, ſterft de lijder in eene zwaare raazernij den tweeden of derden dag.

Daar nu het gevaar zoo groot is, moet men terſtond veel en dikwijls bloed laaten, en daar bij terſtond aan den hals en in den nek drooge kopglazen zetten. Zoo deeze geen ſchielijke verligting aanbrengen, dan legt men, na eenige uuren, zuurdeeg met ſterke azijn bevogtigd, en met geſtooten mostert beſtrooid, rondom den hals, en ook aan de voetzoolen; handen en voeten laat men in lauw water ſteeken, dikwijls week maakende klijſteeren zetten, en een afkookſel van borstkruiden, of alleen van vlierbloemen en lijnzaad met wat honig, in den mond houden.

Kan de lijder nog iets doorkrijgen, dan laat men hem alle uur een theekopje vol van N°. 16. neemen, en daarbij van het drankje N°. 10. alle uuren een half kopje gebruiken. Vermindert het ongemak, en de ontſteeking eenigzins, en kan de lijder iets beter ademhaalen en ſlikken, dan behandelt men dit ongemak, even als de andere ſoorten, die ligter zyn.

Gelukkig is het, dat de tot hiertoe beſchreeven ſoort zeldzaam is. Die, welken men het meest waarneemt, is niet zoo gevaarlijk, en

tast slechts de amandelen en het lelletje aan, welke rood, dik, en pijnelijk worden; somtijds maar aan eene zijde, doch somtijds gaat het ongemak ook van de eene tot de andere zijde over. Niet zelden strekt zich de pijn uit tot in het oor. De slikking is voornamelijk bezwaarlijk, en vooral kunnen de lijders vogtige zaaken het minst doorkrijgen.

De pols is somtijds ras en hard, somtijds niet. In het eerste geval, als de pis zeer hoog rood, en de lijder volbloedig is, moet men terstond eene aderlaating in het werk stellen, en dezelve, naar maate van de omstándigheden, herhaalen. Doch, als de pols natuurlijk is, komt dezelve niet te pas, tenzij de lijder zeer bloedrijk zij. De spijzen moeten zeer weinig zijn, en slechts bestaan uit dunne soepen van rijst, gerst, of haver, boom- en veldvruchten. Vleesch en voedzaame spijzen moeten vermijd worden. Veel slaapen is niet raadzaam.

De overige middelen, behalven de aderlaating, zijn:

1. Weekmaakende stoovingen om den hals.

2. Naarstig gorgelen, met een afkookſel van vlierbloemen en salie, waarbij men wat honig en salpeter doen kan.

3. Laat men den waasem van warmwater, waarin weekmaakende borstkruiden (N°. 17.)

ge-

gekookt zijn, naarſtig in de keel komen, of het zelve dikwijls warm in den mond houden.

4. Dewijl niet alle menſchen kunnen gorgelen, laat men met een klein ſpuitje zoodanig een' gorgeldrank inſpuiten, doch niet met te veel geweld, opdat men geene nieuwe ontſteeking veroorzaake.

5. Men laat hierbij alle uur een lepel vol van N°. 14. neemen, naarſtig drinken van het afkookſel N°. 16., of liefst gerſtenwater N°. 1. met honig, en een weinig ſalpeter, en den volgenden dag geeft men een zagt buikzuiverend middel, bij voorbeeld, anderhalf of twee loot wonder- of engelsch-zout; of bij meervermogenden het middel N°. 10., en met alle deeze middelen laat men zoo lang aanhouden, tot dat de roodheid en de pijn volkomen verdweenen, en de ſlikking herſteld zijn.

6. Lauwe voetbaden en weekmaakende Klijſteeren zijn insgelijks van groot nut, voornamelijk, wanneer de ſlikking zeer moeilijk is.

'Er zijn gevallen, waarin de ontſteeking, of omdat dezelve te geweldig is, of omdat zij te lang geduurd heeft, voor dat men iets gebruikt heeft, tot verettering overgaat. Men weet zulks daar uit, dat de koorts en andere toevallen den vierden dag nog voortduuren. De lijder houdt nog pijn, doch deeze is niet zoo

hevig, en ſomtijds, niet altijd, kloppende. De pols wordt doorgaans een weinig zagter, en den vijfden of zesden dag is de verzweering in ſtaat zich te openen. Men bemerkt dit, als men in de keel kijkt, aan eene kleine witte en weeke zwelling, die zich doorgaans midden op het ontſtooken deel, vertoont. Door naarſtig te gorgelen bevordert men het doorbreeken van de verzweering, gelijk ook door weekmaakende ſtoovingen, en het houden van warm water en melk in den mond. Gaat de verzweering van zelve niet open, en is zij zoo groot, dat daar door de ſlikking volkomen belet wordt, dan moet men dezelve openen. Men maakt daar toe aan het einde van een klein ſtokje een lancet vast, omwindt hetzelve, de punt alleen uitgezonderd, met linnen, en ſteekt de verzweering met de punt door. Op het oogenblik dat zij opengaat, loopt de mond vol etter. Men moet dan met de voorſchreeven drank naarſtig gorgelen, en den mond ſpoelen. Indien de verzweering zoo diep zit, dat men daar niet bij kan komen, moet men trachten de zelve te doen openbreeken, door inſpuitingen, en door poogingen tot hoeſten of niezen te verwekken, terwijl men verder op de beſchreeven wijze moet voortgaan.

Goedaartige waare Keelöntſteekingen gaan zelden

zelden over in het vuur, doch 'er is eene bijzondere kwaadaartige ſoort, die in den beginne dusdanig niet ſchijnt te zijn, doch, verzuimd of kwalijk behandeld wordende, zich even als het vuur, uitbreidt, en alles met een' ondraaglijken ſtank weg vreet. 'Er openbaaren zich in den mond, doch meestal binnen in de keel, een of meer witte vlakken (ſomtijds ook geelachtige); als het ongemak zeer kwaadaartig is, worden zij bruin, krijgen roode en pijnlijke randen. Deeze ontaarten dikwijls in waare verzweeringen met harde ſpekachtige randen. Zelden gaat daarmede Koorts verzeld, of dezelve is ten minſten niet aanmerkelijk.

Dewijl de oorzaak van dit ongemak doorgaans te zoeken is in eene buitengemeene ſcherpte der vogten, gelijk in de ſcheurbuik; moet men 1.) deeze ſcherpte door middelen, daar toe dienſtig, trachten weg te neemen. 2.) ſomtijds zagte buikzuiverende middelen geeven. 3.) De vlakken zelve aanraaken met een penſeel gedoopt in het middel No. 20, vervolgens dikwijls gorgelen met een afkookſel van ſalie en vlierbloemen, waar bij roozenhonig, ammoniakzout, en eenige droppelen geest van vitriool, (*Spiritus vitrioli*) gedaan worden, en veel drinken. Naar maate van de kwaadaartigheid der verzweering kan men de hoeveelheid van den

geest van zee-zout vermeerderen. Is eene ſcheurbuikige ſtoffe de oorzaak van het ongemak, dan moet de verdere behandeling, even als in de ſcheurbuik zijn, doch als de oorzaak te zoeken is in eene rottige ontbinding van het bloed, gelijk in kwaadaartige Koortſen, bij de gierst-uitſlag, mazelen, en ſoortgelijke ziekten ſomtijds gebeurt, moet men terſtond inwendig zoodanige middelen, welke de verrotting tegenſtaan, en in deze ziekten voorgeſchreeven worden, voornamelijk den koortsbast, kampher, en vitrioolzuur, gebruiken.

In de zoogenaamde valſche kwaade keel (*angina ſpuria ſive ſeroſa*) heeft men het volgende waar te neemen.

1.) Men laat een zagt buikzuiverend middel No. 5. of 6. of twee loot zout van Glauber, om den anderen of derden dag, gebruiken; daar bij geeft men dagelijks eenige reizen acht of tien droppelen van de *Eſſentia pimpinellæ* op ſuiker, laat veel drinken van de dranken No. 16 en 17., en den lijder zich wat warmer houden, dan naar gewoonte.

2.) Moet hij naarſtig gorgelen, of met de gewoone en daartoe geſchikte kruiden, of alleenlijk met vlierbloemen, ſalie, en honig.

3.) Om den hals kan men leggen drooge zakjes met bloemmeel, kamillen, en vlierbloemen

men met wat kampher, als de lijder dezelve kan verdraagen.

4.) Zoo daardoor geene ſpoedige verligting wordt te weeg gebragt, dan legt men een Spaanſche-vliegpleiſter in den nek, of ook om den geheelen hals.

5.) Het verſtaat zich van zelve, dat de levensregeling maatig zijn moet, hoewel het in dit geval 'er niet zoo zeer op aankomt; als in het voorige. De lijder moet zich een weinig warmer houden, dan naar gewoonte, gelijk reeds gezegd is, doch niet al te warm.

Als men, ſchielijk tot een' lijder geroepen wordt, die een kwaade keel begint te krijgen, kan men, als dezelve goedaartig is, dezelve dikwijls in weinig uuren door een voetbad en een aftrekſel van vlierbloemen overwinnen.

Van de Gal- en Rotkoortſen.

De Gal- en Rotkoortſen ontſtaan uit kwaade ſtoffen, die zich in de maag en darmen ophouden, of die reeds tot in het bloed gekomen zijn. Men noemt dezelve Rotkoortſen; ſomtijds ook Galkoortſen, wanneer namelijk de bedorve gal het grootſte deel aan de ziekte ſchijnt te hebben. Derzelver oorzaaken zijn ſterke hitte in den zomer, waar door de gal ontaart en ſcherp wordt, be-

beſmetting (voornamelijk als 'er te veel zieken in een vertrek zijn,) kwaade voedſels, vooral ſlecht brood uit bedorven meel, half verrot vleesch en viſch, onzuiver water, en ſoortgelijke meer.

De lijder beſpeurt dikwijls eenige dagen, voor dat de koorts zich openbaart, eene groote neerſlagtigheid, loomheid, zwaarte in het hoofd, pijn in de leden, kniën, een' rottigen ſmaak: hij heeft geen' trek tot eeten, ſlaapt onrustig, klaagt dikwijls, geduurende eenige dagen, over zwaare hoofdpijn, zonder andere toevallen. Daarop volgt eene huivering, en dan eene drooge, ſterke hitte; de pols, die geduurende de huivering klein en ras is, verheft zich, geduurende de hitte, en wordt dikwijls zeer ſterk, doch niet zoo hard, als in ontſteekings-ziekten; doch in het algemeen is dezelve in deeze ziekte zeer veranderlijk, en daarom ook bedrieglijk.

De lijder is zeer onrustig, heeft doorgaans zwaare hoofdpijn, bijna altijd walgingen, braakt ſomtijds, klaagt over een rottigen, bitteren ſmaak, en ſoortgelijke oprispingen, heeft een witte onzuivere tong, ſtinkenden adem, loost weinig pis; waar van de kleur, hoeveelheid, en dikte, zeer veranderlijk is.

Uit deeze omſtandigheden, en als een of meer

van

van de bovengemelde oorzaaken zijn voorafgegaan, kan men gemakkelijk beſluiten, dat het eene Rot- of Galkoorts is, voornamelijk, wanneer op dien tijd ſoortgelijke ziekten heerſchen.

Eene aderlaating is, in dit geval, doorgaans nadeelig, en moet niet, dan indien de lijder zeer volbloedig en tot ontſteeking geneigd is, en zelfs dan nog niet, tenzij met de grootſte omzichtigheid in het werk geſteld worden. Veeleer moet men, in zulke ziekten, terſtond de krachten zoeken te onderhouden, en de rotting en ontbinding van het bloed tegenſtand bieden.

Een braakmiddel, in den beginne gegeeven, volbrengt dikwijls de helft der geneezing, vooral wanneer men uit de tekenen en de voorafgegaane oorzaaken reden heeft, te beſluiten, dat 'er eene ſcherpe ſtoffe in de maag en darmen is, dat 'er onzuiverheden of bedorven gal tegenwoordig zijn. Als de lijder dan nog over een' bitteren, rotachtigen ſmaak en oprispingen, over aanhoudende walgingen, en poogingen tot braaken, zwaarte voor het hart, en ſoortgelijke toevallen klaagt, en, zoo 'er geene omſtandigheden zijn, die beletten een braakmiddel te geeven, (men zie de Inleiding §. 3.), dan moet men een der middelen N°. 2. of 3. geeven.

Zoo

Zoo 'er zulke omſtandigheden zijn, dán geeft men een zagt buikzuiverend middel, opdat de kwaade ſtoffe uit de maag en darmen ontlast worde: zuurachtige en zulke, die zagt werken, zijn in dit geval de beste; als, bij voorbeeld N°. 10., doch zoo dit middel te duur is, dan kan men alleen den room van wijnſteen (*Cremor Tartari*), in herhaalde giften, geeven. Is de lijder, met het begin der ziekte, reeds zeer krachteloos, dan moet men door herhaalde klijſteeren den buik trachten te zuiveren.

De tijd, wanneer men best een braak- of buikzuiverend middel geeft, is 's morgens, wanneer de koorts doorgaans minder is. Men moet daarop veel lauw water laaten drinken.

Zoo wel voor als na het gebruik van deeze middelen moet de lijder veel zuurachtige dranken, zuure wei, water met citroenen ſap of azijn, of water waarin kersſen gekookt zijn, met ſuiker en honig, drinken; zich onthouden van vleesch en vleesch-ſoepen; een koele, zuivere, en friſſche lucht inádemen. Daarom moet men nooit meer dan twee zieken in een vertrek leggen, hetzelve dikwijls luchten, en met azijn laaten berooken. Een warme en onzuivere lucht vermeerdert de ziekte en beſmetting.

Zoo de ziekte niet kwaadaartig, en door geene beſmetting ontſtaan is, indien dezelve

niet

niet algemeen regeert, maar de oorzaak alleen huisvest in de maag en darmen, dan wordt dezelve dikwijls, na voorafgegaane ontlastingen, minder; men heeft dan niets meer noodig, dan den lijder bij de voorſchreeven levensregeling te houden; men laat hem van de middelen N°. 8. of 10. alle twee uuren, van N°. 8. een theelepel vol, doch van N°. 10. een of twee ſpijslepels vol, neemen; van de voorſchreeven dranken, of van het gerſtenwater N°. 1., waar bij men een weinig geest van koperrood *(ſpiritus vitrioli)* doet, naarſtig drinken, en, als de koorts meer en meer vermindert, of van N°. 9. alle drie uuren een lepel vol, of een ſlap afkookſel van den koortsbast, gebruiken.

Omtrent de diëet moet de lijder zich nog lang in acht neemen, geen vleesch, visch, geene harde of taaie meelſpijzen of tuinvruchten, gebruiken, maar alleen van gekookte boomvruchten, wortelen, verſche kruiden, reist, haver, gerstſlijm leeven, en zich voor ſterke gemoedsaandoeningen wachten.

Aanmerking. De tekenen van beterſchap zijn, als de lijder rustiger wordt, de toevallen weg blijven, de koorts vermindert, en eenige uuren afgaat. Dit gebeurt doorgaans den zevenden, negenden, of elfden dag, doch ook dikwijls laater, den veertienden of zeventienden.

Dik-

Dikwijls ontdekt men reeds den vierden dag, veelal ook laater, in deeze koortsen, eenige vlekken *petechiæ*. Wordt de lijder daar door verligt dan is het een goed teken. Doch is deeze uitflag kwaadaartig, in het geheel niet verheven, van een kwaade kleur, volgt op dezelve geene verligting, maar verflimmeren de toevallen veeleer, of komt rijkelijk ftinkend, vermoeiend zweet, of de loop daarbij, dan fterven de zulken doorgaans aan ftuipen en ijlhoofdigheid, den zesden of zevenden dag, als zulks den vierden heeft plaats gehad. Zijn echter op dien dag de toevallen nog niet zoo kwaadaartig geweest, en verergeren dezelve laater, op den zevenden of negenden dag; dan fterft hij laater, en leeft gemeenelijk tot den elfden, dertienden, of zeventienden dag, ja fomtijds nog langer.

Wanneer de ziekte, zelfs zonder dat zich eenige uitflag openbaart, den vierden dag verergert, de krachteloosheid toeneemt, een verzwakkend zweet, de loop, ijdelhoofdigheid, aanhoudende flaap, daarbij komen, de pols klein en zwak, de pis, die te vooren dik en troebel was, fchielijk helder en waterachtig wordt; als men den zevenden dag geen verligting befpeurt, maar de toevallen verërgeren, dan wordt de ziekte doorgaans doodelijk.

In

In zulk een geval moet men alle middelen in het werk ſtellen, om de krachten te ondersteunen, en de meer en meer toeneemende verrotting tegen te gaan.

Tot dit oogmerk moet men, zonder tijdverzuim, het middel N°. 20. alle twee uuren, tot een of twee ſpijslepels vol, geeven, naarſtig van de voorſchreeven dranken, vooral, wanneer de verrotting zeer ſterk is, gerſtenwater, of zuiver water met veel *Spiritus vitrioli* laaten drinken; ſpaanſche-vliegpleiſters (*veſicatoria*) aan de beenen leggen, en den lijder zoo veel mogelijk in een koele en zuivere lucht houden.

Als men, uit hoofde der kostbaarheid, het voorgeſtelde middel niet geeven kan, moet men, op dezelfde wijze, N°. 22. laaten gebruiken.

Wanneer de lijder volkomen krachteloos is, de afgangen en pis onweetend wegloopen, als hij altijd ſlaapt, ijlhoofdig is, en de voorgeſtelde middelen niet kunnen gebruikt worden, of niet helpen, dan kan men met voordeel het middel N°. 23. alle uuren tot de hoeveelheid van een ſpijslepel vol, laaten gebruiken.

Is de Loop ſterk, zeer verzwakkend, en geſchieden deeze ontlastingen zonder weeten van den lijder, dan moet men dezelve trachten te ſtuiten. Men kan tot dit oogmerk van het middel N°. 24. alle twee uuren een lepel vol

LIBRARY OF THE
FOUNDED
UNIVERSITY OF MARYLAND

neemen, en daar bij laaten gebruiken de bovengenoemde verſterkende en de verrotting tegengaande middelen.

Vermindert daar op dit toeval, blijft de koorts weg, en zijn alle tekenen van beterſchap voor handen, dan laat men nog lang den lijder eene nauwkeurige levensregeling houden; dagelijks driemaal een theelepel vol van N°. 8., en van N°. 20. viermaal, of van N°. 22. neemen, en langzaamerhand daarmede ophouden.

In het algemeen geldt alhier, 't geen reeds in de Inleiding N°. 1. en in de verhandeling van de heete Koortſen in het algemeen gezegd is, dat een Heelmeeſter, zoodra hij beſpeurt, dat veele ſoortgelijke Koortſen op zijne plaats heerſchen, en veele menſchen daar aan ſterven, den naaſten Geneesheer daar van moet kennis geeven, en zijnen raad volgen.

Van de Kinderpokjes.

De Pokjes worden in het algemeen verdeeld in waare en valſche. De zoogenaamde valſche Pokjes hebben met de waare niets gemeen, en beſtaan in kleine ontſteekingen en verhevenheden der huid, welke wind- water- of ſteen-Pokjes genoemd worden, naar maate zij eene waterachtige of harde ſtoffe bevatten. Deeze

ſoor-

ſoorten van Pokjes heerſchen doorgaans, zonder zwaare toevallen, en zonder merkelijke hitte, in den zomer of herfst, zij duuren weinige dagen, en verdwijnen van zelve.

Geheel anders is het gelegen met de waare Pokjes, die verdeeld worden in goedaartige en kwaadaartige. De tekenen, waar uit men weet, dat een kind goedaartige Pokjes krijgen zal, zijn de volgende. Wanneer de Pokjes op dezelfde plaats, of in de nabuurſchap, heerſchen, als de kinderen omgang hebben gehad met andere, die door de pokjes aangetast waren, en zij kort daar op geklaagd hebben over vermoeidheid, loomheid, pijn in den rugge, lendenen, het kruis, kortademigheid, huiveringen, en daarop gevolgde hitte, zoo wordt het aangezicht kort daarna opgezet, de oogen beginnen te traanen, zij nieſen dikwijls achter een, haalen diep adem, zuchten, klaagen over eene drukking op de maag, over misſelijkheid, braaken, ſpringen dikwijls in den ſlaap op, als of zij ſchrikten. Dikwijls krijgen de kinderen den eerſten of tweeden dag ſtuipen, die echter, als zij niet ontſtaan door het moeilijk krijgen der tanden, en op de eerſte dagen der ziekte zich vertoonen, niets gevaarlijks voorſpellen, maar veeleer als een goed teken aantezien zijn, dewijl de Pokjes, welke kort daar-

op te voorſchijn komen, meeſtendeels goedaartig zijn.

Na dat deeze toevallen tot op den derden of tegen den vierden dag geduurd hebben, en de hitte in die dagen geſtadig toegenomen is, dan komen, na een voorafgaand ſterk zweet, hier en daar kleine roode plekjes te voorſchijn, niet over het geheele lighaam op eens, maar zij vertoonen zich 't eerst in het aangezicht, voornamelijk op de wangen, en het voorhoofd, vervolgens op de borst, aan de handen en armen, aan de lendeñen, voeten, en den buik.

Zoodra de Pokjes te voorſchijn komen, neemt de voorafgaande ſterke hitte eenigzins af, en de kinderen worden vrolijker. De Pokjes komen daarop aan alle deelen van het lighaam, doch enkel, dat is afgeſcheiden, te voorſchijn; het aangezicht, en voornamelijk de oogleden, zwellen zeer ſterk op, zoo dat de oogen dikwijls volkomen geſlooten zijn, en daarbij is het geheele lighaam, vooral de armen, dik, en gezwollen. In deezen toeſtand blijven zij doorgaans tweemaal vierentwintig uuren, en in deezen tijd zijn niet alleen de Pokjes te voorſchijn gekomen, maar zij zijn ook meer verheeven geworden.

Den derden of vierden dag na de uitbotting, en dus den zesden of zevenden dag der ziekte, wor-

worden de Pokjes gevuld. Zij bevatten eerst eene dunne en waterzuchtige ſtoffe, die in de volgende dagen dikker en geelder wordt, en in waare etter verandert, zoo dat de Pokjes op den achtſten of negenden dag volkomen geel en rijp zijn, en haare grootte, die van een erwt namelijk, bereikt hebben. Derzelver omtrek zoo wel, als de huid tuſſchen de Pokjes, heeft een roozen roode kleur, de zwelling van het aangezicht en 't geheele lighaam verdwijnt, de geſlooten oogen beginnen zich te openen, de Pokjes gaan open, droogen, de kinderen worden vrolijk, krijgen trek tot eeten, tot ſlaapen, zoodat de geheele ziekte dan met den twaalfden of dertienden dag ten einde loopt.

Geheel anders is het geſteld met de kwaadaartige of ſamenloopende Pokjes, die veel gevaarlijker dan de eerſte zijn. De tekenen, waar uit men kan weeten; dat iemand zulke kwaadaartige Pokjes krijgen zal, zijn: als zij op dien tijd ſterk regeeren, de zieke eene zeer groote zwakheid en vermoeidheid in alle de leden beſpeurt, als hij zwaare pijn in den rugge en lendenen heeft, zwaare huiveringen over het geheele lighaam beſpeurt, en daarop ſchielijk eene ſterke hitte volgt. Men bemerkt te gelijk zwaare hoofdpijn, flauwtens, eene groote krachteloosheid, walgingen, en braakingen.

De kinderen zijn doorgaans onrustig, gooien zich heen en weder, ontblooten het lighaam, ſlaapen met open oogen, waar van het wit zeer rood is, beeven aan handen en voeten, ſchreien, ſchrikken in den ſlaap, ſpringen op, en hebben dikwijls ſterke ſtuipen.

Deeze kwaadaartige Pokjes komen dikwijls den derden dag daar aan, doch meeſtendeels laater, te voorſchijn in het aangezicht, en aan de overige deelen van het lighaam, zonder dat 'er zulk ſterk zweet, als bij de goedaartige Pokjes, voorafgaat. Zij houden, bij de uitbotting, geen geregelde orde, doch komen dan in het aangezicht, dan op de borst, dan aan de overige deelen van het lighaam te voorſchijn; zij zien 'er dan niet zoo rood uit, als de goedaartige Pokjes, blijven klein, bleek, waterachtig, veroorzaaken eene ſterke jeukte, komen niet enkel te voorſchijn, doch loopen terſtond tot groote vlakken in een, zij krijgen nooit de hoogte van goedaartige Pokjes maar blijven plat, en neêrgedrukt, en hebben het aanzien van eene blaar, door branding, of eene Spaanſche-vliegpleiſter ontſtaan; zij worden met geen goede etter gevuld, maar ſlechts met een waterachtig vogt, zijn aan de punt niet volkomen rond, maar meeſtendeels plat, en als met een putje ingedrukt.

Ge-

Gevaarlijker is het, als deeze ſamenloopende Pokjes eene geheel tegen-natuurlijke kleur aanneemen, groen, paersch, of zwart uitzien; als tusſchen de Pokjes zich een wit of rood gierstuitſlag vertoont, of roode, blauwe, en zwarte vlakken te voorſchijn komen; als de Pokjes in de midden een zwart puntje krijgen, en daar bij als invallen, wanneer zij 'er uitzien, even als of zij met bloed gevuld waren; als de hals daar mede bezet is, en de kinderen niet ſlikken kunnen; zoo de loop in de eerſte dagen daar bij komt, als de Kinderen ſterk uit den adem ruiken, als dat, 't welk met den afgang geloosd wordt, niet alleen zeer ſtinkt, maar ook met bloed en etter vermengd is; als 'er persſingen en pijn de ontlasting van de pis verzellen, dezelve zeer bleek uitziet, of bloed daar mede vermengd is; als de pis en afgang, zonder weeten van den lijder wegloopen, de pols zeer zwak is, en een koud zweet over het geheele lighaam zich verſpreidt.

Hoe meer kwaade tekenen deze ſamenloopende Pokjes verzellen, hoe gevaarlijker zij zijn, en als zij in het midden een blauwe of zwarte vlek krijgen, als zij door eene vlekkoorts verzeld worden, als de Pokjes volkomen blauw of zwart worden, als 'er bloed met de pis ontlast wordt, dan zijn zij doorgaans altijd doodelijk. De ge-

vaarlijkſte dagen in deeze ſoort van Pokjes zijn de elfde, veertiende, zeventiende, en eenentwintigſte; ſchoon veele Kinderen, in zulke omſtandigheden, ook nog na den eenentwintigſten dag ſterven.

Offchoon nu de goedaartige Pokjes op zichzelven niet doodelijk zijn, zoo kunnen dezelven, kwaalijk behandeld wordende, zeer ligt met zwaare toevallen vergezeld gaan, ja zelfs den dood na zich ſleepen. Daarom, als de goedaartige Pokjes regeeren, en de opgenoemde toevallen bij de Kinderen beſpeurd worden, heeft men voor alle dingen daarop te letten, dat dezelven noch door heete geneesmiddelen, noch door een al te warm vertrek, verergeren. Als de Pokjes algemeen heerſchen, en de Kinderen over niets klagen, is het zeer goed, als hun een zagt buikzuiverend middel gegeeven wordt, om daar door de onzuiverheden uit het lighaam weg te voeren, en de Pokſtoffe zoo veel te onſchadelijker te maaken.

Tot dit oogmerk kan men den Kinderen, die onder een jaar oud, of een weinig daar over zijn, een half of een geheel loot gezuiverde manna in gerſtenwater geeven; of een half of heel loot ſijroop van manna of rhabarber, des morgens in eens, en, als de kinderen zuigen, aan de minne de bekende pillen van Hoffman,

Stahl,

Stahl, of de *pilulae polychriſtae*, die in alle Apotheeken te krijgen zijn, tot vijftien of twintig, laaten neemen. Die twee, drie, en meer jaaren oud zijn, kunnen een drachme zenebladeren, waar van de ſteelen afgeplukt zijn, gebruiken. Men doet deeze in een aarden pot, giet het achtſte deel van een pint kookend wąter, of, het geen beter is, pruimenſap, daarop, dekt de pot toe, en laat die zoo lang ſtaan, tot dat koel wordt; alle uur kan men drie of vier ſpijslepels vol daar van geeven, tot dat 'er ontlaſting komt. Door ſuiker naar genoegen daar bij te doen kan men dit middel ſmaakelijker maaken.

Als de Pokjes regeeren, is het ook volſtrekt noodzakelijk, dat men den kinderen geen vleesch geeve, vooral geen ſpek, of ham, bedorven brood, of koeken, dewijl door zulke voedſels het bloed en de overige vogten tot verrotting overgaan, en de Pokjes van een kwaaden aart worden.

Wanneer de kinderen beginnen te klaagen, en men uit de opgegeevene tekenen beſpeurt, dat de Pokjes te voorſchijn zullen komen, dan moet men de zieken, is het mogelijk, van de gezonden, afzonderen, dezelven, naar maate van de omſtandigheden in een ruim vertrek brengen, en ook daar voor zorgen, dat niet te veel zieken in een vertrek gehouden worden. Des zomers

is het altijd beter, als men zulk een vertrek kan kiezen, dat niet tegen het Zuiden ligt, en den geheelen dag aan de heete Zon bloot gesteld is; de lijder moet, in deezen tijd van het jaar, weinig gedekt zijn; de vensters moeten op den dag eenige maalen geopend worden, opdat 'er versche lucht inkome, vooral, als de Pokjes beginnen te zweeren, doch daar bij moet men den lijder voor togt en koude wel bewaaren. De lijder moet met het aangezicht niet naar de zon gekeerd liggen, opdat de oogen door een zoo helder licht niet ontstooken worden. In het algemeen moet men bij den zieken alle mogelijke zuiverheid in acht neemen; het vertrek 's morgens en 's avonds met jeneverbessen, met wijn- of bier-azijn, op een heeten steen gegooten, berooken, welk laatste vooral bij samenloopende en kwaadaartige Pokjes te pas komt; ook kan men, als het zeer heet is, versch afgehakte takken van dennen-vleer- of linden-boomen, in versch water zetten, en de lucht daar door verkoelen. In den winter moeten de vertrekken niet boven maate verwarmd worden, de lijder moet niet digt bij het vuur geplaatst, en luchtig gedekt worden; eene tegen overgestelde behandeling brengt den lijder het grootste nadeel en gevaar toe; het bloed en de overige vogten gaan tot verrotting over, de

Pok-

Pokjes, die tot hier toe goedaartig waren; worden kwaadaartig, en de meeſte kinderen worden daar door weggeſleept. Gelijk het dan over het algemeen beter is, dat de vertrekken te koud, dan te heet zijn, zoo moet men echter ook hierin de middelmaat houden, en de kinderen niet moedwillig aan een ſterke koude of togt bloot ſtellen.

Even eens is het met de zaak geleegen, wanneer men den kinderen, zoodra men merkt, dat zij de Pokjes krijgen, zeer heete middelen om uit te drijven, als theriakel, uitgeperst ſap van ſchaapen keutels, of ganzendrek, koorn- of andere Brandewijn, en ſoortgelijke verhittende dingen, te drinken geeft. Een Heelmeeſter heeft daar voor te zorgen, dat zulks niet geſchiede, dewijl door alle zoodanige verhittende middelen, het bloed in de ſterkſte beweeging gebragt, de koorts zeer vermeerderd wordt, alle vogten tot verrotting beginnen overtegaan, de Pokjes zeer kwaadaartig worden, de zieken daar door niet alleen in een ſterke razernij vervallen, of zwaaren loop krijgen, maar ook voorzeker daar door wegge-ſleept worden.

De beste drank, dien men den kinderen, geduurende den loop deezer ziekte, geeven kan, beſtaat uit een pint zuiver water, waarin een

thee-

theekopje vol wijn-azijn, of eens zoo veel bier-azijn, met twee of drie ſpijslepels vol honig gedaan is, en dit alles wel onder een vermengd, en eenigzins lauw gemaakt is. Men kan ook een' goeden drank bereiden, als men een hand vol kersſen met even zoo veel zuivere gerst, en twee pinten water, drie vierdendeel uurs in een aarden pot laat kooken, en dan doorzijgt. Men kan deezen drank geduurende de geheele ziekte gebruiken, doch, als de zieke veel Pokjes in de keel heeft, en de ſlikking daar door moeielijk is, moet men nu en dan gerſtenwater, of ſoortgelijke dranken laaten gebruiken. Thee met melk, drie deelen water en een deel melk, gekaarnde melk, zijn ook goede dranken, doch als men deeze geeft, moet de lijder niets zuurs gebruiken, dewijl dan de melk in de maag en darmen kappelt, onderſcheiden toevallen, en ſomtijds den loop, veroorzaakt. Men maakt een' zeer goeden drank, vooral in het begin deezer ziekte, als men op gedroogde vlierbloemen kookend water giet, en dit, even als thee, met een weinig melk gedronken wordt. Men moet den lijder altijd veel laaten drinken, doch niet te veel op eens.

Wat de ſpijzen aangaat, men moet den lijder geduurende de geheele ziekte nooit aanzetten om voedſels te gebruiken; als hij iets verlangt te

te eeten, kan men hem wat gepaerelde geerst, dun gekookte rijst, gekookte pruimen, kersſen, beſchuit, goed gebakken en geen versch brood, met een weinig verſche boter beſmeerd, geeven, of ſoortgelijke ſpijzen, naar maate de eene of andere meer in gebruik is. Spinachie, wortelen, en groentens van deezen aart kunnen met nut toegediend, en ook zeer rijpe kersſen en aarbeien tot verfriſsching nu en dan gegeeven worden. Als de Pokjes ſamenloopen, en de kinderen zeer krachteloos liggen, dan kan men dezelven citroenen ſap met ſuiker, en des zomers uitgeperste aalebesſen, aarbeien, moerbeien, braamboozen met ſuiker, lepelswijze, toereiken. Zij, die daar toe gelegenheid hebben, kunnen dagelijks een, twee, of drie ſpijslepels vol moeſel- of rhijnſchen wijn geeven, of ook een of meer ſneeden brood een weinig laaten rooſten, met deezen wijn beſproeien, met een weinig kaneel en ſuiker beſtrooien, en dit tot verſterking laaten gebruiken. Doch over het algemeen moet men ſoortgelijke zieken, alle vleesch, visch, grove, harde, onverteerbaare, vette, meelachtige, winderige, alle gebakke, gebradene, ſpijzen, onthouden, dewijl daardoor het bloed en de vogten tot verrotting overgaan, welke verſcheiden toevallen verwekt. In tegendeel kan men ligt te verteeren

ren ſpijzen, geele wortelen, zuuring, zellerei, pieterſelie, in ſlap vleeschnat gekookt, zoo 'er trek tot voedſel is, aanbieden.

Als 'er zich veele Pokjes in de keel gezet hebben, en de ſlikking daar door moeielijk is, dan kan men een hand vol ſalie met een weinig vlierbloemen en kaasjes kruid, in een halve pint water kooken, en daar onder een lepel vol honig mengen: hier mede moeten de kinderen naarſtig gorgelen, of daar van dagelijks drie of vier maalen een halve ſpijslepel zagtjes doorſlikken; is de keel zeer erg, dan legt men rondom den hals verſche zuurdeeg met geſtooten mostaart.

Als de Pokjes in zweering ſtaan, en de lijder dan in drie of vier dagen geen ontlasting heeft, is zulks van geene beduiding; doch, als in de eerſte dagen der ziekte het lighaam niet naar behooren open is, dan kan zoodanig eene verſtopping of door pruimenſap, of door manna, zenebladeren, gelijk boven gezegd is, doch het best door een verzagtend klijſteer, tegengegaan worden. Is de neus zeer ſterk door de Pokjes verſtopt, dan kan men bij zuigende kinderen een weinig zog in den neus brengen, of een ſpons, gedoopt in warme melk, voor den neus houden, en hun op zoodanig eene wijze, lucht verſchaffen. Opdat de oogen geen na-

deel

deel krijgen, is het nuttig, in het begin der ziekte, eer de Pokjes te voorſchijn komen, de oogen eenige reizen daags met lauw water, of melk, door middel van een zagt lapje uit te wasſchen. Is het wit der oogen zeer rood, zijn de oogleden dik en gezwollen, dan kan men gevoegelijk een paar maalen de waasſem van gekauwde kruidnagelen, venkelzaad of laurierbesſen in de oogen brengen; doch als zij volkomen toe zijn, dan is het zeer nuttig, dezelven met warme melk, waar in vlierbloemen gekookt zijn, naarſtig en zagtjes te wasſchen, dewijl daar door de oogen zoo veel te eerder open gaan, en de ſcherpe ſtoffe belet wordt dezelve aantevreeten. Wanneer de Pokjes beginnen te droogen, en af te vallen, is het vooral noodig een zagt, buikzuiverend, middel uit manna, zenebladeren, rhabarber, te geeven, en, naar geſteldheid van zaaken, te herhaalen. Als de ziekte over is, moet men zeer omzichtig met eeten en drinken te werk gaan, alle harde, grove, onverteerbaare, meelachtige, en vette, ſpijzen vermijden, dewijl de kinderen anders zeer gemakkelijk in uitteerende ziekten vervallen.

Deeze is de behandeling der gewoone, goedaartige, Pokjes bij kinderen. Bij volwasſenen heeft de zelfde plaats, doch het ſpreekt van zelve,

zelve, dat de Heelmeester dan andere middelen geeven moet; en daaromtrent heeft hij zich te richten naar de gesteldheid van den zieken, en de soort van koorts. Is deeze meer van eenen ontsteekingsaart, dan moet zijne behandeling zijn, zoo als geleerd is; wanneer men van de ontsteekingskoortsen sprak; dan moet hij den lijder zagte ontlastende en verkoelende middelen geeven, en soortgelijke levensregeling voorschrijven. Is de lijder zeer volbloedig, heet, dorstig, is de huid gespannen, droog, is de pols sterk, en willen de Pokjes niet volkomen uitkomen; dan neemen eene aderlaating op den arm, naar de gesteldheid van den lijder, en de omstandigheden ingericht, weekmaakende klijsteeren, lauwe hand- en voetbaden, dikwijls zeer schielijk deeze hindernisfen weg, en de Pokjes komen terstond te voorschijn.

Doch is de koorts meer van een' galachtigen aart, gelijk zulks doorgaans plaats heeft bij kwaadaartige Pokjes, dan moet de behandeling meer ingericht worden naar die, welke in zoodanige koortsen te pas komt, zuurachtige, zagte afvoerende, middelen, zuure dranken, komen dan vooral en bij tijds te pas.

Een Heelmeester moet echter in zulke gevallen zich niet al te zeer vertrouwen, maar zoodra de Pokjes in zijn distrikt algemeen beginnen te regeeren,

geeren, zich bij een' Geneesheer vervoegen, dien alle toevallen, welke hij beſpeurd heeft, opgeeven; en dit is vooral dan noodig, als de Pokjes zeer kwaadaartig worden, moeielijke en bedenkelijke toevallen zich daarbij openbaaren, en veele lijders daar aan ſterven.

Van de Mazelen.

De Mazelen heerſchen doorgaans, even als de pokjes, algemeen, en tasten het meest de Kinderen, doch ook ſomtijds volwasſenen aan. Meeſtendeels zijn zij niet kwaadaartig, hoewel men nu en dan zeer kwaadaartige Epidemien waargenomen heeft. Daarop moet een Heelmeeſter wel letten; want de geheele behandeling hangt daar van af. Gemeenelijk is de koorts van eene onſteekings-aart, doch als 'er op denzelven tijd kwaadaartige en Rotkoortſen regeeren, dan neemt zij zeer ligt den aart daar van aan; en voegen zij zich bij de pokjes, dan zijn zij gevaarlijk.

De gewoone voorboden deezer ziekte zijn, eene kwalijk geſteldheid, ongeduurigheid, verwisſelende koude en hitte, hevige hoofdpijn bij volwasſenen, meer ſlaperigheid bij kinderen, pijn in de keel, en 't geen het zekerſte teken is, dikwijls hoeſten en niezen, aanmerkelijke

roodheid en hitte in de oogen, waar bij dezelven zwellen, en zoo aandoenlijk zijn, dat zij geen licht kunnen verdraagen, terwijl teffens uit neus en oogen een fcherp vogt loopt. Wanneer deeze toevallen waargenomen worden, en de Mazelen op de plaats regeeren, kan men zeker zijn, dat de lijder dezelven krijgen zal.

De genoemde toevallen neemen den tweeden en derden dag toe, het aangezicht zwelt meer op, de lijders klaagen over benauwtheid, zwaarte in het hoofd en op de borst, pijn in de keel, en lendenen, neiging tot braaken, buikpijnen; fomtijds komt daar bij eene braaking van galachtige ftoffe, of een loop.

Als de ziekte zeer kwaadaartig is, raakt de lijder aan het ijlen, en vervalt in eene flaapziekte; waar door hij in het grootfte gevaar geraakt. Op het einde van den derden, of het geen meer gebeurt, den vierden dag, komen 'er in het aangezicht kleine roode vlakjes te voorfchijn, die 'er even als vloobeeten uitzien, en den volgenden dag tot roode, breede, vlakken inéén loopen, welke weinig boven de huid verheven zijn. Deeze vermeerderen langzaamerhand, en komen op de overige deelen van het lighaam te voorfchijn, doorgaans 't meest op de borst en den rugge. Na de uitbotting verdwijnen de meefte toevallen, als de Mazelen goed-

goedaartig zijn, echter niet altijd, want somtijds vermeerderen sommige, vooral de hoest. Dikwijls verschaft eene braaking van galachtige stoffe, van zelve ontstaan, de meeste verligting. Somtijds openbaart zich een sterke neusbloeding, die de pijn in het hoofd, de oogen, en keel, wegneemt.

Den zesden of zevenden dag worden de vlakken bleeker, drooger, en vallen als schilfers af, de zwelling verdwijnt, en de koorts houdt bijna volkomen op; den achtsten dag verdwijnen de vlakken op het geheele lighaam, den negenden ziet men dezelven niet meer, en de lijder is, als alles geregeld gaat, gemeenlijk volkomen zonder koorts, en bevindt zich zeer wel. De ziekte is echter nog niet ten eenenmaale overwonnen; want, zoo 'er geduurende de ziekte, geene ontlasting heeft plaats gehad, door braakingen, afgangen, of neusbloedingen, of zoo 'er thans niet eenige verligtende afgangen, of ten minsten soortgelijk zweet zich opdoen, zoo de lijder koude vat, dan komt 'er zeer ligt een nieuwe, sterke, koorts; de scherpte, die nog niet volkomen uit het lighaam is, valt op de longen, en maakt eene longontsteeking, of geeft gelegenheid tot een' langduurigen hoest, tot verzweeringen in de long, en uitteering.

Bij de geneezing der Mazelen heeft men zich

hoofdzaakelijk te richten naar de drie tijdperken. Deeze zijn de volgende. 1.) De tijd der beſmetting gaat van het begin der ziekte tot aan de uitbotting. 2.) Het tijdperk der uitbotting begint met de uitbotting, en ſtrekt zich uit tot op den tijd, dat de Mazelen beginnen afteſchilferen. 3.) Het derde tijdperk, met de zesden of zevenden dag beginnende, wanneer de Mazelen beginnen afteſchilferen, eindigt met den negenden of tienden dag, wanneer de vlakken verdweenen zijn.

In het eerſte tijdperk wordt, als de Mazelen goedaartig zijn, en de lijder geen ongemak op de borst heeft, zelden iets anders vereischt, dan eene goede oppaſſing. De zieke moet liggen in een ruim vertrek, waarin men altijd een zuivere lucht houdt, in dit vertrek moet niemand komen, dan die tot de oppaſſing vereischt wordt, en alle geraas moet vermijd worden. Hetzelve moet meer donker, dan helder, zijn, dewijl de oogen geen licht verdraagen kunnen. Dewijl de Mazelen zoo ligt inſlaan, moet alle togt vermijd worden. Tot ſpijs geeft men niets anders, dan rijſte-haver- of gerſten ſlijm met rozijnen gekookt, gekookte boomvruchten, waterſoepen, waarin Spinachie, Sellerij, Pieterſelie, Zuuring, gekookt zijn. De beste drank is een dun Gerſtenwater N°. 1. met ho-

honig, of een afkookſel van kerſen, of pruimen. Zuure zaaken durft men zelden geeven om den hoest.

Zijn de Mazelen, welke regeeren, boosaartig, en de koorts, hitte, en benauwtheid aanmerkelijk, dan moet men eene aderlaating in het werk ſtellen, vooral indien de lijder volwasſen, volbloedig, de pols vol en ſterk is; doch is de pols klein en zwak, zijn de koorts en andere toevallen niet zwaar, of ontbreeken de krachten, en is de ziekte meer van een' rottigen aart, dan komt eene aderlaating niet te pas.

Beſpeurt men poogingen tot braaken, een onzuivere tong, bitteren ſmaak, oprispingen, draaijingen in het hoofd, hoofdpijn, of braakingen zelve, dan moet men deeze ontlasting bevorderen. Men laat, tot dit oogmerk, veel lauw water met boom-olie, of ongezouten boter, of thee van kamillenbloemen drinken. Volgt daarop geene braaking, dan geeft men aan volwasſenen het poeder N°. 2, of van het middel N°. 3. zoo lang, tot dat 'er braakingen volgen, en laat daarop naarſtig lauw water drinken, tot dat de braakingen ophouden. Aan kinderen geeft men van dit zelve middel, zoo dikwijls een theelepel vol, tot dat zij eenige reizen braaken.

Ontdekt men deeze tekenen niet, maar veel eer een' opgezetten buik, pijnen, rommelin-

gen in denzelven, persſingen tot afgang, dan geeft men een zagt buikzuiverend middel. Aan volwasſenen, naar maate van de omſtandigheden, N°. 4. 5. 6. of 10; Aan kinderen naar maate van de verſchillende jaaren, de middelen in de verhandeling over de Pokjes, bladz. 57. voorgeſlagen. Schoon 'er van den beginne af buikpijnen en ſterke afgangen tegenwoordig waren, moet men echter een zagt buikzuiverend middel geeven.

Daarna laat men verkoelende middelen, als N°. 8., en kinderen eenige reizen 's daags vijftien tot twintig grein van de *Magneſia alba*, gebruiken, veel drinken, en als de hitte zeer ſterk is, een dunner dekſel op het bed leggen.

Voor de oogen moet men insgelijks zorge draagen; dit geſchiedt, als men al het licht wegneemt, dikwijls in dezelven een weinig lauw roozenwater droppelt, om het ſcherpe water afteſpoelen.

De neusbloeding, zoo deeze zich mogt openbaaren, moet niet te vroeg geſtuit worden; dezelve neemt de ijlhoofdigheid weg. Zoo dezelve evenwel te zwaar was, en men gevaar daar van te vreezen had, dan moet men dezelve terſtond ſtuiten. In de verhandeling over de neusbloeding zijn de omſtandigheden, bij welken

welken dit geſchieden moet, en de middelen, welke men daartoe moet aanwenden, opgegeeven.

Al te hevige braakingen worden verzagt, als men drooge zakjes met kruis en munt en een weinig ſaffraan, of ook een dikke pap van roggen-brood, kruis en munt, en wijn-azijn gekookt, maatig warm in een doek op de maag legt. Zoodra de Mazelen te voorſchijn gekomen zijn., houdt het braaken doorgaans van zelve op.

Als de afgangen niet al te veel zijn, niet al te lang duuren, en afmatten, zoo zijn dezelven meer voor- dan nadeelig, en zij moeten niet geſtuit worden. Doch heeft het tegendeel plaats, dan geeft men de rhabarber in kleine giften, aan volwaſſenen N°. 7. a., aan Kinderen de ſtroop van rhabarber eenige reizen een theelepel vol, en laat veel ſoep van rijſt, geparelde gerst, gerst, of haver gekookt, drinken; en, als daar bij zwaare buikpijnen zijn, die niet verdwijnen, als men warme ſervieten aangelegd heeft, dan kan men een maagpleiſter (*Emplaſtrum ſtomachic. officin.*) rondom den navel leggen.

De hoest is het moeielijkſte toeval bij de Mazelen, doch in dit tijdperk zelden gevaarlijk. Een weinig zoet-hout, gerſten-ſuiker (*ſaccharum hordeatum*) in den mond genoomen, en wa-

ter met rijst gekookt, verzagt denzelven dikwijls, doch het meest thee van vlierbloemen met een vijfde deel melk en een weinig honig, lauw gedronken.

Wordt de keel aangedaan, dan maakt men aanstonds gebruik van gorgelwater; salie, kaasjes-kruid en vlierbloemen, in water gekookt, met een weinig honig, zijn daartoe dienstig, is dezelve inwendig zeer gezwollen, dan legt men versch zuurdeeg, met mostaart bestrooid, rondom den hals.

Wanneer de vierde dag nadert, zoo moet de zieke zich zoo stil, als mogelijk is, houden, en geduurig, niet in zweet, maar in eene zagte uitwaasseming liggen, dewijl de Mazelen dan het best uitkomen. Men moet veel, lauw, vogt drinken, zich voor koude, schrik, en toorn wachten. Zoo de uitslag niet te voorschijn wil komen, en klaagt de lijder over benauwtheid, is hij ijlhoofdig, of krijgt hij stuipen, dan geeft men, aan volwassenen, herhaalde reizen, het Poeder N°. 25., en laat bij aanhoudendheid thee van vlierbloemen drinken. Het middel N°. 3. lepelsgewijze gegeeven, bevordert dikwijls zeer schielijk de uitbotting, dewijl het niet alleen braakingen verwekt, maar ook een zagt zweet voortbrengt.

Zijn de Mazelen zeer rood, en is de zieke zeer

zeer heet, dan moet men hem verkoelende middelen laaten gebruiken, en veel drinken. Hier van is reeds in het eerſte tijdperk geſproken. Slaan zij in, en verdwijnen zij dus te vroeg, dan laat men naarſtig van de Kamphérpoeders N°. 25. gebruiken, en dikwijls thee van vlier- of kamillen bloemen drinken, legt terſtond een ſpaanſche-vliegpleiſter aan de kuiten, of, als de lijder zeer maalt, of altijd ſlaapt, in den nek.

In het derde tijdperk komen de gevaarlijkſte dagen, en deeze verdienen zoo veel te meer oplettendheid, dewijl men thans reeds buiten alle gevaar denkt te zijn. Men moet daarom wel achtgeeven op den lijder, en alle misſlagen voorkomen. De toekomende gezondheid van hem hangt volſtrekt van deezen tijd af. Is de huid week, de pols wel vol maar zagt, dan heeft men een zagt zweet of vermeerderde uitwaasſeming te verwachten, waarmede de koorts verdwijnt, en dat moet men dan, door naarſtig te drinken en ſtil te liggen, bevorderen, doch niet door heete middelen dwingen. Als de koorts af is, geeft men eens of tweemaal een buikzuiverend middel.

Is, integendeel, de huid droog, de maag opgezet, heeft de lijder rommelingen en pijn in den buik, dan volgt 'er doorgaans een loop, en wel zoo ſchielijk, dat dikwijls tien, twaalf,

en meer afgangen kort op elkander volgen. Gemeenelijk is dit eene heilzaame ſcheiding der ziekte, en dit beſpeurt men, als de lijder vrolijk wordt, de koorts, hoest, en andere toevallen, afneemen; in dit geval moet dezelve ook niet geſtuit worden, de ontlastingen houden van zelve op, en de zieke wordt gezond. Als zij echter te hevig zijn, en den lijder al te zeer verzwakken, of ook al te lang duuren, dan moet men dezelven op die wijze, als in het eerſte tijdperk gezegd is, ſtuiten.

Breekt de ziekte op geene der genoemde wijzen, ook niet door eene rijkelijke ontlasting van pis, houdt de koorts en hoest aan, of neemt dezelve toe, en wordt de ademhaaling benauwt, heet, worden de wangen rood, klaagt de lijder over pijn in de zijde en op de borst, dan ziet het gevaarlijk met hem uit, hij krijgt een heete koorts met het zijdenwee of eene longöntſteeking. Men moet in dit geval terſtond eene aderlaating in het werk ſtellen, een ſpaanſchevliegpleiſter aanleggen, en in het algemeen al dat geene waarneemen, 't welke in de verhandeling over deeze ziekten gezegd is.

Bemerkt men integendeel, dat de koorts wel afneemt, doch zich echter alle namiddagen weder openbaart, en daarbij benauwtheid op de borst en heeschheid komt, dat 'er etter uitgeworpen wordt,

wordt, dan moet men, als de lijders volbloedig zijn, zoetwei laaten drinken; doch zoo 'er geene volbloedigheid is, laat men een' geruimen tijd alleen melk en water drinken, en zagte, ſlijmerige, ſpijzen, uit het rijk der planten, moeten de eenigſte voedzels zijn. De Koortsbast en de Yslandſche mos, met melk gekookt, zijn in dit geval een voortreffelijk middel. Men drinkt van die melk zóo veel, als de maag verdraagen kan, doch onthoudt zich van alle harde, onverteerbaare, zuure, ingezouten ſpijzen, en maakt dikwijls in de open lucht eene zagte beweeging.

Als de hoest lang aanhoudt en droog blijft, heeft men hetzelfde in acht te neemen, en daarenboven moet men den waasſem van warm water inädemen.

De ontſteeking der oogen overwint men daar door, dat men bloedzuigers aan de ſlaapen van het hoofd, en onder de oogen plaatst, of drooge koppen in den nek zet.

Van de Roodvonk, Scharlaken en Netelkoorts.

De Roodvonk (*rubeola*) wordt van de Mazelen daar door onderſcheiden, dat de Koorts niet met traanende oogen, en hoest, maar meeſtendeels met pijn in de keel begint. De uitſlag is meer verheven, en bevat eene etterachtige vog-

vogtigheid, en dezelve verdwijnt niet door afſchilfering, maar door eene geheele vervelling. De geneezing is dezelfde, als bij de mazelen. Alles komt aan op den aart van de koorts en de omſtandigheden. Op de kwaade keel moet men wel degelijk nauwkeurig acht geeven.

Bij de Scharlakenkoorts (*febris ſcarlatina*) neemt men dezelfde toevallen waar, als bij de mazelen. Den derden of vierden dag ziet men in het aangezicht en op de overige deelen, zeer kleine roode ſtipjes in eene groote menigte, die zich ſchielijk uitbreiden, in een loopen, zoo dat 'er eene hooge roodheid, even als van Scharlaaken ontſtaat, welke of het geheele lighaam of een groot deel van hetzelve bedekt; den zevenden of achtſten dag verdwijnt deeze roodheid weder, en dan ſchilfert de huid af.

Deeze ziekte gaat zeer dikwijls terſtond verzeld met eene gevaarlijke keelöntſteeking, die ſomtijds zeer kwaadaartig is, en ligt in eene rotting of het vuur overgaat. Men moet dit toeval met opzet behandelen, en daar in te werk gaan volgens de regelen, die voorgeſchreeven zijn in de Verhandeling van de kwaade Keel bladz. 35, en verder in de geneezing even als in de mazelen.

Als de lijders zich, na de afſchilfering, niet zeer in acht neemen, en vooral zoo zij zich te

vroeg

vroeg aan de koude bloot ſtellen, zoo ontſtaat zeer ligt eene waterachtige zwelling, die in eene Waterzucht overgaat.

De Netel-koorts (*febris urticata*) heeft haaren naam gekreegen van den eerst jeukenden en naderhand brandenden uitſlag. Bij eene aanhoudende koorts komen den derden of vierden dag op onderſcheiden deelen kleine blaasjes, overeenkomende met die, welke door brandnetelen ontſtaan. Behalven de laſtige jeukte en branding is niets bijzonders aan dezelven. Deeze ziekte is doorgaans ook niet gevaarlijk, en wordt, als alle overige ſoorten van uitſlag, op de voorſchreeven wijze geneezen.

Van de Roos.

De Roos (*Eryſipelas*) is eene ontſteeking, die zich over de oppervlakte der huid verſpreidt. Doorgaans tast zij het aangezicht of de beenen aan. De huid wordt geſpannen, ruuw en rood; de roodheid verdwijnt, als men met den vinger daar op drukt, en komt weder, wanneer de drukking ophoudt. De lijder wordt in het aangedaane deel eene brandende hitte gewaar, die hem ongeduurig maakt, en den ſlaap belet. Doorgaans duurt de ziekte niet boven de zeven dagen, en dan ſchilfert de huid af.

af. Somtijds is zij van erger aart, ja zeer kwaadaartig. De koorts is de hoofdzaak, en deeze is gemeenelijk eene ontſteekingskoorts, waarmede eene galachtige ſcherpte gepaard gaat; ſomtijds is zij van een' rottigen aart; en naar maate van deeze verſcheidenheid moet de behandeling ook ingericht worden.

De levensregeling van den lijder moet zijn even als in heete Koortſen. Is de koorts van eene onſteekingskoorts-aart, de pijn en ontſteeking ſterk, dan moet men eene aderlaating in het werk ſtellen. Men doet in deeze ziekte beter, de aderlaating te herhaalen, dan te veel bloed op eens aftetappen. Vervolgens laat men lauwe voetbaden gebruiken, en klijſteren zetten, en behandelt verder de ziekte als eene heete koorts, echter met dat onderſcheid, dat men hoofdzakelijk ook daarop lette, de galachtige ſtoffe en ſcherpte uit het lijf te brengen. Men moet daarom terſtond zagte buikzuiverende middelen, bij voorbeeld, room van wijnſteen (*cremor tartari*) met rhabarber, of alleen, geeven, en veele zuurachtige dranken laaten gebruiken.

Is de koorts van een' rottigen aart, dan moet de behandeling ingericht worden, als in de rotkoortſen.

Men moet alle zorg draagen, dat de roos niet in-

inſlaa, en op inwendige deelen valle, dewijl daar uit, naar maate van den aart der deelen, de gevaarlijkſte toevallen en ziekten, als ontſteekingen in de hersſenen, de long, darmen, keel, ontſtaan kunnen. Men moet daarom ſpoedig de roos wederom te voorſchijn trachten te brengen; en dit geſchiedt, als men eene aderlaating in het werk ſtelt, aan de beenen Spaanſche-vliegpleiſters aan legt, en rijkelijk laat drinken een aftrekſel van vleerbloemen met ſalpeter. Is de lijder benauwd op de borst, of heeft hij daar pijn, dan legt men de Spaanſche-vliegpleiſter op het aangedaane deel; in eene keelöntſteeking aan den hals.

Uitwendige middelen zijn zelden van nut, alle olieachtige, vette, zaaken, zalven, moeten wegblijven, zij maaken zeer ligt, dat de Roos tot verettering overgaat, die dan niet, gelijk bij andere ontſteekingen afloopt, maar zeer ligt in het vuur, of tot kwaadaartige en langduurige verzweeringen overgaat. De eenigſte middelen, die hier te pas kunnen komen, vindt men bij N°. 26. opgegeeven.

Menſchen, die dikwijls met de Roos geplaagd worden, moeten alle vette en ſlijmerige ſpijzen, alle gebak, wildbraad, varken-vleesch, ſpecerijen, verhittende dranken, geweldige gemoeds-aandoeningen, vooral toorn en ſchrik,

eene

eene zittende levenswijze, en schielijke verkouwing mijden. Hun voornaamste voedsel moet bestaan in groentens, boomvruchten, zuure zaaken, en zulke, die het lighaam open houden, water, of dun, doch wel gegist, bier, drinken, en dikwijls, vooral 's avonds, room van wijnsteen, of het poeder N°. 8. gebruiken.

Van de Verkoudheid en het Hoesten.

De Verkoudheid en het Hoesten zijn op zich zelven niet gevaarlijk doch zij kunnen het worden door verzuim, en het gebruik van heete middelen, zelfs in eene long-teering overgaan.

Bij eene geringe Verkoudheid en Hoest heeft men zelden noodig, iets te gebruiken, men moet zich maar iets warmer houden, dan naar gewoonte, iets maatiger leeven, veel drinken, en eenige reizen 's daags van het poeder N°. 7. a. of N°. 8. neemen; en 's avonds voor dat men zich te slaapen legt, eenige kopjes van een aftrekssel van vleerbloemen met honig drinken.

Is de hoest geweldig, en houdt dezelve lang aan, is de koorts sterk, met hoofdpijn, steekingen in de keel en borst verzeld, dan is het noodig, dat men geregeld eenige middelen gebruike.

1.)

1.) Als de koorts en hoest zeer zwaar zijn, de pols vol is, zoo ſtelt men eene aderlaating op den arm in het werk.

2.) Men laat veel drinken. Gerſtenwater, N°. 1. of een thee van borstkruiden N°. 17. met melk, zijn de beste dranken.

3.) Lauwe voetbaden zijn 's avonds van nut; men moet dezelven echter niet te heet maaken, of te lang daarin zitten, dewijl men dan koude vat.

4.) Daar de maag doorgaans ook niet wel geſteld is, geeft men van N°. 7.a. eenige reizen 's daags, ook laat men met N°. 4. of 6. of met twee loot zout van Glauber, zagt laxeeren.

5.) Alle verhittende, olieächtige, en zulke middelen, welke om den hoest te ſtuiten aangepreezen worden, zijn zeer ſchadelijk; gelijk ook wijn, brandewijn, vleesch, gezoute, taaie, en meel-ſpijzen.

6.) Zoo de hoest zeer droog is; en de fluimen zeer vast zitten, dan kan men het poeder N°. 18. of de ſtroop N°. 19. gebruiken, of ook een ſtukje ſap van zoethout in den mond neemen; de waasſem van warm water, waarin borstkruiden of lijnzaad gedaan zijn, inädemen.

Wordt de hoest langduurig en de fluimen etterächtig, klaagt de lijder over ſteekingen op de borst, teert hij uit, heeft hij dikwijls

koorts, vooral tegen den nacht, dan is het zeer te vreezen, dat 'er eene longteering ontſtaan zal. De Heelmeeſter heeft dan geen' tijd te verzuimen, maar moet een Geneesheer te hulpe roepen.

Van de Kinkhoest.

De Kinkhoest is gevaarlijker, en dikwijls het gevolg van een verzuimden hoest, doch meestal eene algemeen heerſchende ziekte in het voor- en najaar, en tast voornamelijk kinderen, zelden volwasſen menſchen, aan.

Dezelve begint gemeenlijk als een gemeene drooge hoest, doch, nadat hij eenigen tijd geduurd heeft, en men denkt, dat hij zal verdwijnen, wordt hij ſchielijk op eens kwaadaartig. De zieken worden benauwd op de borst, voelen eene aanhoudende prikkeling tot hoeſten, zonder dat zij iets opbrengen, en deeze hoest is dikwijls zoo ſterk, dat hun de adem als blijft ſteeken; het aangezicht wordt rood, bruin, blauw, de tong hangt uit den mond, en zij ſchijnen te zullen ſtikken. Dikwijls komt het bloed uit neus en mond, dikwijls braaken zij taaie ſlijm, en dan houdt de aanval op. Gemeenlijk komt deeze hoest bij onderſcheidene aanvallen, die dikwijls geregeld zijn. Hoe meer

en

en zwaarder zij wederkomen, en hoe langer zij duuren, zoo veel te gevaarlijker is de zieke.

Bij de behandeling heeft men hoofdzakelijk daar op te letten, dat men de ſchadelijkheid der toevallen vermindere, de ſlijm verdeele en ontlaste, en dan het verzwakte lighaam verſterke. Is de lijder zeer volbloedig, het aangezicht zeer rood, komt 'er veel bloed uit neus en mond, dan moet men eene aderlaating in het werk ſtellen, of eenige bloedzuigers achter de ooren plaatſen, dewijl men anders voor eene longöntſteeking of het openberſten van een bloedvat te vreezen heeft; daarna kan men een klijſteer zetten.

Om de ſlijm te verdeelen zijn de middelen N°. 14. 19. of N°. 3. in zeer kleine giften, dienſtig. Opdat dezelve zich niet ophoope, en daardoor den hoest erger maake, is het noodig, om den anderen of derden dag, een buikzuiverend middel te geeven. Voor kinderen is het middel N°. 27. of 28. geſchikt.

Als de ſlijm in groote hoeveelheid in de borst opgehoopt is, en, of door derzelver taaiheid, of door de krachteloosheid van den lijder niet kan opgebragt worden, is men dikwijls genoodzaakt, een zagt braakmiddel te geeven, dewijl men anders te vreezen heeft, dat de lijder zal ſtikken. Het beste is N°. 3., nu en dan met

cen lepel gegeeven, tot dat 'er eene braaking volgt, waarna de lijder doorgaans zeer veel verligting beſpeurt, Men moet echter te vooren zeker zijn, dat 'er geene ontſteeking plaats heeft, en dat de volbloedigheid, en de aandrang van het bloed naar boven verminderd is door eene aderlaating. Aan kinderen kan men hetzelfde middel in kleinere giften, met een theelepeltje, geeven, tot dat 'er twee braakingen komen.

Men moet met deeze middelen zoo lang voortgaan, tot dat de groote hoeveelheid ſlijm uit het lighaam gebragt, of ten minſten zeer verminderd is.

Is de hoest echter, en vooral des nachts, zeer geweldig, dan moet men ſomtijds een zagt verdoovend middel geeven. Van N°. 24. kan 's avonds eenige reizen een ſpijslepel vol genomen worden. Aan kinderen geeft men een derde of vierde deel.

Als de ziekte overwonnen, doch de lijder krachteloos, is, dan geeft men best den koortsbast, in koud water getrokken, of het *Extractum Caſcarillæ aquoſum*, in water ontbonden.

Van de Aamborſtigheid.

'Er wordt hier alleenlijk van die Aamborſtigheid (*aſthma*) gehandeld, welke ſchielijk ontſtaat, en den lijder ſchijnt te zullen doen ſtikken, waar-

waarom hij ook eene ſchielijke hulp vordert. In eene langduurige Aamborſtigheid heeft een Heelmeeſter tijd genoeg, zich naar een' Geneesheer te begeeven, en dien raad te vraagen, het welk des te noodzakelijker is, dewijl deeze ziekte uit zeer veele en zeer onderſcheidene oorzaaken ontſtaat, en daarom ook dikwijls op zeer onderſcheidene wijzen moet behandeld worden.

De ſoort van Aamborſtigheid, van welke hier geſproken wordt, ontſtaat doorgaans oogenblikkelijk, of wordt zoo geweldig, dat men telkens denkt, dat de lijder ſtikken zal. Men noemt dezelve daarom ook eene krampächtige Aamborſtigheid (*aſthma convulſivum*).

De oorzaaken zijn eene ſchielijke terug gedreeven ſcherpte, of ſcherp geworden ſtoffe, die zich plaatst op de long, of de luchtpijp en derzelver takken, en, of door eene prikkeling, of door eene drukking, nadeel aanbrengt. Schielijk te rug gedreeven zweet, uitſlag, al te ſpoedig geneezen oude verzweeringen, terug gedreeven ſtonden, brengen dit ongemak zeer ligt te voorſchijn; en hetzelve kan ook bij andere ziekten, de waterzucht, onderſcheiden ongemakken van de long, ontſtaan.

Het eerſte, dat te doen is, beſtaat daarin, dat men den aandrang vermindert, en de vogten van de borst afleidt:

1.) Vindt men de pols hard en vol, dan komt eene aderlaating op den arm te pas, en deeze moet ſomtijds herhaald worden.

2.) Men plaatst terſtond een ſpaanſche-vliegpleiſter in den nek, ook wel aan de kuiten; en deeze moet men een' geruimen tijd open houden.

3.) Men zet klijſteeren uit vlierbloemen, in melk gekookt, waarbij men één à twee lepels keukenzout kan doen.

4.) Vervolgens laat men handen en voeten in lauw water ſteeken, thee van vlier en kamillenbloemen drinken, eenige Hoffmans droppels (*liquor anodynus mineralis Hoffmanni*) op ſuiker, of in de thee gebruiken, en dan wacht men zagt zweet, het welk dikwijls het kwaad wegneemt, wanneer het door eene ſchielijk belette uitwaasſeming, of verdreeven uitſlag veroorzaakt is, en men ſchielijk daar bij geroepen wordt.

5.) Daarna laat men een zagt buikzuiverend middel uit manna en zout van Glauber, of room van wijnſteen, bij lepels neemen, en daar bij naarſtig de bovengenoemde thee, of lauw gerſtenwater drinken.

6.) Zoo de kramp ongemeen zwaar was, dan moet men den lijder zestien tot 20. droppelen van het middel N°. 31. alle drie uuren geeven.

Als

Als de lijder van het grootſte gevaar van te zullen ſtikken bevrijd is, dan moet men de oorzaaken nauwkeurig navorſchen, en deeze trachten te overwinnen. Doch hiertoe is een kundig Geneesheer noodig.

Van de Beroerte.

De Beroerte (*Apoplexia*) is een ſchielijk verlies van alle zinnen en willekeurige beweegingen, terwijl de pols blijft ſlaan, en de ademhaaling moeielijk is. 'Er zijn twee hoofdſoorten, de zoogenaamde (*apoplexia ſanguinea*) en ſlijmerige (*apoplexia ſeroſa.*)

Als de eerſte ſoort op de hevigſte wijze iemand aantast, doodt zij hem als in een oogenblik, zonder dat hij gered kan worden. Doch doorgaans is zij niet zoo geweldig. Beide ſoorten worden daarin van elkander onderſcheiden, dat bij de eerſte eene ſterke, volle, pols, het aangezicht rood en opgezet, de keel dik en gezwollen is; bij de laatſte in tegendeel is het aangezicht bleeker, en de pols kleiner, of tusſchenpoozend; men beſpeurt meer gereutel op de borst, en ook neiging tot braaken. Men moet op deeze onderſcheidende tekenen wel acht geeven, dewijl 't geen in de eene ſoort noodzakelijk is, in de andere nadeelig kan zijn.

Zoodra men bij zulk eenen lijder komt, moet men aanſtonds

1.) Het hoofd en den hals geheel ontblooten, ook het overige lighaam zeer weinig bedekken; het hoofd, zoo veel mogelijk, hoog, en de voeten laag leggen.

2.) Terſtond op den arm eene aderlaating van twaalf of zestien oncen in het werk ſtellen. Dit moet men, naar maate van de omſtandigheden, na twee of drie uuren herhaalen. In zeer zwaare gevallen moet men liever de kropader (*vena jugularis*) openen, en eenige bloederige koppen in den nek zetten.

3.) Een klijſteer zetten uit warmwater met een of twee lepels keukenzout; en dit alle twee uuren herhaalen.

4.) Komt de lijder eenigzins bij, en kan hij ſlikken, dan laat men hem veel koud water, waarin ſalpeter (*nitrum*) geſmolten is, drinken, en, zoodra de pols wat kleiner, de ademhaaling gemakkelijker geworden is, en de lijder nog meer preſent wordt, laat men hem of den drank N°. 10. of een half tot een heel loot room van wijnſteen neemen, en zich zeer ſtil houden.

5.) Alle verhittende, geestrijke, zaaken, welke men op eene gantsch verkeerde wijze, hetzij om in te neemen, hetzij om aan te ruiken, aanprijst, zijn allerſchadelijkst. Men moet

moet over het algemeen den lijder zoo weinig mogelijk beweegen, of prikkelen; al 't geen eene gisting in het bloed veroorzaakt, maakt de Beroerte zwaarder, en ongeneeslijker.

6.) Als men onder de knie, en tusschen de elleboogen en hand, een band tamelijk vast aanlegt, belet men, dat het bloed schielijk van de leden kunne opklimmen, en dus komt 'er minder naar het hoofd.

In de slijmerige Beroerte is de aderlaating zelden noodig, alleenlijk dan, wanneer de pols vol en sterk is. Men gaat daarbij op de volgende wijze te werk.

1.) Ten opzichte van de ligging moet men hetzelfde in acht neemen, als bij de voorgaande soort.

2.) Men zet terstond een klijsteer met eens zoo veel zout, en, als dit niet werkt, dan kan men zenebladeren, of één tot twee grein braakverwekkende wijnsteen (*tartarus emeticus*) daar bij voegen.

3.) Men moet terstond aan de kuiten spaansche-vliegpleisters leggen, en, in dringenden nood, ook in den nek.

4.) Men zuivert den buik met het middel N°. 4. of 6. en herhaalt dit den derden dag. In zeer phlegmatieke lijders is dikwijls het braakmiddel N°. 3. van goeden dienst.

5.) Een aftrekſel van melisſen, kamillen- of vlier-bloemen geeft men tot een' drank. Dikwijls redt zich de natuur door zweet, dit moet men bevorderen, doch ſlechts door zagte middelen. Twaalf of zestien Hoffmans droppels (*liquor anodynus mineralis Hoffmanni*) kunnen van nut zijn. Doch alle andere heete middelen, veelal op het land gebruikelijk, zijn nadeelig.

Niet zelden gebeurt het, dat, na eene beroerte, eene verlamming van het een of ander deel overblijft. Men moet zich wachten, in dit geval verhittende middelen te geeven, men zoude daardoor op nieuw eene gevaarlijke beroerte verwekken. Zagte, van tijd tot tijd herhaalde, buikzuiverende middelen, als het zout van Glauber, de room van wijnſteen, de merg van tamarinden, en eene zeer maatige diëet, benevens ſpijzen, die niet zeer voeden, neemen deeze verlammingen ſomtijds weg. Heeft dit geen plaats, dan kan men aan den arm een fontenel, of een ſeton in den nek zetten.

Dikwijls krijgen zij, die eens eene beroerte gehad hebben, dezelve wederom, de laatſte aanvallen zijn altijd zwaarder, dan de eerſte. Men komt deeze best daarmede voor, dat men in de eerſte ſoort, uit volbloedigheid ontſtaanden, zoodra men merkt, dat 'er meer aandrang

drang van bloed naar het hoofd komt, eene aderlaating verricht, doch in de ſlijmerige beroerte, door fontanellen en een ſeton, de vogten tracht af te leiden. Doch het meeſte moet de lijder zelve doen door eene zeer magere en maatige diëet, en onthouding van alles, dat het bloed in gisting of in ſterke beweeging brengen kan.

Hij moet daarom vermijden ſterke beweegingen en werk, veel waaken, al te warme vertrekken, zonnehitte, toorn, alle geweldige gemoedsaandoeningen, geen wijn, brandewijn, ofandere verhittende dranken gebruiken, vroegtijdig naar bed gaan, vroeg opſtaan, ook niet te lang ſlaapen. Hij moet weinig voedende ſpijzen, en 's avonds niets eeten, of ten minſten niets, dan 't geen zeer gemakkelijk te verteeren is; van tijd tot tijd, vooral zoodra hij denkt, dat 'er kwaade ſtoffen in de maag zijn, een verkoelend buikzuiverend middel uit het zout van Glauber, of den room van wijnſteen neemen. In twijfelachtige gevallen moet een Geneesheer geroepen-worden.

Van de Bloedſtortingen.

Van eene al te ſterke ontlasting der ſtonden wordt in de Verhandeling over de ziekten der vrou-

vrouwen geſprooken, Doch nu moet kortelijk van alle de andere bloedſtortingen, die 't meest voorkomen, gehandeld worden.

Van de Neusbloeding.

Het oogmerk is niet, alhier te ſpreeken van die Neusbloeding, welke in ontſteekings-ziekten dikwijls voorkomt, en eene goede ſcheiding maakt, die daarom ook niet moet worden geſtuit; dan alleen in gevalle dezelve al te ſterk was, en voor het leven van den lijder deed vreezen. Men zie de Verhandeling over de heete Koorts.

Bij gezonde menſchen heeft de Neusbloeding altijd tot oorzaak eene overtolligheid van bloed. Ook in dit geval moet men dezelve niet ſtuiten. De tekenen, waaruit men bepaalen kan, of men de Neusbloeding zal ſtuiten of niet, zijn de volgende.

Zoo lang de pols nog tamelijk vol is, de warmte des lighaams overal, zelfs in de uiterſte leden, gelijk blijft, het aangezicht en de lippen haare natuurlijke roodheid hebben, dan heeft men niets te vreezen, offchoon ook veel bloed zij verlooren gegaan.

Doch als de pols begint, als ware het, te beeven, het aangezicht en de lippen bleek wor-

worden, de lijder over kleinheid aan het hart, over misselijkheid klaagt, flauw wordt, stuipen krijgt, dan moet men terstond de bloeding stuiten.

De middelen daar toe zijn de volgende.

1.) Men legt aan de armen onder de ellebogen, en aan de beenen onder de knie, banden, en haalt dezelven vast toe, om het bloed in de leeden te houden. Als het bloeden ophoudt, maakt men deezen los, doch niet alle te gelijk, maar langzaamerhand den een na den anderen.

2.) Men laat de beenen tot aan de kniën, ter bereiking van hetzelve oogmerk, in lauw water houden, doch dit moet noch te heet noch te koud zijn.

3.) Alle quartier uurs laat men zes tot acht greinen salpeter en een lepel vol wijn azijn, in een half glas water gebruiken; doch zoo 'er eene ontbinding of rotachtige scherpte van het bloed te vermoeden is, dan geeft men den geest van koperrood (*Spiritus vitrioli*), alle half uur tot twaalf of twintig droppels in een theekopje gerstenwater.

4.) Men ontbindt een drachme witte vitriool in twee lepels water, doopt daarin een wiek van plukfel, of een langwerpig stukje spons, steekt dit in den neus, in den beginnen niet diep, doch daarna zoo hoog, als met een pen mogelijk is. Heeft men dit middel niet bij de hand,

hand, dan kan men brandewijn, met een derde deel azijn vermengd, neemen. Men kan zich ook van het poeder van de ſwam (*agaricus pedis equini facie*), of het poeder van de bovist bedienen, en dezelve op een wiek van plukſel zoo hoog mogelijk in den neus ſteeken.

5.) Als de bloedſtorting geſtuit is, laat men den lijder ſtil, in een eenzaam vertrek, met het hoofd hoog leggen, en men verwijderd van hem zoo veel mogelijk alle geraas en licht. De wieken moet men niet uit den neus haalen, of de ſtukken geronnen bloed, welke zich vergaderd heeft, losmaaken, dewijl dan de bloedſtorting zich wederom openbaart.

Hij, die veel bloed verlooren heeft, moet ſlechts weinige, zagte, verkoelende, en niet zeer voedende, ſpijzen gebruiken, doch veel drinken, en dat wel koud. Het gerſtenwater N°. 1. of een zeer dunne hoenerſoep, geeven in de eerſte dagen genoegzaam voedſel.

6.) Aderlaatingen zijn meer nadeelig, dan wel voordeelig. Opiaaten komen zelden te pas, en alleenlijk in zulke gevallen, als de bloedſtorting zeker uit een zwaare kramp voortkomt. Heete middelen zijn altijd ſchadelijk.

7.) Koude omſlagen van wijnazijn en water, voor het voorhoofd, kunnen beproefd worden; in den nek hebben zij dikwijls groot nadeel aangebragt.

8) Lie-

8.) Lieden, die aan zwaare bloedſtortingen, van welken aart die ook zijn mogen, onderhevig zijn, moeten eene zeer maatige levensregeling en diëet in acht neemen, weinig voedende ſpijzen gebruiken, alle ſpecerijen, heete dranken, ſterke beweegingen, geweldige gemoedsaandoeningen zorgvuldig vermijden; van tijd tot tijd eene aderlaating laaten in het werk ſtellen, zagte verkoelende buikzuiverende middelen, vooral den room van wijnſteen of het zout van Glauber, en, zoodra zij de minſte gisting in het bloed beſpeuren, 's avonds eene gifte ſalpeter in een glas koud water gebruiken. De voeten moeten warm, het hoofd koel gehouden worden.

Van de Bloedſpoeging.

Wanneer met een meer of minder ſterken hoest, rood, vloeibaar, bloed uitgeworpen wordt, dan noemt men dit eene bloedſpoeging (*hæmoptyſis*). Het bloed komt uit de Longen. De oorzaaken zijn veelvuldig. 1. Alle ſterke beweegingen van het lighaam, ſchielijke verhitting en verkoeling, geweldige ſchrik en toorn, al te warme baden, en uitwendig geweld 2. Volbloedigheid en belette gewoone ontlastingen van bloed, als neusbloedingen, aam-

aambijen, de ſtonden. 3. Bijzondere zwakheid of ongemakken in de Longen, teering, ſcherpte in het bloed. Deeze laatſte ſoort is de gevaarlijkſte en zelden te geneezen.

1.) Behalven de algemeene middelen, in de Verhandeling over de Neusbloeding N°. 1. 2. en 5. reeds opgegeeven, welke in deeze ziekte ook te pas komen, heeft men nog het volgende aantemerken.

2.) Is de bloedſpoeging ontſtaan door uitwendig geweld, een ſlag, ſtoot, of val, en is dezelve geweldig, dan moet men terſtond, en ſomtijds herhaalde reizen, eene aderlaating in het werk ſtellen, dikwijls zelfs tot dat de lijder flauw wordt.

3.) Dit zelfde heeft plaats, als bloedſpoeging ontſtaat van volbloedigheid, verhitting, of ſterke beweeging, voornamelijk door zingen of danzen.

4.) De lijder moet niet ſpreeken, en alle beweeging vermijden.

5.) Is het toeval ontſtaan door opgeſtopte aambijen, of ſtonden, dan moet men deeze ontlastingen, doch zonder verhittende of afdrijvende middelen, zoeken te voorſchijn te brengen. In het eerſte geval is het dikwijls zeer nuttig, bloedzuigers aan den aars te plaatſen; in het tweede geval moet men lauwe voetbaden

ge-

gebruiken, en de waasſem van lauw water, waarin weekmaakende kruiden gekookt zijn, tegen de teeldeelen laaten komen, indien de omſtandigheden zulks toelaaten.

6.) Men geeft teffens verkoelende middelen, als N°. 10. of 9. Alle ſpijzen en dranken moeten luchtig, weinig, niet warm, noch ook al te koud zijn. Is het lighaam verſtopt, dan zet men lauwe klijſteeren.

7.) Vermindert de bloedſpoeging dan, zoo gaat men voort met deeze middelen, laat daarbij naarſtig ſlijmerige dranken gebruiken, weinig eeten, en zich in het algemeen zoo gedraagen, als in de Verhandeling over de neusbloeding N°. 5. gezegd is.

8.) Het gebruik van ſamentrekkende middelen is dikwijls zeer ſchadelijk, intuſſchen moet men echter ſomtijds, als de bloedſpoeging naar de voorſchreeven middelen niet wil luiſteren, en ophouden, daar toe overgaan, doch altijd met die omzichtigheid, dat men dezelven niet te ſchielijk, of te ſterk geeve, maar altijd met zagte beginne, en langzaamerhand tot ſterkere overgaa. De beste ſamentrekkende middelen zijn N°. 29. en 30., die echter voorzichtig moeten toegediend worden.

9.) Wanneer men te gelijk bemerkt eene ſterke kitteling in de keel en hoest, waardoor de

bloedſpoeging vermeerdert of ten minſten aanhoudt, dan moet men bij de voorige middelen, verzagtende, voegen, gelijk N°. 24.

10.) Doch zoodra het bloedſpoegen ophoudt, moet men noch met deeze, noch met de ſamentrekkende middelen, voortgaan; maar door rust en zagte voedende ſpijzen, uit melk, gerst, of rijst, de krachten zoeken te herſtellen. Wei, met room van wijnſteen gemaakt, de thee N°. 17., de drank N°. 16. of 32. kunnen met vrucht gebruikt worden, om de geneezing verder te bevorderen.

11.) Dikwijls geeft de zieke, die te vooren eene bloedſpoeging gehad heeft, nog eenige reizen geronnen bloed op, met ſlijm, dit is niet kwaad, en moet niet belet worden, maar men moet veeleer, als de krachten te zwak zijn, door zagte, de ſluimloozing bevorderende, middelen, de natuur behulpzaam zijn.

12.) Doch als deeze ontlasting te ſterk mogt zijn, en eindelijk etterachtig worden, als de lijder daarbij zijne krachten verloor, en door eene aanhoudende koorts uitteerde, dan heeft men met reden te vreezen, dat 'er eene veretting in de long is. Men moet daarom in tijds zulks trachten voor te komen, opdat niet eene waare longetering ontſtaa, waaromtrent men een Gencesheer moet raadpleegen.

Hoe

Hoe men zich te gedraagen hebbe na de geneezing kan men leeren uit de Verhandeling van de Neusbloeding, N°. 8.

Van de Bloedbraaking.

De Bloedbraaking (*vomitus cruentus*) wordt onderſcheiden van de Bloedſpoeging daar door, dat in de eerſte geen hoest voorafgaat, en het bloed niet zoo rood en ſchuimend is, als in de laatſte. De lijders ondervinden veel meer dikwijls lang voor dat de ziekte zich openbaart, eene drukking, walging, zwaarte in de maag, trekking en ſpanning onder de valſche ribben, meeſtendeels aan de linker zijde, op de plaats der milt, eindelijk worden zij misſelijk, en zij braaken zwart, geronnen, bloed.

Nadat dit geſchied is, voelen zij verligting, de benauwtheid en ſpanning verminderen; en, als de bloedbraaking niet al te geweldig geweest is, verliezen zij hunne krachten niet zoo aanmerkelijk.

Dit ongemak ontſtaat uit eene ophooping van bloed, in de maag, milt of lever, in het laatſte geval raakt de lijder dikwijls meer bloed door den afgang kwijt, dan door braakingen. De oorzaaken zijn doorgaans belette ontlasting door aambeijen of de ſtonden.

LIBRARY OF THE
FOUNDED 1813
UNIVERSITY OF

De geneeswijze is de volgende

1.) Is de pols vol en hard, dan moet, naar maate van de omstandigheden, eene of meer aderlaatingen in het werk gesteld worden.

2.) De lijder moet zich zeer stil houden.

3.) Men zet dikwijls weekmaakende klijsteeren, en tracht door zagte ontbindende, en buikzuiverende, zuurachtige, middelen, als N°. 10, of door weimet room van wijnsteen bereid, het bloed door den afgang te ontlasten.

4.) Zijn de aambeijen opgezet, dan laat men den lijder over den waasem van warm water zitten, en verschaft ontlasting aan het bloed door insnijdingen te maaken, of bloedzuigers aan te zetten. Hierdoor wordt het ongemak dikwijls op eens weggenomen.

5.) Eene belette ontlasting der stonden tracht men te herstellen door lauwe voetbaden, en stoovingen.

6.) Alleen in die gevallen, als het bloed in eene ongemeen groote hoeveelheid ontlast wierd, en de braakingen nergens naar luisterden, terwijl de krachten van den lijder oogenschijnelijk verminderen, kan men zagte stoppende en samentrekkende middelen geeven, als N°. 29. en 30. In andere gevallen doen zij altijd nadeel.

7.) Men kan omslagen van koud water of azijn,

azijn, ook drooge kopglazen, leggen of zetten op de plaats van de maag, en onder de korte ribben.

Na de geneezing is het dikwijls noodig verſterkende middelen te gebruiken, als de krachten al te zeer afgenomen zijn. Het middel N°. 32. alle drie uuren tot een theekop vol genomen, zagte voedende ſpijzen, rust en eindelijk koude baden, zijn hiertoe zeer geſchikt.

Voor het overige, en om te beletten, dat de zieke weder inſtorte, moet men op dit alles nauwkeurig acht geeven, 't geen bij de neusbloeding, en bloedſpoeging, ten deezen opzichte, gezegd is.

De ſlechtſte, en bijna altijd doodelijke, ſoort van bloedbraaking is die, welke uit ſcherpe vogten, uit eene aanvreeting van de maag en andere ingewanden, bij voorbeeld in een' zeer ſterken graad van ſcheurbuik, ontſtaat. In allerſlechtſte pokjes, of andere rottige ziekten, ook, wanneer vergiften gebruikt zijn, is dit toeval doodelijk.

Wanneer het van eenig uitwendig geweld, een ſlag, ſtoot, of val ontſtaat, heeft het dikwijls zeer kwaade gevolgen; als het geweld zeer groot geweest is, of de ingewanden zeer week zijn, ontſtaat zeer ligt eene ſcheuring, zoo niet van het ingewand zelve, ten minſten van derzelver bloedvaten, en uitſtorting van het bloed in de hollig-

heid van den buik, welk geval doorgaans den dood veroorzaakt.

Van den Loop.

De Loop (*Diarrhoea*) is bij elk een bekend. De ziekte beſtaat in veelvuldige ontlastingen, zonder bijzondere pijn of koorts. Dezelve is over het algemeen meer voordeelig dan nadeelig, dewijl dus dikwijls bedorven, kwaade, ſtoffen, die ſedert langen tijd verzameld zijn, uit het lighaam, tot groot voordeel van den lijder, gebragt worden.

Men heeft hier te letten, dat men niet ſpreekt van den loop, die bij andere ziekten, dikwijls als eene heilzaame ſcheiding zich voegt, of ook ſomtijds van zeer kwaade gevolgen is; ook niet van dien langduurigen en hardnekkigen loop, welke door een bijzonder ongemak in het lighaam voortſpruit.

Men moet zich wachten, ſtoppende en verhittende middelen te geeven; vooral die heete, welke bij den gemeenen man zoo gepreezen worden, als Theriakel, verhittende wateren, ſamentrekkende, aarde, als *bolus* en ſoortgelijke, verbieden.

Men weet, dat de loop niet nadeelig is, als de lijder daardoor niet verzwakt, maar veel eer friſcher en luchtiger wordt, trek tot eeten krijgt, en geen pijn heeft.

In

In dit geval, is het niet noodig, geneesmiddelen te geeven. Men moet ſlechts minder eeten, zich een' tijd lang wachten van vleesch, eijeren, en verhittende dranken, meer groentens, en gekookte vruchten gebruiken, ook iets meer, dan naar gewoonte drinken. Van het poeder N°. 7, a. kan 's morgens en 's avonds een drachme gebruikt worden.

Is de loop door verkouwing ontſtaan, dan kan men denzelven dikwijls daardoor geneezen, dat men den lijder warmer laat houden, dan hij anders gewoon is, en een aftrekſel van kamillen of vlierbloemen geeft.

Doch zoo de loop na vijf of zes dagen nog aanhoudt, de lijder merkelijk verzwakt, ſnijdende pijnen in den buik gevoelt, en de ontlastingen vermeerderen, dan is dezelve nadeelig, en men moet hem trachten te ſtuiten.

Men laat, in zoo een geval, den lijder de voorſchreeven diëet nauwkeurig waarneemen, en, zoo hij ſterke walgingen, oprispingen, een' kwaaden ſmaak, en zeer onzuivere tong heeft, geeft men het braakpoeder N°. 2. Doch zijn deeze toevallen niet tegenwoordig, dan laat men het poeder N°. 4. gebruiken, en, geduurende drie uuren achter een, alle half uur, een theekop vol van een ſlap vleeschnat, of, zoo dit niet bij de hand is, een zeer

dunne havergort, met een weinig boter daar in, drinken.

Komt de loop, na eenige dagen, weder, dan laat men wederom met N°. 4, of 6. purgeeren, en daarna twee dagen na elkander, 's morgens nuchteren, een half drachme rhabarber neemen.

Als de loop verzuimd en van langen duur geworden is, dan moet de lijder eene ſtrenge diëet houden, en daarmede langer aanhouden. Indien hij zeer afgemat, en krachteloos is, dan heeft men zagte verſterkende middelen tevens met buikzuiverende te vereenigen. Tot dit oogmerk kan men 's morgens en 's avonds een ſcrupel Rhabarber, en op den dag driemaal van het mixtuur N°. 9. geeven.

De lijder gebruikt dan alleen maar gerſtenwater, broodwater, boekwijte-grutten, gekookte verſche boomvruchten, of ſoepen van mager kalfsvleesch, of hoenders, met rijst.

Op de maag legt men met goed gevolg een pleiſter (*Emplaſtrum Stomachicum*), of een ſtuk flanel, gedoopt in een afkookſel van wijn en aromatieke kruiden. De zalf N°. 33. kan ook met vrucht op de maag geſmeerd worden.

Men heeft zich vooral te wachten voor verkouwing en nattigheid aan de voeten, en buik, want daardoor ſtort de lijder dikwijls in, of-

ſchoon

ſchoon de loop reeds voorlang was opgehouden.

Van den Rooden loop.

Als iemand zeer veele afgangen heeft, verzeld met aanhoudende ſnijdingen in den buik, walgingen, zwakte, en de ontlastwordende ſtoffe bloedig is, dan noemt men de ziekte den Rooden loop. Echter wordt niet altijd bloed ontlast. De eerſte afgangen zijn dun en geelachtig, naderhand worden zij ſlijmerig en bloedig, bruin, groen, zwart, ſtinkende.

Alle ſoorten van Loop kunnen, als zij te lang duuren, of kwalijk behandeld worden, in den Rooden loop overgaan. Doorgaans heerscht dezelve algemeen, vooral in den zomer en herfst. Bedorven voedſels, onzuiver, vuil water, eene vogtige, ſtinkende, en te gelijk warme lucht, verkouwinge na voorafgegaane ſterke verhittingen, zijn de hoofdoorzaaken, welke denzelven voortbrengen. Daarom beſpeurt men denzelven voornamelijk op het einde van den zomer, als op heete dagen koude nachten volgen.

Dewijl de Roode Loop beſmettelijk is, en, kwaadaartig wordende, dikwijls in korten tijd veele menſchen wegrukt, moet een Heelmee-

ſter, zoodra hij bemerkt, dat in zijn diſtrict veele lieden daarmede overvallen worden, terſtond daarop acht geeven, dat de zieken, zoo veel mogelijk, van de gezonden afgehouden, en hun de noodige hulp toegediend worden; vooral moet hij elkeen waarſchuuwen voor de ſchadelijke gewoonte, om theriakel, wijn, brandewijn, en andere verhittende en ſtoppende middelen, te gebruiken; in tegendeel aanbeveelen, zeer zindelijk te zijn, eene goede levensregeling te houden, en een omſtandig bericht aan den naaſten Geneesheer van de ziekte geeven, opdat hij hem met raad en daad zoude kunnen onderſteunen. Den gezonden moet hij allen omgang met de zieken, ten nadrukkelijkſte, verbieden; zij moeten vooral niet op een en het zelfde bed ſlaapen, elkanders kleederen draagen, noch zich van denzelfden nachtſtoel bedienen. Zij, die nog gezond zijn, moeten ook eene nauwkeurige diëet houden, weinig vleesch, meer groenten, vooral goede, rijpe, gekookte, boomvruchten, eeten, alle verhittende dranken vermijden, zich voor eene ongeregelde levenswijze, voor ſterke verhitting en ſchielijke koude, vooral van de voeten en den buik wachten: ook is het goed, als zij meermaalen, bij voorbeeld, alle acht dagen, een zagt buikzuiverend middel, beſtaande uit ge-

gelijke deelen rhabarber en zout van Glauber, neemen, des morgens niet nuchteren uitgaan, niet te dun gekleed zijn, en zich vooral 's morgens en 's avonds naar behooren warm houden.

Bij de geneezing deezer ziekte heeft men vooral daarop te letten.

1.) Dat men alles uit den weg ruime, dat de ziekte kan onderhouden of verſlimmeren, en de beſmetting verbreiden. Hiertoe behoort het afzonderen der zieken van de gezonden, het zuiverhouden, luchten, en berooken, der vertrekken; het voorſchrijven van eene goede levensregeling voor de zieken, het verbieden van alle verhittende en ſtoppende dranken en geneesmiddelen. De nachtſtoelen of potten, waarin de lijders zich ontlasten, moeten alle dagen twee maalen gezuiverd, en de ontlaste ſtoffe in diepe, afgelegen, putten, uitgeſtort, en terſtond met zand en aarde bedekt worden.

2.) Dewijl eene ſcherpgeworden Gal, en ſoortgelijke onzuiverheden, in maag en darmen de voornaamſte oorzaaken zijn, waaruit de Roode Loop ontſtaat, moet men vooreerst en vooral dezelve ontlasten. Aan dit oogmerk beantwoordt men 't best, als men den lijder, wanneer men terſtond bij hem geroepen wordt, en bij hem geene omſtandigheden aantreft, welke het gebruik van een braakmiddel verbieden,

en

en die in de Inleiding voorgeſteld zijn, 's morgens vroeg het middel N°. 2. laat gebruiken. Zoodra hij eens of tweemaal gebraakt heeft, geeft men hem lauw water met honig, en herhaalt dit, zoo lang als hij braakt.

Als het braaken twee uuren opgehouden heeft, en de lijder in rust is, dan kan hem bier en brood, waarin wat comijn gekookt is, en tegen den nacht van het drankje N°. 24. eenige reizen, of de pillen N°. 34. laaten gebruiken. Den volgenden morgen geeft men wederom het middel N°. 2. en des avonds eens van N°. 24. of 34. Tuſschen beide moet hij naarſtig den een of anderen ſlijmerigen drank gebruiken, waartoe het gerſtenwater N°. 1., of een afkookſel van de havergort, boekwijt, of rijst genomen kan worden. Den derden dag neemt de lijder van het Poeder N°. 7. a. of van het middel N°. 10.

Zijn 'er omſtandigheden tegenwoordig, welke het gebruik van een braakmiddel verbieden, bij voorbeeld, als de lijders een breuk hebben, door de teering aangetast, of tot bloedſtortingen geneigd zijn, of zijn het zwangere vrouwen, die men te behandelen heeft, dan moet men het middel N°. 5. of naar geſteldheid der omſtandigheden N°. 6. laaten gebruiken, en 's avonds een rustverwekkend middel, gelijk

te

te vooren gezegd is; en deeze handelwijze herhaalt men, als het noodig is, den volgenden dag.

3.) Zoo de pijnen en ſnijdingen in den buik te geweldig zijn, dan kan men allerhande weekmaakende pappen, bij voorbeeld, lijnzaad, boekwijte-grutten, en ſoortgelijke, in melk gekookt, op den buik leggen, klijſteeren uit lijnzaad, versch uitgeperſte lijnölie en melk, zetten, en naarſtig een aftrekſel uit kamillen, melisſen, en lijnzaad laaten drinken. Den buik met de zalf N°. 33. te ſmeeren, is niet ondienſtig.

4.) Zijn de pijnen en andere zwaare toevallen bedaard, dan laat men de volgende dagen drie of viermaal des daags een theelepel vol van het middel N°. 7.a., of een ſpijslepel vol van N°. 10. geeven, en als de afgangen minder worden, met minder bloed vermengd zijn, niet zoo ſtinken, kan men van den verſterkenden drank N°. 9. of het middel N°. 32. dagelijks eenige reizen, naar het voorſchrift, geeven.

5.) De beste ſpijzen, geduurende deeze ziekte, zijn rijst, gepaerelde gerst, gerste, haver, en boekwijte-grutten, in water en melk gekookt, alsook gekookte boomvruchten.

Visch en vleesch moeten niet gebruikt worden; echter kan men, als de zieke zich een wei-

weinig begint te herhaalen, dunne ſoepen van kalfsvleesch of hoenders, met gerst, rijst, pieterſelie, ſelderij, wortelen, kervel, en ſoortgelijke, toeſtaan.

De lijders moeten zich echter zeer in acht neemen, ten opzichte van de diëet, zich voor verkouding, verhittende dranken, en alle ongeregeldheden wachten, dewijl zij zeer gemakkelijk wederom kunnen inſtorten.

6.) Zelden is eene aderlaating noodig. Doch zoo de lijder zeer volbloedig, de pols vol en hard is, en men meer tekenen van eene ontſteeking ontdekt, moet men ſomtijds tien of twaalf oncen bloeds uit den arm tappen.

7.) Doch, heeft dit geen plaats, maar beſpeurt men veeleer, dat eene te groote kwaadaartigheid, of geduurzaamheid der ziekte den lijder al te krachteloos gemaakt heeft, als de pols klein, beevend, het gezicht bleek is, de lijder bij elke ontlasting flauw wordt, dan mag men geene aderlaating verrichten, of geene ſterke ontlastende middelen geeven, maar moet terſtond van den drank N°. 24. alle half of quartier uurs een ſpijslepel vol geeven, en als daarna de toevallen een weinig verminderd zijn, bij beurten alle uur van het middel N°. 32. en het zagt buikzuiverend drankje N°. 10. een tot twee ſpijslepels vol, en daar tuſſchen, een, twee,

twee, drie, of vier maalen van den drank N°. 24. een lepel vol laaten gebruiken.

8.) Somtijds wordt de endeldarm ontveld door de ſcherpte der drekſtoffen, de zieke lijdt daardoor geweldig, heeft allerpijnelijkſte persſingen tot afgang, en echter ontlast hij niets. In dit geval zet men een klijſteer uit kamillen en lijnzaad in melk gekookt, en vermengd met eenige lepels versch uitgeperst lijnzaadölie, tweemaal 's daags, en des noods kan men twaalf of zestien droppelen van het *laudanum liquidum* daarbij doen. Als de endeldarm niet zeer ontveld is, doet dikwijls een zetpil van hertenvet goeden dienst.

Op deeze wijze heeft zich in het algemeen een Heelmeeſter te gedraagen als de Roode Loop grasſeert. Dan, daar de toevallen zeer verſchillende zijn, en dus ſomtijds eene geheel andere behandeling vereiſchen, moet hij, zoodra hij zulks beſpeurt, een nauwkeurig bericht opſtellen van het begin, den voortgang, en de toevallen der ziekte, hetzelve aan een' Geneesheer ter hand ſtellen, die hem dan kan aan de hand geeven, hoe hij zich te gedraagen, en in hoe verre hij de algemeene geneeswijze te veranderen, hebbe.

Van

Van het Boord.

Het Boord (*Cholera*) is doorgaans eene algemeen heerſchende ziekte, welke op het einde van den zomer, en in het begin van den herfst, dikwijls op den zelfden tijd, of kort daarna zich vertoont, als de roode loop voorbij is. Deeze ziekte beſtaat in veele galachtige braakingen, en afgangen, waarbij de zieke zijne krachten zeer ſchielijk verliest.

Dezelve kan echter op alle tijden van het jaar ontſtaan uit groote misſlagen in de diëet, overlading van de maag, dronkenſchap, en daarop gevolgde verkouwing, gelijk ook uit andere ſoortgelijke oorzaaken. Onzuiver ſtinkend water, versch ongegist bier, te veel gebruikt, vruchten, die niet zeer rijp zijn, brengen dikwijls dezelfde ziekte voort.

Somtijds is zij zoo geweldig, dat zij ook de allerſterkſte menſchen volkomen krachteloos maakt, ja zij kan in vierentwintig uuren doodelijk zijn.

De lijder heeft grooten dorst, en benauwtheid, de pols is ras, klein, dikwijls ongelijk, het aangezicht betrokken, en doodkleurig, de leden zijn koud, en over het geheele lighaam beſpeurt men een koud zweet; aan handen en voeten ontſtaan pijnen en krampen, kort daarop

op volgen ſtuipachtige beweegingen, en eindelijk de dood, zoo niet ſpoedig en zeker hulp aangebragt wordt.

Men moet alle braakverwekkende, en ſterke laxeermiddelen vermijden, dewijl daardoor gemakkelijk eene ontſteeking ontſtaat; maar veeleer den lijder naarſtig laaten gebruiken ſoepen van kalfsvleesch, of hoenders, dunne ſlijm van rijst of grutten, broodſoepen met zeer weinig goede ouden wijn daarin; ook kan men van deeze ſoepen klijsteeren zetten, opdat, zoo veel moogelijk, uit de maag en darmen alle ſcherpe ſtoffen weg geſpoeld worden. Is de lijder zeer volbloedig, en zijn de pijnen allergeweldigst, dan ſtelt men eene aderlaating van zes of acht oncen in het werk, daarop laat men den lijder van N°. 10. alle half uur een lepel vol neemen, en zich warm houden, vooral moet hij naarſtig drinken.

Als de pijnen aanhoudend zijn, verzeld door krampen, ſtuiptrekkingen, en eene aanmerkelijke verzwakking, dan moet men alle quartier of half uur een lepel vol van N°. 24. geeven, tot dat de braakingen, en afgangen ophouden, of ten minſten zeer verminderd zijn. Gebeurt dit, dan heeft de lijder ſlechts alle twee of drie uuren een lepel vol te neemen, tot dat het geheele mixtuur gebruikt is. Doch, offchoon

dus de braakingen en afgangen volkomen ophouden, moet echter de lijder, nog vier dagen lang, 's morgens en 's avonds altijd twee lepels vol daarvan inneemen.

Stoovingen van warmen wijn op den buik, ook aan handen en voeten, en het ſmeeren van de zalf N°. 33. op het kuiltje van het hart, zijn van veel nut.

Tot voedſel is niets beter, dan een dunne kalfsſoep met rijst, waarvan niet veel op eens, doch dikwijls, gebruikt wordt.

Als de ziekte geheel over is, doch de lijder nog zwak blijft, kan men van het middel N°. 32., twee of drie maalen 's daags, een lepel vol laaten neemen, ook wel een glas goeden wijn toeſtaan, als de lijder dien kan krijgen.

Heeft de zieke reeds eenige uuren geleegen, eer men geroepen wordt, en is hij zeer afgemat, vooral, zoo hij reeds kramptrekkingen in handen en voeten heeft, dan moet men, zonder uitſtel, zijn toevlucht neemen tot het middel N°. 24., en hetzelve op de voorheen beſchreeven wijze gebruiken.

Van het Braaken.

Het oogmerk is geenzins, in dit Artijkel te ſpreeken van die Braakingen, welke waargenomen

men worden bij andere ziekten, als koortsen, de loop, ontsteekingen, hoofdwonden, en andere meer, maar alleen wordt gehandeld van die, welke na eene slechte diëet, en overlaading van de maag, volgen.

Het zekerste middel is, veel lauw water te drinken, waardoor het braaken gemakkelijker gemaakt, en de maag beter gezuiverd wordt.

Blijft 'er echter eene walging over, heeft de lijder een' bitteren smaak in den mond, is de tong met een taaije slijm bedekt, dan laat men een zagt braakmiddel N°. 2. of 3. neemen, en vlijtig daarop lauw water drinken.

Heeft het braakmiddel zijne werking gedaan, en houdt het braaken op, dan laat men van het middel N°. 9. alle drie uuren een spijslepel vol neemen, waardoor de misselijkheid spoedig zal ophouden. De volgende dagen laat men driemaal 's daags daarvan neemen.

Als door een braakmiddel alle de kwaade stoffen nog niet uit de maag ontlast zijn, kan men den volgenden dag hetzelve nog eens laaten gebruiken, op de voorschreeven wijze voortgaan.

Houden de braakingen hierna niet op, en is het lijf verstopt, dan laat men weekmaakende klijsteeren zetten, op de maag, en het hartenputje de zalf N°. 33. smeeren, en dewijl de leden doorgaans koud zijn, handen en voeten

met warme doeken wrijven, of met warmen wijn baaden, en men tracht dan het lighaam in eene zagte uitwaasseming te brengen.

Is de lijder zeer rood en volbloedig, dan stelt men eene aderlaating in het werk, doch anders niet.

Van de braakingen, welke de bovengenoemde ziekten verzellen, gelijk ook van die, welke men bij zwangere vrouwen waarneemt, wordt gesprooken, ter plaatse, alwaar van die ziekten of omstandigheid gehandeld wordt.

Een Heelmeester heeft altijd te onderzoeken, als iemand met braakingen geplaagd wordt, of hij ook eene breuk (*Hernia*) hebbe. Heeft dit plaats, en vooral zoo dezelve geklemd is, dan moet hij trachten, door weekmaakende pappen, verwisseld met koude en prikkelende, dan door weekmaakende, dan door prikkelende klijsteeren, de spanning weg te neemen, de drekstoffen, die zich in de uitgezakte deelen bevinden, weg te maaken, en daarna, volgens de regelen der kunst, de deelen inbrengen; en, zoo dit gelukt, houden de braakingen van zelve op.

Van de Buikpijnen of Kolijken.

De gemeene man noemt doorgaans alle buikpijnen een Kolijk. Men verstaat eigenlijk alleen

leen daardoor die pijnen, welke de maag en darmen aantasten.

Zij kunnen zeer veele oorzaaken hebben; men ſpreekt hier alleenlijk van die, welke op het Land het meest waargenomen worden, en onder den gemeenen man heerſchen. Deeze ontſtaat 1.) uit eene waare ontſteeking van de maag en darmen; 2.) van galachtige of andere kwaade ſtoffen; 3.) van winden; 4.) van eene ſchielijke verkouwing.

Van de Buikpijnen, uit ontſteeking ontſtaande.

De zwaarſte en gevaarlijkſte ſoort van Buikpijnen is die, welke veroorzaakt wordt door eene ontſteeking van de maag en darmen. Men kent en onderſcheidt dezelven van alle anderen, door de algemeene kentekenen van ontſteeking, de koorts, een harde en raſſe pols, rood aangezicht, zwaare pijnen in den buik, die daarbij zeer geſpannen, en bij de minſte beweeging allerpijnelijkst is; ſomtijds komt daar bij eene rijkelijke ontlasting van een waterachtig vogt, doch veel meer gaan dezelven verzeld door hardlijvigheid, braakingen, 't geen een ſlecht teken is; de hitte is geweldig, de dorst groot, de pis weinig, en daarbij brandend en rood, de lijder rust bijna niets, en is ſomtijds ijlhoofdig.

Deeze ziekte wordt, binnen weinige dagen, doodelijk, wanneer zij geweldig is, en men geen ſpoedige hulp aanbrengt. De lijders ſterven onder de hevigſte pijnen, krijgen ſtuipen, flauwtens, en eindelijk komt het vuur in maag en darmen.

Men moet daarom ſpoedig alle mogelijke hulp aanbrengen, doch vooral vermijden alle heete middelen en dranken, dewijl die allernadeeligst zijn. De volgende geneeswijze is de eenigſte.

1). Men doet eene groote aderlaating op den arm; en zoo de pijn en ontſteeking niet verminderen, herhaalt men dezelve na eenige uuren.

2.) Alle twee uuren zet men, of 'er ontlastingen zijn of niet, een klijſteer uit een afkookſel van kaasjeskruid (*malva*), en verſche, zuivere, lijn- of boom-olie, of alleen van gerſtenwater en olie.

3.) Men laat veel gerſtenwater N°. 1. rijſtwater, of ſoortgelijke dranken gebruiken, doch niet veel op eens, en altijd lauw.

4.) Bij aanhoudendheid legt men flanelle lappen, in lauw water gedoopt, op den buik, en vernieuwt dezelve alle half uur, of ook ſchielijker, dewijl zij zeer ſchielijk droog worden.

5.) Is de ziekte zeer hardnekkig, dan zet men den lijder tot aan de borst in een lauw bad.

6.)

6.) Houden de pijnen en braakingen op, is de koorts minder, en krijgt de lijder een weinig meer trek tot ſlaap, wordt hij krachtiger, dan, en niet eerder, is het raadzaam, hem een zagt buikzuiverend middel te geeven; twee oncen manna, of alleen, of met een of twee drachmen zout van Glauber of room van wijnſteen, in een glas wei ontbonden, voldoen aan het oogmerk. Alle ſcherpe buikzuiverende middelen zijn, in deeze ziekte, zeer gevaarlijk, zij vermeerderen het ongemak, dewijl zij de ontſteeking vermeerderen, gelijk alle andere verhittende middelen, die men zoo dikwijls, op het land, tegen alle buikpijnen zonder onderſcheid gebruikt.

7.) Als de ziekte voorbij is, kan men zagte verſterkende middelen, met ontbindende of losmaakende gepaard, doch geene ſterke ſamentrekkende, geeven, Het middel N°. 9. tot een halve ſpijslepel, voor en na den middag, in water genomen, is toereikende. In de diëet, die even eens zijn moet, als in alle andere ontſteekings ziekten, moet men ook nog lang zeer voorzichtig zijn.

Deeze ontſteeking kan zich, gelijk alle andere, in eene verzweering veranderen. Men beſpeurt dit, als de hevigheid der pijn wat bedaart, doch eene doove pijn overblijft, met eene al-

gemeene ongemakkelijkheid, weinig trek tot eeten, huiveringen, gelijk ook, zoo de lijder zijne krachten niet weder krijgt. De Heelmeester moet in dit geval niets geeven, dan de voorheen gemelde dranken en meelsoepen, doch met een' Geneesheer raadpleegen.

Van de galächtige Buikpijnen.

Deeze worden van de voorgaande onderscheiden, daar uit, dat alle tekenen van ontsteeking ontbreeken, de koorts doorgaans minder, somtijds geheel afweezig is; de pols ras, doch niet sterk, noch zeer hard; de buik niet gespannen, noch zoo brandend heet; de pis beter ontlast wordt, en niet zoo rood is.

De lijder heeft een' bitteren smaak in den mond, braakt dikwijls, of raakt ook door den afgang, eene natuurlijke geele stoffe kwijt.

Men geneest deeze Buikpijnen

1.) Door klijsteeren van wei en honig, of water met een derde deel melk en zesde deel honig.

2.) Als men veel wei of van den drank N°. 1. laat drinken.

3.) Alle uuren van het middel N°. 10. geeft, of, zoo men dit niet kan hebben, een half drachmen room van wijnsteen.

4.) Door

4.) Door ſtoovingen met lauw water, en halve baden, om de pijnen te verzagten.

5.) Door eene aderlaating, zoo de pijnen geweldig zijn, de pols ſterk en geſpannen, en de lijder volbloedig is. Men komt daardoor de ontſteeking voor.

6.) Door niet dan zulke voedſels te geeven, welke uit gerſtenwater, ſoepen met groenten, en voornamelijk zuuring, beſtaan.

7.) Als men veel vogt heeft laaten gebruiken, dan moet men, als 'er geen koorts is, de pijn ophoudt, en de afgangen niet veel zijn, een buikzuiverend middel, als N°. 4. of 5., of twee loot zout van Glauber geeven.

Menſchen, die tot zulke kolijken zeer geneigd zijn, moeten dezelven trachten voor te komen door een herhaald gebruik van room van wijnſteen, het ſpaarzaam gebruiken van vleesch, het vermijden van verhittende zaaken, vette, en melkſpijzen.

Van de overige ſoorten van Kolijken.

De overige Kolijken, die op het land meest voorkomen, ontſtaan

1.) Uit eene kwaade ſpijsverteering, als men of te veel gegeeten, of zulke ſpijzen gebruikt heeft, die op zich zelven ongezond, of, onder

een vermengd, nadeelig zijn, als bij voorbeeld; indien men versch bier, zuure zaaken en melk te ſamen onbedachtſaam nuttigt; 2.) uit gevatte koude, of 3.) door winden, die in de darmen opgehouden worden.

Deeze Buikpijnen zijn op zich zelven zonder gevaar, doch zij kunnen door eene kwaade behandeling zeer nadeelig worden.

Verhittende geneesmiddelen en dranken veroorzaaken zeer ligt eene ontſteeking, en zoo men de kwaade ſtoffe niet terſtond uit het lighaam brengt, gaan dezelve tot bederving over, en 'er ontſtaat ligtelijk eene galachtige of rotkoorts.

Is de buikpijn ontſtaan van voedſels, die onverteerbaar of ſchadelijk zijn, dan moet men de onzuiverheden trachten te verdunnen, en uit het lighaam te brengen. Men laat tot dit oogmerk veel lauwe waterachtige dranken gebruiken. De ſtoffe wordt dan dikwijls door braakingen of afgangen geloosd, en zulks tracht men te bevorderen door veel lauw water met zout te drinken, dewijl daardoor verligting aangebragt wordt. De buik wordt ſterk gewreeven met warme doeken, en is het lijf verſtopt, dan zet men klijſteeren van warm water en zout. Als de pijn voorbij is, en de ontlastingen ophouden, doch nog een lelijke ſmaak in de mond overblijft,

blijft, dan geeft men eenige giften van den room van wijnſteen met een weinig rhabarber, en laat naarſtig drinken, hierdoor verdwijnt allengskens die kwaade ſmaak.

Is men zeker dat de buikpijn ontſtaan is uit verkouwing, en komt men ſchielijk bij den zieken, dan kan men die dikwijls daardoor wegneemen, dat men den lijder in het bed legt, de voeten met warme doeken wrijft, daarna een quartier of half uur in lauw water houdt, en hem laat drinken ſlappe thee van kamillen of vlierbloemen.

Doorgaans neemt een zagt zweet het kwaad weg. Zoo 'er te gelijk onzuiverheden in maag en darmen zijn, dan ſtelt men de bovengenoemde geneeswijze teffens in het werk. Klijſteeren verzagten de pijn, en zijn ook in dit geval zeer goed. Verhittende middelen zijn, ook in dit geval, zeer ſchadelijk, en veroorzaaken ligtelijk eene ontſteeking, en zoo dit mogt gebeuren, moet de ziekte behandeld worden op dezelfde wijze, als bij het kolijk met ontſteeking gezegd is.

Zelden ontſtaan de buikpijnen alleen uit winden, en, zijn deeze tegenwoordig, dan worden zij doorgaans door andere ſoorten van kolijken verzeld. In dit geval komt geene bijzondere behandeling te pas, het wordt verdreeven door dezelfde middelen, welke tegen de hoofdſoort ge-

gebruikt worden. Somtijds echter openbaart zich een wind-kolijk alleen, en dan verdrijft men hetzelve door een klijsteer, door het wrijven van den buik met wolle lappen, besmeerd met kampher, en het gebruik van een aftrekſel van kamillen-bloemen. Ook kan men, als 'er geen koorts of hitte bij is, eenige droppelen van het *liquor anodynus mineralis Hoffmanni* op ſuiker in de thee geeven. Eenige reizen een half drachma tot twee ſcrupels room van wijnſteen in een' lepel vol fenkelwater, gebruikt, verdrijft de winden en kwaade ſtoffen. Andere verhittende middelen zijn ook in dit geval nadeelig.

Als men dikwijls met buikpijnen geplaagd is, is het een teken, dat de ſpijsverteering verzwakt is, men moet daarom, wil men zich niet aanlangduurige ziekten blootſtellen, bedacht zijn, om de ſpijsverteering te verbeteren, en tot dat oogmerk een goed diëet en levensregeling houden, zich voor koude, overlaading der maag, en verhittende dranken wachten, en ſomtijds van het Poeder N°. 7.a. of eene zagte buikzuivering gebruik maaken.

Van de Geelzucht.

Na langduurige, of te vroeg geſtuitte, herfſtkoortſen, of ook na eenen te vroeg opgeſtop-

ten

ten loop, gebeurt het dikwijls, dat de buik, vooral onder de korte ribben, zeer gespannen, hard op het aanraaken, en somtijds pijnelijk wordt. De lijder verliest langzaamerhand allen trek tot eeten, krijgt, na het eeten, benauwtheid, pijn voor de maag, walgingen, dikwijls braakingen, het wit van de oogen wordt geel, de pis bruingeel, en verft het linnen, als saffraan; eindelijk sprijdt zich de geele kleur uit over het geheele lighaam.

Dit ongemak ontstaat ook na een kwaade diëet, voornamelijk dan, als arme lieden, bij eene groote duurte, slechte en onverteerbaare spijzen gebruiken; somtijds openbaart het zich zeer schielijk na eene sterke gramschap, of zwaare bekommernis, en in dit geval neemt dikwijls een braakmiddel, in tijds gegeeven, of ook een buikzuiverend middel, op eens de ziekte weg, daar het de gal, in maag en darmen uitgestort, terstond weg voert, en belet, dat dezelve kan worden opgenomen in het bloed.

Doch doorgaans ontstaat deeze ziekte langzaam, en de oorzaak moet gewoonelijk gezogt worden in de belette geregelde ontlasting van de gal, of dewijl deeze te taai en te dik is, of dewijl de ontlastbuizen verstopt zijn, zoodat de gal opgehoopt wordt, en in het bloed overgaat.

Om

Om de geneezing te bevorderen, moet men de opgenoemde oorzaaken wegneemen, en de gal, die in eene te groote hoeveelheid opgehoopt is, uit het lighaam brengen.

Zoo de lijder veel braakt, en een beſtendigen afkeer van alle ſpijzen heeft, dan moet men, zoo 'er geene omſtandigheden zijn, die zulks beletten, een zagt braak-, of anders, zoo dit niet mogelijk is, een buikzuiverend middel geeven.

Vervolgens laat men hem, geduurende den geheelen dag alle twee uuren twee ſpijslepels vol van N°. 14. gebruiken, en naarſtig van den drank N°. 19. drinken.

's Morgens vroeg en 's avonds geeft men een half drachma tot twee ſcrupels van de pillen N°. 35.

Ook laat men 's morgens en 's avonds den buik, onder de korte ribben, vooral aan de rechter zijde, met wolle doeken, telkens een quartier uurs lang, wrijven, en zoo men daar eene groote verharding mogt ontdekken, een pleiſter aanleggen, bereid uit gelijke deelen van het *Emplaſtrum ſaponatum Barbette*, en *Emplaſtrum oxycroceum*, of de zalf N°. 36. op die plaats wrijven.

Als de lijder eenige dagen achter elkander deeze middelen gebruikt heeft, dan krijgt hij door-

doorgaans eenige ontlastingen, die veel verligting aanbrengen, en waarna hij zich beter bevindt. Men moet echter daarmede voortgaan, tot dat de pis wederom de natuurlijke kleur heeft, en het geel in de oogen en van de huid volkomen verdweenen is.

Heeft de lijder reeds zes dagen de voorſchreeven middelen gebruikt, en daarop van zelve geene ontlastingen gekreegen, dan moet men hem een buikzuiverend middel geeven, en dien dag verder niets laaten gebruiken; doch de volgende dagen neemt hij wederom de vorige middelen N°. 14. 19 en 35.

Meelſpij en en taaije voedſels heeft hij te vermijden. Soepen met kervel, ſalade, endivie, zuuring, gekookt; pieterſeliewortelen, ſpergies, en ſoortgelijke, ook gekookte vruchten, zijn zeer goede ſpijzen in deeze ziekte.

Een maatige, dikwijls herhaalde, beweeging, vooral het rijden, bij goed weêr, en in de open lucht, zagte wrijvingen van den buik met flanellen lappen, brengen veel toe tot de geneezing.

Verdwijnt, door deeze behandeling, de ziekte niet binnen veertien dagen, maar verergert dezelve, dan moet de Heelmeeſter, omtrent de verdere behandeling, eenen Geneesheer raadpleegen; gelijk ook, als de ziekte, reeds

van

van den beginne af aan, zeer zwaar is, de lijder over zeer hevige pijnen klaagt, alles, zelfs de geneesmiddelen, wederom uitbraakt, krachteloos wordt, en de kleur van geel tot bruin, blauw, of zwart overgaat.

Wanneer, na het gebruik der opgenoemde middelen in eene geelzucht, door eene opgestopte tusschenpoozende koorts ontstaan, deeze wederom verwekt wordt, moet men dezelve geenszins stuiten, doch zoo lang haaren loop laaten houden, tot dat de geelzucht met alle haare toevallen verdweenen is, waarna de koorts gewoonelijk van zelve weg blijft.

Van de Waterzucht.

Als 'er zich eene waterachtige zwelling over eenig deel, of over het gantsche lighaam, verspreidt; of indien zich water in eenige holligheid van het lighaam verzamelt, dan noemt men de ziekte Waterzucht, en zij krijgt, naar maate van de onderscheiden soorten, verschillende benaamingen; dus kan men het water hebben onder de huid, in het hoofd, de borst, buik, gewrichten.

Al 't geen de uitwaasseming belet, en de opstorping in de inwendige deelen tegen gaat, aan de uitwendige vermeerdert, de vaste deelen

al te zeer verſlapt, de vogten te zeer verdunt, verſtoppingen, uitſtortingen, veroorzaakt, kan de waterzucht te weeg brengen.

Menſchen, die op moerasſige plaatſen woonen, en zich weinig beweegen, zijn aan deeze ziekte voornamelijk onderworpen; en dikwijls ontſtaat dezelve ook ſchielijk na een' kouden dronk, als men verhit is. Meeſtendeels echter is zij een langzaam gevolg van langduurige of te vroeg geſtuitte tusſchenpoozende koortſen, van heete ziekten, die lang geduurd hebben, zwaare bloedſtortingen, of andere al te ſterke ontlastingen.

Ontſtaat dezelve na eene verzweering in het een of ander ingewand, bij de ſcheurbuik, bij uitteerende ziekten, dan is zij ongeneeslijk.

Doch zoo 'er nog geene merkelijke gebreken in de ingewanden plaats hebben, en indien de lijder nog krachten heeft, dan is 'er hulp te hoopen.

Van de Waterzucht tusſchen Vel en Vleesch

Als zich water onder de huid verzamelt, en over het geheele lighaam eene zwelling maakt, dan noemt men deeze waterzucht *Anaſarca*. Eerst zwellen de onderſte leden, en eindelijk het geheele lighaam. Het aangezicht, de oogen,

en alle de overige deelen zijn bleek en koud, voornamelijk de voeten en kniën; de lijder loost weinig pis, zweet ook in het geheel niet; drukt men op de zwelling, dan blijven daarin putten ſtaan.

Is deeze waterzucht een gevolg van eene langduurige tusſchenpoozende koorts, tegen welke de vereischte middelen gebruikt zijn, en zijn 'er geene aanmerkelijke verhardingen in den buik te beſpeuren, dan is 'er zelden iets verder noodig, dan dat de lijder van den wijn N°. 37. driemaal 's daags, namelijk nuchteren, een uur voor het middag, en een uur voor het avond eeten, telkens tot twee oncen, gebruike. Men kan daar bij met nut gebruik maaken van den room van wijnſteen, in herhaalde giften, en ontbonden, of den drank N°. 14. neemen.

Soortgelijke zwelling, welke ſchielijk, na eene gevatte koude, bij eene koude vogtige lucht, of aan een bijzonder deel, of aan het geheele lighaam, ontſtaan is, wordt dikwijls door zweetdrijvende dranken en ſoortgelijke middelen, door zagte wrijvingen met wolle berookte lappen, en door zich in eene maatige warmte in het bed te houden, gemakkelijk en ſchielijk verdreeven. Men laat driemaal 's daags een poeder uit gepraepareerde kreeftoogen, en room van wijnſteen, van elk vijftien grein', en een grein kamp-

kampher neemen, telkens een kopje van een aftrekſel van vlierbloemen of kamillen daarop drinken, en zoo het noodig is, kan men ook een buikzuiverend middel geeven.

Daarenboven moet de lijder zich in eene gelijke, doch maatige, warmte houden, met maate, en geene waterachtige ſpijzen gebruiken. Eene herhaalde, maatige, beweeging te voet, als het de krachten toelaaten, is zeer dienſtig.

Het is een goed teken, en geeft hoop tot geneezing, als de lijder meer pis begint te loozen, en ook meer te zweeten, en daarbij de zwelling vermindert.

Men komt eene wederinſtorting voor, en bevordert de geneezing, als men, wanneer de zwelling begint te verminderen, door nauwe klederen, en geſchikte omzwagtelingen der onderſte leden met breede zwagtels, de verſlapte deelen verſterkt. Eene herhaalde, doch zagte, wrijving met wolle, wel berookte, doeken, en eene maatige beweeging, maaken insgelijks de geneezing veel gemakkelijker.

Op zoodanig eene wijze wordt de Waterzucht, welke na langduurige koude koortſen, of ſchielijk na gevatte koude ontſtaan zijn, dikwijls gemakkelijk geneezen; men moet maar niet al te vroeg ophouden met het gebruik der geneesmid-

middelen, en zich wachten, dat men niet door eene kwaade levensregeling en andere misslagen het ongemak, nu eerst overwonnen, weder te voorschijn brenge.

Doch zoo de Waterzucht haaren oorsprong neemt van andere oorzaaken, is zij moeilijker te geneezen, en vereischt herhaalde ontlastingen van het overtollige water.

Dit kan door drie wegen geschieden, door het zweet, door de pis, en door den afgang.

Het geschiedt op de gemakkelijkste wijze door de ontlasting der pis, doch somtijds, als de pisdrijvende middelen niet toereikende zijn, moet men 'er ook buikzuiverende bijvoegen.

Altijd moet men beginnen met zagte middelen, en eerst dan, wanneer deeze niet werken, tot sterkere overgaan.

Een zeker en werkzaam middel is N°. 38. Men geeft daar van 's morgens vroeg een lepel vol. Verwekt het zelve braakingen, dan geeft men de helft van deeze hoeveelheid; doorgaans verwekt het slechts eene geringe misselijkheid, kort daarop loost de lijder veel pis, en bespeurt groote verligting. Zelden veroorzaakt dit middel eene buikzuivering, doch zoo zulks mogt geschieden, is het ook niet nadeelig. Men maakt van hetzelve dagelijks gebruik, tot dat door de pis al het water ontlast en het gezwel

ver-

verdweenen is. Zoo een lepel vol te weinig mogt zijn, kan men langzaamerhand meer en meer geeven, tot dat de ontlasting van de pis vermeerdert.

Bij het genoemde middel kan men een' drank even als koffij, uit ligt gebrande jeneverbesſen, of akers voegen. De room van wijnſteen, in veel water ontbonden, doet ook goeden dienst, en de lijders hebben ſmaak in deezen drank.

Men vergeete hierbij de zagte wrijvingen niet, en, als de zwelling begint te verminderen, alle de overige regelen, en opmerkzaamheden, die reeds aangepreezen zijn.

Zoo 'er na het gebruik van het middel N°. 38. eene branding in het loozen van de pis mogt ontſtaan, dan moet men daarmede ophouden, en veele ſlijmerige dranken, als rijst- gerſten- water, of ſoortgelijke drinken.

Als dit blijft voortduuren, of men geene werking, na het gebruik van dit middel, beſpeurt, dan moet men buikzuiverende middelen, eerst zagte, en, als deeze ook niets of zeer weinig doen, nu en dan ſterkere geeven. De middelen N°. 3. 4. 5. of 39. naar maate van de omſtandigheden kunnen daartoe dienen.

Dikwijls doet het middel N°. 40. de gewenschte werking, als men daarvan alle twee uuren, een halve lepel of een geheele laat gebrui-

bruiken; en nog beter is het, bittere extracten daarbij te voegen, dewijl deeze te gelijk versterken.

Indien zagte middelen niets doen, sterkere integendeel al te veel verzwakken, benauwtheid, pijn tusschen de schouders, en een' droogen hoest veroorzaaken, zoo is dit een zeer slecht teken, en de waterzucht doorgaans ongeneeslijk. Men moet zich wachten, in zulk een geval, te heete middelen te gebruiken, doch alleen zijn best doen, om, door zagte middelen, de meest dringende en pijnelijkste toevallen te overwinnen. Dit zelfde heeft men in acht te neemen in de waterzucht, welke het gevolg is van eene inwendige verettering of uitteering, en doorgaans den dood na zich sleept.

Als waterzuchtige lijders aangetast worden door eene heete koorts, of ontsteekings ziekte, nog sterk zijn, en geene scherpe vogten hebben, dan moet men ze even eens behandelen, als boven bij deeze ziekten aangeraaden is. Doch zijn deeze zieken op zoodanig een' tijd reeds zeer zwak en afgemat, zijn hunne vogten bedorven en scherp, dan zijn zij niet te redden, maar sterven.

Van

Van de Buikwaterzucht.

De Buikwaterzucht (*afcites*) is eene verzameling van water in de holligheid van den buik. Men kent dezelve daar aan, dat de buik en de beenen zwellen, de overige deelen daarentegen uitteeren. Daarenboven kan men, de eene hand tegen de eene zijde van den buik plaatſende, en tegen de andere zijde met de andere hand kloppende, de golving of ſchommeling van het water duidelijk voelen en hooren. De zwelling en opzetting van den buik toeneemende, wordt de ademhaaling moeielijker, en doorgaans zijn 'er aanmerkelijke verſtoppingen in de ingewanden.

De geneezing is dezelfde, als in de reeds beſchreeven waterzucht, doch de pisdrijvende middelen doen in dit geval zelden veel, men moet tot ſterke purgeermiddelen zijn toevlucht neemen; doch ook hierbij die allernoodigſte omzichtigheid niet uit het oog verliezen, dat men dezulken niet geeve in die gevallen, waarin aanmerkelijke verhardingen of veretteringen van de buik-ingewanden tegenwoordig zijn, dewijl men dan den dood des lijders daardoor zoude verhaasten.

Is men zoo gelukkig, dat men het water door de genoemde middelen uit het lighaam brengt, 't welk echter alleen dan plaats kan grijpen, als

het ongemak nog niet zeer oud is, en de oorzaaken niet hardnekkig zijn, dan moet men nog een' tijd lang laaten aanhouden met zagte ontbindende middelen, doch daarbij ook trachten de deelen te verſterken. Tot dit oogmerk kan men het middel N°. 37. geeven, en den buik met een' breeden band, die langzaamerhand vaster toegetrokken wordt, geſlooten houden.

Zagte wrijvingen met doeken, die wel berookt zijn, zijn zeer dienſtig. Ook is het zeer nuttig, den buik dagelijks twee of drie reizen met de zalf N°. 33. te laaten ſmeeren.

Doch als na eenigen tijd de ontlasting van de pis niet aanmerkelijk is, noch het water door het darmcanaal weggevoerd wórdt, en de zwelling niet afneemt, moet men den buik-ſteek (*Paracentheſis abdominis*) in het werk ſtellen, en dus het water aftappen.

Deeze operatie, zoo dezelve in tijds in het werk geſteld wordt, is altijd zeker en nuttig, doch als men dezelve verricht, de ziekte reeds van langen duur en diep ingeworteld zijnde, is dezelve onzeker, en dikwijls gevaarlijk.

Dewijl 'er nu veele kundigheden vereischt worden, om dit te bepaalen, is het ook raadzaam, dat een Heelmeeſter daartoe niet overga, dan op aanraaden van een' Geneesheer.

Zijn hardnekkige verſtoppingen en verhar-

din-

dingen der buik-ingewanden de oorzaak van de waterzucht, zoo is zij altijd ongeneeslijk. Wanneer die verſtoppingen niet zeer aanmerkelijk en verouderd zijn, dan kan men de pillen N°. 41. tot acht ſtuks driemaal 's daags geeven, daarbij den drank N°. 19. laaten gebruiken, den buik met wolle doeken zagtjes wrijven, op denzelven de zalf N°. 33. ſmeeren, en alle drie of vier dagen een zagt buikzuiverend middel geeven.

Van de Borstwaterzucht.

De Borstwaterzucht is moeielijk te kennen, en wordt even daarom, dewijl men dezelve zelden eerder gewaar wordt, dan wanneer zij reeds diepe wortelen geſchooten heeft, ook zelden geneezen.

De voornaamſte kenmerken zijn; eene korte, moeielijke, ademhaaling, vooral in den ſlaap, drooge hoest; de lijder kan daarbij in het bed niet liggen, doch hij moet of recht op, of voorwaards geboogen, zitten, daarbij zijn, vooral in het begin der ziekte, dikwijls de beenen gezwollen; en hoe meer deeze zwellen, hoe beter zich de lijder op de borst beſpeurt, integendeel, als deeze zwelling afneemt, wordt de borst wederom bezwaard; dikwijls zwellen ook een of beide de armen.

Als de landlieden zich, na eene ſterke verhitting, ſchielijk verkoelen, of te ſchielijk koud water drinken, ontſtaat deeze ziekte zeer ligt, doch meest is zij een gevolg van langduurige long- of borst-ziekten.

De geneezing deezer ziekte is zeldzaam en twijfelachtig, dewijl zij bijna nooit, dan wanneer zij verouderd is, gekend wordt, wanneer 'er geene hulp meer kan aangebragt worden.

Pisdrijvende en ontbindende middelen doen hier zelden iets, nog eerder buikzuiverende. Men kan tot dat oogmerk de reeds gemelde beproeven, doch met deeze omzichtigheid, dat men met zagte beginne, en, als deeze niet helpen, tot ſterkere overga. Men moet vooral op de krachten van den lijder acht geeven.

Een Geneesheer raad te pleegen, is in deeze ziekte vooral noodig.

Van de Trommelzucht.

Men moet de Trommelzucht (*Tympanites*) wel onderſcheiden van de buikwaterzucht. Zij ontſtaat uit beſlooten lucht of winden in den buik, hetzij in de maag, of in de holligheid van den buik zelve.

Zij onderſcheidt zich voornamelijk door de volgende tekenen van de buikwaterzucht. 1. Is de zwelling in de trommelzucht zelden zoo hoog

hoog opgezet, als in de buikwaterzucht. 2. Is de buik van vooren zeer verheven, doch aan de zijden ingevallen. 3. De gedaante van den buik wordt niet veranderd, op welke zijde de lijder zich ook legt; de huid is wit, en uitgerekt. 4. Als men op den buik ſlaat, beſpeurt men geene ſchommeling, maar een hol geluid, als van een trommel. 5. De ziekte gaat meeſtendeels verzeld met hardnekkige verſtoppingen, braakingen, en pijnen om den navel.

Deeze ziekte is gevaarlijker, dan de waterzucht, en moeielijk te geneezen; men kan echter de volgende hulpmiddelen beproeven.

Men laat den buik verſcheiden reizen met warme wolle lappen wrijven, en daarna met de zalf No. 33. beſmeeren.

Des avonds geeft men verſcheiden dagen na elkander een poeder, 't welk beſtaat uit vijftien grein rhabarber; even zoo veel ſuiker en *tartarus vitriolatus*, en vier droppen anijs-olie. Men kan dit ook 's morgens geeven, en als men geweldige krampen beſpeurt, of de braakingen zeer ſterk zijn, een grein *opium* daarbij voegen.

Klijſteeren uit een afkookſel van kamillen- en vlier-bloemen, venetiaanſche zeep, en boomolie hebben dikwijls verligting te weeg gebragt, als inwendige middelen vruchteloos waren. De kramp zeer hevig zijnde kan men twintig drop-

pe-

pelen *laudanum liquidum ſydenhami* daaarbij doen.

Koude omſlagen van koud water of ijs op den buik bedwingen ſomtijds de kramp, en maaken, dat de winden ſchielijk geloosd worden, en de buik ſlinkt.

Als de lijder ontlasting krijgt, en daar bij veele winden kwijt raakt, zoo de zwelling van den buik vermindert, heeft men hoop tot geneezing.

Men gaat met de opgegeeven middelen voort, tot dat alle lucht ontlast, en het lijf tot de gewoone dikte gekomen is.

Dan moet men zagte verſterkende middelen, te gelijk met ontbindende, een' tijd lang laaten gebruiken. Het middel N°. 9., drie of vier maalen 's daags tot de hoeveelheid van een ſpijslepel gegeeven, is dan zeer goed, vooral wanneer men nog eenen tijd den buik met warme wolle doeken wrijft, ook een breeden band aanlegt, en de lijder zich naarſtig, doch met maaten, beweegt.

In de keuze van de ſpijze moet hij zeer zorgvuldig zijn, alle vette, winderige en onverteerbaare, vermijden.

Is de trommelzucht reeds oud, en ontſtaan uit aanmerkelijke ongemakken in de buik-ingewanden, krijgt de lijder geene ontlastingen, en loost hij geene winden, dan is zij doodlijk.

Van

Van de Jigtpijnen.

Deeze ziekte gaat verzeld met koorts, of wordt zonder dezelve waargenomen. De eerſte ſoort noemt men de heete, en kan, met alle recht onder de ontſteekings-ziekten geplaatst worden. De koude Jigt is zonder koorts, ten minſten is dezelve niet te bemerken, en deeze duurt lang; men noemt deeze ook de ſleepende of langduurige Jigt.

Dikwijls zit dezelve vast in eenig deel van het lighaam, en veroorzaakt aldaar meer of minder roodheid, zwelling, en pijn; ſomtijds verplaatst zij zich van het eene deel op het andere.

Alle deelen kunnen door deeze ziekte aangetast worden. Dikwijls plaatst de ziekte zich op de uitwendige bekleedſelen van het hoofd, de oogen, en tanden, en verwekt de ondragelijkſte hoofd- en tandpijnen, ontſteekingen der oogen, enz.

Doch doorgaans zit het ongemak in de leden, en voornamelijk in de gewrichten, bijzonder van de knie, en heup. Zoo lang het in de uitwendige deelen blijft, heeft men, zoo de behandeling hetzelve niet doet verergeren, zelden gevaar te vreezen; doch valt het op de inwendige deelen, dan wordt het zeer gevaarlijk,

lijk, en dikwijls doodlijk. Verkouwingen, gelijk ook heete geneesmiddelen en dranken, kunnen dit veroorzaaken. De Razernij, ontsteekingen van de borst, maag, en darmen, ontstaan dan, als de stoffe zich op deeze deelen werpt.

De heete Jigt moet even als een ontsteekingsziekte behandeld worden. Is de koorts zwaar, de pols vol, dan zet men een klijsteer van weekmaakende kruiden, en boom-olie (men zie de Verhandeling van de Long-ontsteeking), en een uur daarna tapt men uit eene ader op den arm twaalf oncen bloed. Daarbij laat men veel van het gerstenwater No. 1. of zuure wei met honig drinken, geeft alle twee uuren een theelepel van het poeder No. 8, en laat den lijder volkomen die levensregeling houden, welke in heete ziekten voorgeschreeven is. Men herhaalt de aderlaating, als na eenige uuren de hitte, ongeduurigheid, en pijn niet merkelijk verminderd zijn; somtijds moet men dezelve nog meer herhaalen, als de koorts en pijn geweldig zijn, en de geneigtheid tot ontsteeking groot is.

Zoo het lijf daarbij verstopt is, de hitte en hoofdpijn zwaar zijn, dan gaat men voort met alle dagen een klijsteer te zetten. Is de koorts voorbij, dan bedient men zich met voordeel van het middel No. 11, en herhaalt dit den derden dag,

dag, en na verloop van meer dagen nog eens. Dit verſchaft den lijder eenige afgangen, waarna hij zich doorgaans zeer verligt vindt.

Indien het mogelijk is, moet men bij aanhoudendheid eene weekmaakende ſtooving gebruiken. Flanelle lappen, in lauw water gedoopt, en uitgedrukt, zijn alleen voldoende. Een lauw, half of heel, bad, brengt ook veel verligting aan, hetzelve vermeerdert wel ſomtijds oogenblikkelijk de pijnen, doch als de lijder in het bed komt, dan raakt hij doorgaans in een zagt doch ſterk zweet, 't welk de geheele ziekte dikwijls op eens wegneemt. Voor dat men zoodanig bad gebruikt, moet echter eene aderlaating in het werk geſteld zijn.

Zijn de pijnen bijna ondragelijk, dan is het niet wel mogelijk, ſtoovingen te gebruiken. Dampbaden komen dan te pas, en men brengt den waasſem van kookend water door een pijp tegen het aangedaane deel, en gaat daarmede eenigen tijd voort. Kopglazen kan men ook met vrucht op zoo een deel plaatſen.

Zelden duurt zoodanig eene hevige Jigt over de veertien dagen. Dezelve eindigt door dikke, trouble pis, waarin een rijkelijk geelachtig grondzetſel komt, of door afgangen, of, en wel meeſtendeels, door zweet. Men bevordert dit door rijkelijk te laaten drinken een aftrek-

fel

ſel van vlierbloemen, gelijk beide de andere ontlastingen door veel te drinken, en den room van wijnſteen te gebruiken. Somtijds echter eindigt deeze ziekte ook door eene verzweering, of op het lijdende deel verwekt, of in de nabijheid, welke verzweering zich dan opent; men moet daarom ook zoodanig eene niet te ſchielijk geneezen, of de pijnen openbaaren zich wederom. Dezelve geneest van zelve door eene maatige levensregeling, en eenige buikzuiveringen. Veeltijds eindigt de ziekte door een uitſlag aan het pijnelijke deel, en deeze moet men ook niet te ſchielijk verdrijven.

Dikwijls blijft 'er, offchoon de ziekte geneezen, en de pijn verdweenen is, eene zwakheid en doofheid in het aangedaane deel over. Deeze overwint men best, als men deeze deelen met wolle of flanelle lappen 's morgens en 's avonds wrijft, zich beweegt, en eene maatige diëet houdt.

Maatigheid, eene goede diëet, beweeging, koude baden, en van tijd tot tijd aderlaatingen, zijn de middelen, waardoor men zich voor herhaalde aanvallen bevrijden kan.

Tast de Jigt menſchen aan, die niet zeer volbloedig zijn, de vaste deelen verſlapt, en een waterachtig bloed hebben, dan heeft men de aderlaating minder noodig, offchoon de koorts

vrij

vrij aanmerkelijk ware. Men gebruikt meer, purgeermiddelen, en legt daarna Spaanſche-vliegpleiſters aan de kuiten.

Alle drie of vier uuren geeft men een van de poeders N°. 43., en laat naarſtig gebruiken van den drank N°. 42.

De tweede ſoort van de Jigt is de koude, of langduurige en ſleepende. Deeze tast meest zwakkere lijders aan, is doorgaans zonder koorts, duurt lang, en op de pijnelijke plaats beſpeurt men dikwijls noch hitte, noch roodheid, noch zwelling, gelijk in de heete, welke meer aantast ſterke en volbloedige menſchen, met meer koorts en alle tekenen van ontſteeking verzeld gaat.

Dit ongemak tast gemeenelijk de onderſte leden, en derzelver gewrichten, aan, en duurt dikwijls maanden ja jaaren lang. Het zelve is aller hardnekkigst, wanneer het zich naar het hoofd, de lendenen, of heupen begeeft.

De middelen zijn de volgende. Is de lijder ſterk en volbloedig en de pijn zeer zwaar, dan ſtelt men in den beginne eene aderlaating in het werk, en geeft daarna het buikzuiverend middel N°. 3. 4. of 5. laat vervolgens naarſtig gebruiken van den drank N°. 42., en als het ongemak naar de gewoone middelen niet luiſteren wil, de pillen N°. 44. 's morgens en 's avonds tot een half drachma, daarop naarſtig drinken,

of den drank N°. 42. of een afkookſel van de carduus benedictus, of kamillen.

In de hardnekkige Heupjigt doen zes of acht kopglazen, op het pijnelijk deel geplaatst, dikwijls zeer goeden dienst; doch men moet dit herhaalen. Met wasch overtogen linnen, op het aangedaane deel gelegd, brengt eene rijkelijke uitwaasſeming te weeg, en is dikwijls zeer goed. Ook kan men, als andere middelen te vergeefsch gebruikt zijn, ongebluste kalk met honig vermengd aanleggen. (Een ſpaanſche-vliegpleiſter, volgens de manier van Cotunni, aan het hoofd van het kuitbeen gelegd, alwaar de zenuw alleen door de huid bedekt wordt, brengt veelal de ſpoedigſte geneezing aan.)

Tegen hardnekkige hoofdpijnen van een' jigtigen aart zijn ſpaanſche-vliegpleiſters en een ſeton in den nek heilzaam.

Alle te heete middelen, zoo wel uit als inwendig gebruikt, zijn nadeelig, gelijk ook de Opiaaten.

Menſchen, die dikwijls met jigtpijnen en zinkingen geplaagd zijn, moeten eene maatige levenswijze houden, koude en vogtige lucht vermijden, zich naarſtig beweegen, maar niet te zeer verhitten. Men komt de aanvallen voor, als men een wollen hembd op het blooté lijf draagt, of zich 's morgens en 's avonds het

ge-

geheele lijf met flanelle lappen laat wrijven, de voeten en het hoofd warm houdt, geen verhittende dranken gebruikt, van tijd tot tijd, als men tot volbloedigheid geneigd is, eene ader openen laat, en zich langzaamerhand aan een koud bad gewoon maakt.

Zoo het aangedaane gewricht mogt beginnen ſtijf te worden, dan moet men dit aangedaane deel tweemaal 's daags over de waasſem van warm water laaten houden, daarna met warme doeken wel afdroogen, zagt wrijven, en met Althea-zalf beſmeeren. Het ongemak toeneemende, kan men daarbij een dropbad voegen.

Dikwijls ontſtaan zulke pijnen in het hoofd en leden door veneriſche ſcherptens, die langen tijd in het lighaam zijn verborgen gebleeven. Dit moet een' Heelmeeſter opmerkzaam maaken, zulks nauwkeurig te onderzoeken, ook bij de vrienden of bekenden van den lijder natevorſchen, of hij ook voorheen eenig veneriſch ongemak gehad heeft, en dan moet deeze ziekte als zoodanig behandeld worden. Dit heeft ook plaats als eene ſcheurbuikige ſcherpte de oorzaak van het ongemak is.

Zoo de ingeſlaagen ſchurft, of andere ſoorten van uitſlag, oorzaak van de pijn zijn m[illegible], dan moet men dezelve zoo ſchielijk mogelijk weder-

om trachten te voorſchijn te brengen. (Men zie de Verhandeling over de ſchurft.)

Een Heelmeeſter doet echter, in zulke gevallen, best, dat hij, hoe eerder hoe liever den naaſten Geneesheer raadpleege.

Van de Scheurbuik.

De Scheurbuik is eene hardnekkige ziekte, die van eene bijzondere rottende ſcherpte in de vogten voortſpruit.

Men neemt dezelve het meest waar op de plaatſen, alwaar de lucht vogtig, koud, nevelachtig, en onzuiver is, de inwooners zich dicht aan de oevers van de zee, of op laage moerasſige plaatſen ophouden, geen goed, maar onzuiver, ſtilſtaand, water hebben, en gebrek lijden aan goede voedſels, vooral uit het rijk der planten. Somtijds ontſtaat deeze ziekte ook na langduurige, of kwalijk geneezen, tusſchenpoozende koortſen.

De voornaamſte kentekenen zijn een bleek aangezicht, opgezet lighaam, bloedend, gezwollen tandvleesch, ſtinkende adem, eene bijzondere loom- en traagheid van het lighaam, zwaare pijnen in de leden, vooral 's nachts. Daarbij komen, als de ziekte verder voortgaat, donker blauwe vlekken, en dikwijls boosaartige ver-

verzweeringen aan de beenen. Eindelijk, als de ziekte nog meer verergert, rot het tandvleesch, de tanden bederven, worden los, en vallen eindelijk uit; de adem ſtinkt op eene ondragelijke wijze, en dikwijls ontſtaan 'er gevaarlijke bloedſtortingen op onderſcheiden plaatſen van het lighaam, door de ontbinding van het bloed.

In de geneezing heeft men voornamelijk op het volgende te letten.

1.) Men moet zoo veel mogelijk de beſmetting trachten voor te komen, en te beletten, dat de ziekte zich ver verſpreide. Tot dit oogmerk moet men de oorzaaken uit den weg ruimen, en derhalven a.) zoo veel doenelijk is, beletten, dat 'er te veel menſchen in nauwe en laage vertrekken bij elkander woonen, en, zoo het geſchieden kan, de zieken in zuivere, betere, vertrekken, laaten brengen; b.) de vogtige, onzuivere, lucht, daardoor verbeteren, dat men de vertrekken naarſtig lucht, met azijn, of geneverbeſſen, berookt; c.) de voedſels verbeetert: Men geeft de lijders in het geheel geen, of zeer weinig versch vleesch, maar alleen groentens, als kervel, zuuring, ſpinachie, ſalade, endivie, ſuikerei, bruine kool, zuurekool, lepelblad, en ſoortgelijke. Goede rijpe vruchten zijn ook dienſtig. Ge-

kaarnde melk, water met gerst, haver, of rijst, gekookt, door citroenen ſap of azijn, zuur gemaakt, zijn goed tot drank. Onzuiver water zoekt men daardoor te verbeteren, dat men een weinig goeden wijn-azijn, en brandewijn tot gelijke deelen, bij voorbeeld, van elk twee oncen op een pint water, doch nog beter een weinig ſpiritus vitrioli daar bij giet, en dus naarſtig laat drinken.

2.) Wat aangaat de geneezing zelve, zoo moet men zagte ontlastende middelen met zulke, die tegen de Scheurbuik zijn, en met verſterkende, verbinden.

Sterke purgeer-, of braakmiddelen, gelijk ook aderlaatingen zijn meer ſchadelijk dan nuttig.

Is men overtuigd, dat 'er kwaade ſtoffen in de maag en darmen zijn, dan moet men veeleer door zagte, en dikwijls herhaalde, buikzuiverende, middelen dezelven trachten uit het lighaam te brengen. De *cremor tartari* en *pulpa tamarindorum* zijn daartoe 't best geſchikt.

Hierna geeft men de middelen tegen de ſcheurbuik, waarbij men heeft optemerken, dat, naarmaate de ziekte en de geſteldheid van den lijder verſcheiden is, de geneeswijze ook verſchillende zijn moet.

Is de lijder van eene koude, waterachtige, ge-

geſteldheid, en wordt men door de opgegeeven tekenen ontwaar, dat de Scheurbuik van dien aart is, welke men de koude noemt, heeft de lijder een bleek aangezicht, gezwollen beenen, en niet veel dorst, dan laat men hem van het middel N°. 45. 's morgens, tegen den middag, en 's avonds, een wijnglas vol neemen, en van den drank N°. 48, of zuure wei, met azijn gemaakt, naarſtig den geheelen dag door drinken. 's Avonds kan men van het poeder N°. 47. een theelepeltje vol geeven. In plaats van het middel N°. 45. kan ook het middel N°. 46. met nut tweemaal 's daags tot een klein bierglas vol gegeeven worden.

Doch zoo de lijder veel hitte heeft, de pols ras is, de dorst groot, en het tandvleesch zeer rood, bloederig, en als rottig, dan moet men alle verhittende middelen vermijden, veel zuurs, als bij voorbeeld, de drank N°. 48., of zuure wei drinken, en van het conſerf N°. 49. twee of drie maal 's daags ter grootte van een okkernoot, en 's avonds en 's morgens het poeder N°. 47. laaten neemen.

Ook, als de lijder begint beter te worden, 't welk men beſpeurt uit het verminderen, en wegblijven van de pijn, het vrij gebruik der leeden, en de meerdere krachten, moet hij echter voortgaan, de voorgeſchreeven middelen

len te gebruiken, en langzaamerhand daar mede ophouden, doch vooral nog lang een nauwkeurig diëet houden, zich naarſtig, doch maatig, in de open lucht beweegen. N°. 21. kan tot vermeerdering der krachten gebruikt worden, terwijl men echter te gelijk veel gekaarnde melk laat drinken.

Tegen de kleine zweertjes, die zich in deeze ziekte doorgaans aan het tandvleeseh, de lippen, en binnen in den mond vertoonen, moet men zeer ras iets gebruiken, dewijl zij zeer ſchielijk alle de aangrenzende deelen aantasten, de tanden los worden, en uitvallen. Men beſmeert tot dat einde alle die plaatſen naarſtig met N°. 50., en laat den mond dikwijls met zuuren wijn, waarin honig ontbonden is, of met water van lepelblad, uitſpoelen. Is het rottige op deeze wijze overwonnen, dan kan men met N°. 51. nog een' tijd lang voortgaan.

Van de Schurft.

Men haalt zich de Schurſt doorgaans op den hals door beſmetting; zij kan echter ook, hoewel zeldzaamer, van zelfs, en dat wel door eene ſlechte levenswijze, vooral van onzuiverheid, ontſtaan. Menigmaal is zij eene heilzaame ſcheiding, door de natuur verwekt, in verſchei-

ſcheiden ſleepende ziekten , en dan moet zij niet te vroeg verdreeven, noch minder door ſmeerſels naar binnen gejaagd worden. Dit zelfde heeft plaats, als zij na langduurige koortſen ontſtaat.

Vertoont zich de Schurft bij iemand, bij wien men geene beſmetting kan vermoeden , dan moet men de geneezing beginnen met eene volkomen onthouding van alle gezouten, zuuren, vette, en aangezetten ſpijzen. Men laat een' drank van klitte en graswortel, of N°. 42. of 48. drinken, geeft na vier dagen het buikzuiverend middel N°. 3. of 4., of ook twee loot zout van Glauber. Daarna laat men eenige dagen na elkander het poeder N°. 52. of 53. driemaal 's daags tot een theelepel vol neemen, daar bij naarſtig een der bovengemelde dranken gebruiken, om den zesden of achtſten dag purgeeren, naarſtig baden, des zomers in de zee of een rivier, des winters in een lauwbad, dat met groene zeep en zemelen gemaakt wordt. Nadat dit veertien dagen lang geregeld gedaan is, kan men gebruik maaken van de zalf N°. 54. of 55., doch met die omzichtigheid, dat men eerst de handen, daarna de voeten, en dus dan het eene, dan het andere, deel, dat met ſchurft bezet is, beſmeere; en, terwijl men dit doet moet men zoo wel met het poeder, als den

drank, en het baden, aanhouden, ook altijd om den zesden of achtſten dag purgeeren.

Als men de deelen naarſtig wascht met een zeer ſterk afkookſel van den Alantswortel, brengt dit dikwijls veel toe tot de geneezing.

Zoo men zeker weet, dat de lijder zich het ongemak alleen door beſmetting op den hals gehaald heeft, en indien men terſtond, en in de eerſte dagen daar bij geroepen wordt, dan kan men met gerustheid, zoodra een buikzuiverend middel gebruikt is, de zalf inſmeeren.

Doch is het ongemak reeds oud, en verwaarloosd, dan moet men ten minſten vier weeken lang de voorſchreeven middelen gebruiken, rijkelijk drinken van de voorgeſtelde dranken, en herhaalde reizen purgeeren, eer men de zalf gebruikt.

Bij deeze geneezing is zuiverheid en eene goede diëet van de uiterſte noodzakelijkheid, het wasſchen, baden, veranderen van hembden, en bedlaakens kan daarom niet genoeg aangepreezen worden. Nadat de geneezing volbragt is, moet men alle de klederen, in de open lucht, met zwavel berooken, en dikwijls in de lucht hangen, eer men die wederom aantrekt, terwijl al het linnen zorgvuldig gewasſchen, en zelfs de bedden gezuiverd moeten worden.

Nogmaals wordt het herhaald, dat men de

zalf,

zalf, of andere terug drijvende middelen, niet te ſchielijk moet gebruiken. 'Er is geen ongemak, 't welk door zoo eene handelwijze niet kan voortgebragt worden, vooral plaatst zich de ſcherpe ſtoffe zeer ligt op de long, de hersſenen, de oogen, de darmen, en veroorzaakt aamborſtigheden, de teering, draaijingen in het hoofd, beroerte, dolheid, blindheid, doofheid, en meer andere kwaalen.

Zoo men eenige toevallen, aan deeze ziekten eigen, mogt waarneemen, dan weet men, dat de Schurft te vroeg verdreeven is; men moet dan dezelve ſchielijk, doch met voorzigtigheid, wederom te voorſchijn brengen. Tot dit oogmerk laat men den lijder naarſtig met wollen lappen over het geheele lighaam wrijven, daarna in een lauw bad, waarin men wat zeep en zemelen doet, zetten, een aftrekſel van kamillen bloemen, of den drank N°. 42. warm drinken, en geeft hem van het Poeder N°. 52. dagelijks een half drachma met een grein kampher. Zoo daarop de Schurft niet te voorſchijn mogt komen; en zijn de omſtandigheden van dien aart, dat ſchielijke hulp vereischt wordt, dan plaatst men Spaanſche-vliegpleiſters aan de kuiten, en zoekt den lijder de Schurft te bezorgen door hem te leggen in het bed van iemand, die de Schurft heeft, of hem het

het hembd van zoo eenen te laaten aantrekken.

Is men zoo gelukkig, zijn oogmerk te bereiken, dan moet men zich voor alle ſmeerſels, voor alle uitwendige middelen, wachten, en zeer lang de voorſchreeven middelen gebruiken.

Zoo de lijder zeer volbloedig is, en eene groote hitte heeft, dan kan men eene aderlaating op den arm in het werk ſtellen, en bij de andere middelen verkoelende voegen.

Van de ziekten der Vrouwen.

De Vrouwen zijn aan eenige, haar eigen ziekten onderheevig, welke vier hoofdöorzaaken hebben, de ſtonden, de zwangerheid, de verlosſing, en de kraam.

Van de Stonden.

De Stonden openbaaren zich omtrent het veertiende jaar en duuren omtrent tot het vijftigſte, zoo echter dat zij zich wel eens vroeger of laater vertoonen, en ook vroeger of laater ophouden. Bij ſommige duuren dezelven telkens ſlechts twee dagen, bij andere wel negen; bij eenige zeer maatig, bij andere rijkelijk; in veele, geregeld, alle vier weeken, bij andere minder geregeld. Des niet te min kan bij alle deeze

deeze verſcheiden lieden, de gezondheid echter ſtandvastig zijn, zelfs bij ſommigen, die nooit de Stonden hebben; het zoude daarom ongeſchikt zijn, eenige middelen te gebruiken, tenzij de nood zulks vereischte.

Doorgaans echter, wanneer deeze ontlasting zich voor de eerſte keer zal openbaaren, klaagen de jonge meisjes over vermoeidheid, vliegende hitte, draaijingen in het hoofd, hoofd- en tandpijn, hartkloppingen, pijnen in de lendenen, een jeukte, en zwelling der teeldeelen, geen trek tot eeten, walgingen, ſterke afgangen, of ook wel hardlijvigheid. Deeze toevallen worden intusſchen meestendeels door de ontlasting van het bloed weggenomen, en vorderen daarom behalven eene goede diëet, niet eerder eenige hulp, dan wanneer zij te geweldig zijn, of koorts verwekken. In dit geval moet het gerſtenwater N°. 1. naarſtig gebruikt; en daarenboven alle twee of drie uuren een theelepel van N°. 8. genomen worden. In plaatſe van deeze middelen kan men ook de wei gebruiken. Alle avond bedient men zich van een lauw voetbad; ook kan men de waasſem van warm water tegen de teeldeelen laaten komen, weekmaakende klijſteeren, uit water en melk, zetten, dergelijke ſtovingen, die ook van vlierbloemen kunnen gekookt worden, lauw over den buik ſlaan.

Deeze

Deeze zijn de hulpmiddelen voor arbeidzaame, en voor het overige gezonde, meisjes, en men gaat daarmede voort, tot dat de ontlasting van het bloed zich openbaart, en dan verder heeft men geene middelen noodig.

Beſpeurt men uit ſoortgelijke toevallen, dat de Stonden op handen zijn bij Vrijſters, die een zittend leven leiden, die zwak zijn, en bleek uitzien, zoodat zij niet zoo wel een volle pols en ſterke hitte hebben, als krampachtige toevallen, en pijnen, uitſtaan, dan gebruikt men behalven de zoo even genoemde uitwendige middelen, een aftrekſel van kamillen-bloemen.

Verdwijnen de toevallen zonder dat zich eenig bloed vertoont, en komen dezelven, zonder beter gevolg, na vier weeken wederom, of raaken zij, in plaatſe van bloed, ſlechts een ſlijmerig, waterachtig, vogt kwijt, dan moet men een' Geneesheer raadpleegen.

Bij de meeſte vrouwsperſoonen, die door den arbeid gehard zijn, komen de Stonden alle vier weeken, zonder dat zij daarvan eenig nadeel aan haare gezondheid beſpeuren; ſommige echter worden door de voornoemde toevallen geplaagd, die dan deeze ontlasting of vooraf gaan, of dezelve verzellen, of ook nog langer duuren. Hier toe behooren draaijingen in het hoofd, pijn in het hoofd, in de lendenen, buik, benauwtheid,

drukking op de maag, misselijkheid, braakingen: Deeze zelfde toevallen openbaaren zich ook, als de Stonden zeer sterk zijn, of geheel wegblijven.

Zoo lange zij geregeld voortgaan, dan worden door eene goede levensregeling, die aan alle Vrouwen, vooral op deezen tijd, zeer aanteprijzen is, de toevallen genoegzaam verzagt.

Zij moeten, namelijk, zoodra zij maar het geringste begin der Stonden ontdekken, alle vette, sterk gezouten, met specerijen aangezette spijzen, vermijden, in het bijzonder al 't geen van uijen bereid wordt, peperwortel bevat, of van soortgelijken aart is. Verder alle taaie en onverteerbaare spijzen, meelpappen, koeken, versch brood, alle verhittende dranken en geneesmiddelen, de koffij niet uitgezonderd. Daarbij moeten zij eene zagte beweeging maaken, zonder zich te verhitten, of de onderste deelen te verkouden; ook alle sterke gemoeds-aandoeningen vermijden.

In nood kunnen alle die middelen te pas komen, welke aan jonge melsjes voorgeslaagen zijn, wanneer bij haar de Stonden zich zullen openbaaren. Tegen de buikpijnen kan men klijsteeren van kamillen- en vlierbloemen, in melk gekookt, zetten, en soortgelijke stoovingen op den buik leggen, inwendig een lepel

vol

vol verſche olie van amandelen of olijven, geeven. Een paar dagen voor dat de Stonden zich moeten openbaaren, of voor dat de opgegeeven toevallen zich vertoonen, kan men den buik zuiveren met twee loot zout van Glauber, en daarna de voorzeide geneeswijze wederom beginnen. Is de ontlasting der Stonden zeer gering geweest, en de lijderesſe echter zeer volbloedig, dan komt, zoodra dezelve ophoudt, eene maatige aderlaating te pas. Helpt deeze niet, dan moet een Geneesheer de zorg op zich neemen.

Zijn tedere, bleeke, opgezwollene, traage, vrouwsperſoonen, die een zittend leven leiden, met ſoortgelijke ongemakken ten tijde der Stonden geplaagd, dan kunnen zij dezelfde uitwendige middelen gebruiken, en inwendig alle uur een theekop van een aftrekſel van kamillenbloemen, of duizendblad (*millefolium;*) doch in deeze gevallen moet men zoo veel te minder zonder den bijſtand van een' Geneesheer doen, daar men zoo ligt nadeel aanbrengt.

Ten opzichte van de diëet moeten zulke perſoonen zich anders gedraagen, dan ſterke. Zuure ſpijzen, melk, ſuiker, warme dranken, ſoepen, gebakken, moeten vooral vermijd daarentegen kunnen zij gezouten, en met ſpe-

ce-

cerijen aangezette, ſpijzen, veel gemakkelijker verdraagen.

Indien de Stonden, zoodra zij zich openbaaren, of kort daarna, ſchielijk opgeſtopt worden, hetzij door ſchrik, kwaadheid, vreugde, verkouwing, hetzij door het gebruik van ſchadelijke zaaken, vooral van zuure melk, zuurkool, grove meelſpijzen, warm brood, in eene groote hoeveelheid gegeeten, en wanneer daarop volgen koortſige hitte, dorst, machteloosheid met zwaare hoofdpijnen, benauwde en korte ademhaaling, of zoo zich eene andere ontlasting van bloed opdoet, uit den neus of de borst, dan laat men terſtond op den voet eene aderlaating van zes of acht oncen doen. Is de lijderesſe niet onderhevig aan flaauwtens, dan kan zij een quartier uurs of langer een lauw voetbad gebruiken, daarna te bed gaan, of op een' ſtoel zitten, zoo dat de onderſte deelen wel bedekt blijven. Men zet een of meer weekmaakende klijſteeren, legt weekmaakende ſtoovingen op den buik, en laat het Poeder N°. 8. gebruiken.

Volgt 'er geen koorts of bloedſpoeging, als de Stonden opgeſtopt zijn, dan kan men de aderlaating achterwege laaten.

Bij zeer aandoenelijke, en aan kramptrekkingen onderworpen perſoonen wordt deeze ont-

lasting van bloed, door de geringſte gemoedsaandoening, zelfs indien zij maar eene ſterke reuk ontwaar worden, geſtuit. In dit geval is het goed de voeten terſtond in warm water te laaten houden, acht of tien droppelen van het *laudanum liquidum Sijdenhami* te geeven, en deeze gifte na acht uuren te herhaalen, als zij onwerkzaam is; daarbij moet men alle uur een theekopje van een ſterk aftrekſel van kamillen- of vlierbloemen laaten drinken, en tusſchen beide eenige reizen van het middel N°. 40. geeven. Een klijſteer is insgelijks van eene goede uitwerking.

Als de Stonden na voorafgaande ziekten, bloedſtortingen, of ſoortgelijke ongemakken, zich niet openbaaren, in het algemeen in alle verſtoppingen daar van, die niet ſchielijk gekomen zijn, in alle ſoorten van den witten vloed, in alle ziekten, die voortſpruiten uit oorzaaken dat de Stonden te vroeg wegblijven, of zich voor het eerst te laat openbaaren, is de hulpe van een' Geneesheer volſtrekt noodig.

Wanneer Vrouwsperſoonen, die voor het overige gezond zijn, in eenige maanden de Stonden niet gehad hebben, vooral als zij tot die jaaren komen, dat dezelven geheel en al zullen weg blijven, of ook uit andere oorzaaken, openbaart zich ſomtijds eene zeer rijke-

lij-

lijke ontlasting derzelven. Zoo lang daarbij de pols vol, de kleur van het aangezicht levendig, de warmte over het geheele lighaam gelijk is, moeten zij zich zeer ſtil in een koud vertrek houden, naarſtig drinken koud water met citroenen ſap of geest van koperrood en een weinig ſuiker of honig, geene warme of andere ſpijzen, dan boomvruchten, grutten, alles zuurachtig gebruiken, en zich voor koude of gemoedsaandoeningen wachten. Wordt de bloedſtorting zoo ſterk, dat de pols begint te beeven, het aangezicht bleek te worden, de leden te verkouden, komen 'er benauwtheden of ligte flauwtens bij, dan houde men eene zeer goede levensregeling, plaatſe banden om de armen en beenen, legge de handen in lauw water, en geeve alle half uur van den drank N°. 56. twee lepels vol, en dit niet helpende, het Poeder N°. 57. alle twee of drie uuren; of het conſerf N°. 58. tot de grootte van een noot. In nood kan men de beenen in koud water zetten, en doeken, in koud water gedoopt, op den buik leggen, als ook gebruik maaken van N°. 30.

Indien de ontlasting niet te ſterk is, doch echter bij aanhoudendheid voortduurt, dan moet men, zoo 'er volbloedigheid beſpeurd wordt, en de krachten nog toereikende zijn, eene aderlaating op den arm verrichten, daar-

na een verkoelend buikzuiverend middel geeven, en dan van N°. 30. gebruik maaken. Daarenboven kan men in de scheede dagelijks eenige reizen het afkookſel N°. 59. ſpuiten, en hetzelve bij wijze van een klijſteer gebruiken, ook als een aftrekſel van kruiden koud laaten drinken. Doch zoo 'er reeds zulke ſlechte toevallen, als bij de eerſte ſoort van deeze bloedſtorting opgenoemd zijn, mogten tegenwoordig zijn, dan moet men terſtond het middel N°. 30 geeven, zonder eerst eene aderlaating in het werk te ſtellen. Echter, zoo het mogelijk is, geeft men eerst een zagt buikzuiverend middel, uit *cremor tartari* of *pulpa tamarindorum*. De uitwendige middelen kunnen in alle gevallen in het werk geſteld worden. Zoodra de bloedſtorting geſtuit is, geeft men dagelijks driemaal, geduurende eenigen tijd, het Poeder N°. 60.

Wanneer op de gewoone jaaren, of nog vroeger, de ontlasting der Stonden volkomen ophoudt, dan ontdekt men ſomtijds, voornamelijk op den tijd, wanneer zij zich gewoon was te vertoonen, opzettingen van bloed, benauwtheden, hartkloppingen, misſelijkheid, pijnen in den rugge en ſoortgelijke ongemakken meer. Zijn deeze zeer ſterk, dan kan men bij volbloedigen eene aderlaating op den arm ver-

verrichten, een verkoelend buikzuiverend middel, en daarna N°. 8 geeven, eene goede diëet, en rust daar bij aanbeveelende. Bij zulken, die niet volbloedig zijn, opent men de ader niet, en verzoekt een' Geneesheer tot hulp.

Somtijds klaagt eene Vrouw, na voorafgaande verkouwing, over eene aanhoudende, inwendige, brandende pijn in den buik, grooten dorst, machteloosheid; de buik is op het gevoel zeer hard en heet; en de aanraaking van denzelven veroorzaakt pijn. De tong is droog, de pols koortsachtig, de hitte aanmerkelijk. Na eenige dagen, als het goed gaat, verminderen deeze toevallen; en uit de teeldeelen ontlast zich eene ſtoffe, die in den beginne dun, ſlijmerig, is, doch kort daarop etterachtig wordt, en veel overeenkomst heeft, met de ſtoffe, die in eene ontſteeking van de borst geloosd wordt. Deeze ziekte beſtaat in eene ontſteeking der baarmoeder, en moet daarom als andere koortſen met ontſteeking, behandeld worden. Aderlaatingen, weekmaakende klijſteeren en ſtoovingen, inſpuitingen van water en melk in de ſchaamdeelen, maaken, benevens de inwendige middelen, die in ſoortgelijke koortſen te pas komen, de geneezing uit. De verdere behandeling behoort tot een' Geneesheer.

Van de Zwangerheid.

Het is allernoodzaakelijkst, de tekenen der Zwangerheid wel te kennen, zal men zich met de geneezing van de ziekten der Vrouwen inlaaten. Doch dewijl de zekerſten, die ontleend worden van de geſteldheid van den mond der baarmoeder, hen, die gelegenheid gehad hebben, de Vroedkunde te leeren, bekend zijn moeten, en van anderen niet kunnen verſtaan worden, kunnen deeze zich alleen aan de gewoone houden; namelijk, het wegblijven der Stonden, de beweeging van het kind in de twintigſte week, het opzetten van den buik. Daarenboven geeven onderſcheiden ziekelijke omſtandigheden ſomtijds het eerſte gelegenheid om op de Zwangerheid te denken, dewijl zij de zwangere dikwijls terſtond na de bevruchting plaagen; hoedanig zijn eene traagheid, pijnen in de leden, draaijingen in het hoofd, ruiſingen der ooren, pijnen in het hoofd en de tanden, hartkloppingen, een afkeer van gewoone en lust tot ongewoone ſpijzen, braakingen, en flaauwtens.

Deeze ongemakken ontſtaan of uit volbloedigheid, welke men, behalven uit de gewoone tekenen, ook daardoor kend, dat de zwangere vrouw gewoon was veel bloed door de Stonden

te

te verliezen, en zich daarbij wel bevonden heeft, of, zij worden veroorzaakt door onzuiverheden der eerſte wegen, ook van eene te groote aandoenelijkheid, die zich voornamelijk openbaart, door een teder maakſel van het ligchaam, door een' grooten invloed van het weder op hetzelve, door ſchrikachtigheid, geduurige verandering van de kleur van het aangezicht, en de pols, koude handen, en geneigtheid tot kramptrekkingen.

Gemeenelijk ontſtaan die toevallen door alle drie deeze oorzaaken te gelijk, en zoo deeze zeer bedenkelijk worden, zoo kan men eerst het Poeder N°. 8. viermaalen 's daags laaten gebruiken, na eenige dagen een zagt buikzuiverend middel, bijvoorbeeld, anderhalf tot twee loot zout van Glauber, geeven, bij volbloedigen uit den arm zes of acht oncen bloed aftappen, zoo zij namelijk, na het gebruik der eerstgenoemde middelen, niet beter zijn geworden. Aan vrouwen, die niet volbloedig, zwak, zijn, en aan kramptrekkingen blootſtaan, geeft men dagelijks drie maalen twintig droppelen van N°. 31., in plaatſe dat men eene aderlaating in het werk ſtelt.

Tegen de braakingen, welke voor de zwangere Vrouwen in de eerſte maanden zoo dikwijls allerlastigst zijn, kan men ook dit laatſte

middel gebruiken, en tegelijk op de maag een korstbrood, met kampherbrandewijn bevogtigd, of zakjes met kampher leggen. Een klijsteer van een sterk afkooksel van kamillen bloemen met een weinig olie doet daarbij ook goeden dienst.

Als zwangere Vrouwen den loop krijgen, geeft men 's morgens van het Poeder N°. 7.a. een tot twee drachmen, en laat tegen den avond een afkooksel van rijst drinken. Bedaaren de ontlastingen daarna niet, dan herhaalt men deeze handelwijze den volgenden dag, en geeft des avonds van het Poeder N°. 8.

Hardlijvigheid moet geduurende de zwangerheid even weinig plaats hebben. Men bevordert de ontlasting best door een afkooksel van pruimen, door honig, als ook door nu en dan een lepel vol *cremor tartari* te gebruiken.

Sommige zwangere Vrouwen hebben eene onophoudelijke neiging tot de ontlasting van de pis. Daartegen helpt een breede band, die men om het lijf over de heupen vast maakt, en waarmede men den buik ondersteunt. Verder kan men Arabische Gom of Hertshoorn in water kooken, en dit afkooksel naarstig laaten drinken. Weekmaakende klijsteeren, en water met melk, tot een' gewoonen drank, zijn ook dien-

dienſtig. Dit toeval openbaart zich dikwijls kort voor de verlosſing; en niet zelden kan de vrouw dan in het geheel geen pis ontlasten.

In dit geval moet zij in een bed op den rugge liggen, met het onderlijf meer verheven, en op zoo eene wijze de pis trachten te ontlasten. Kan zij zulks ook dan niet doen, zoo moet een ander de baarmoeder zagtjes naar de hoogte drukken. Des noods moet de *catheter* ingebragt worden. Dit toeval verdwijnt na de verlosſing

Sommige vrouwen hebben, ſchoon zij zwanger zijn, echter in de eerſte maanden, en ſomtijds zelfs tot de zevende, de ſtonden. Dit is, op zich zelve, niet nadeelig; doch zoo zij evenwel door de toevallen, die eene volbloedigheid aanduiden, geplaagd wierden, zou men, voornamelijk tegen het einde van de derde maand, vijf of zes oncen bloed kunnen aftappen.

Wanneer zwangere Vrouwen, of zonder blijkbaare oorzaak, of als zij zich kwaad gemaakt hebben, verſchrikt zijn, zich al te ſterk bewoogen of eenig geweld uitgeſtaan hebben, eene aanmerkelijke hoeveelheid bloed uit de teeldeelen kwijtraaken, en daar bij, gelijk doorgaans, veel pijn in de lendenen beſpeuren, dan zijn zij in gevaar om een miskraam te krijgen. Gebeurt dit bij volbloedige vrouwen, beſpeurt

men eene volle pols, en koortsige hitte, dan moet men terstond op den arm eene aderlaating in het werk stellen, en zoodanig eene verkoelende levensregeling voorschrijven, als reeds aangepreezen is in gevalle dat de ontlasting der Stonden al te sterk was. Alle uuren kunnen zij een theelepel van N°. 8. neemen, en daarbij drinken koud water, met den geest van koperrood (*Spiritus vitrioli*) zuur gemaakt. Hebben zij geduurende eenige dagen geene ontlasting gehad, dan zoude men terstond na de aderlaating een weekmaakend klijsteer uit melk, water, en olie, kunnen zetten. Blijft de pols vol, de hitte aanmerkelijk, zonder dat 'er veel bloed geloosd wordt, dan kan men, na verloop van twee uuren nog eens eene aderlaating op den arm in het werk stellen, en met het gebruik der geneesmiddelen voortgaan. Doch is de bloedstorting sterk, de pols niet vol, zijn de leden koud, dan legge men, bij het gebruik der voornoemde middelen, doeken, met gelijke deelen water en azijn bevogtigd, zeer koud op den buik, tusschen de deijen, en zet ook wel de voeten in koud water. Als de bloedstorting verzeld gaat met zwaare pijn in de lendenen, zonder dat 'er aanmerkelijke volbloedigheid is, of deeze reeds door aderlaatingen en verkoelende middelen genoegzaam beteugeld

geld is, als de handen koud zijn, de pols ras, klein, en ongeregeld is, dan kan men alle uuren een ſpijslepel vol van het drankje N°. 61. geeven.

Zoo deeze pijnen in de lendenen gelijk zijn aan waare weën, zonder dat men de bloedſtorting kan ſtuiten, dan moet men onderzoeken, of de mond der baarmoeder reeds geopend is, en in dit geval zal men, volgens de regels der Vroedkunde, de ontlasting of geboorte van het kind zoeken te bevorderen. Slijmerige dranken, en weekmaakende klijſteeren kunnen alhier, ten minſten tot verzagting, gegeeven worden.

Het ſpreekt van zelve, dat men de verloſſing ook dan terſtond bevorderen moet, als men vermoeden kan uit de onbeweeglijkheid van het kind en andere tekenen, dat het dood is.

Zeer tedere, met krampen geplaagde, Vrouwen, krijgen ſomtijds, door de geringſte beweeging, of eenig toeval, dat op de zenuwen werkt, zulk eene bloedſtorting; in zoo een geval kan men terſtond van het middel N°. 61. geeven, en voor het overige al 't geen te vooren gezegd is, laaten in acht neemen.

Offchoon nu de bloedſtorting, in volbloedige door ontlastende en verkoelende middelen, in zwakke door krampſtillende, geſtuit is, moet men

men echter nog eenige dagen van het Poeder N°. 60. alle dagen driemaal geeven, en aan volbloedigen eene maatige diëet aanbeveelen.

Men is gewoon, om een miskraam voorte komen, tegen het einde van de derde en zevende maand der zwangerheid, kort voor den tijd, opwelke de Stonden zich zouden hebben moeten openbaaren, eene aderlaating in het werk te ſtellen. Bij zeer volbloedige vrouwen, die de Stonden zeer ſterk, en op eene pijnelijke wijze, gewoon zijn te hebben, kan dit geſchieden; doch de ondervinding leert, dat zwakke vrouwen veeleer een miskraam krijgen, en in zulke bevordert de aderlaating de miskraam. Om die voortekomen, moet men een' Geneesheer raadpleegen.

In zeldzaame gevallen openbaart zich in de zevende maand der zwangerheid eene bloedſtorting, die, even gelijk voorheen de Stonden deeden, alle vier weeken zich wederom vertoont, en tegen het einde der zwangerheid heviger wordt. Dezelve ontſtaat daardoor, dat de koek zich op den mond der baarmoeder geplaatst heeft, en de verlosſing, welke om deeze rede zeer moeilijk is, vereischt de hulp van eenen bekwaamen Vroedmeeſter.

Sommige Zwangere zijn zeer geplaagd met blinde aambeijen. Zagte verkoelende ſpijzen uit het

het rijk der planten, die het lighaam open houden, vooral zuuring, verzagten dit ongemak.

Als de opgezwollen takken der aambeijen op de best mogelijke wijze binnen gebragt zijn, dan kan men een ſtukje van een zeer rijpen komkommer, ter dikte van een' vinger, in den endeldarm ſteeken, of uitwendig een pap daar van koud aanleggen. Het wasſchen met lauw of met koud water verzagt de pijn en jeukte. Een breede band, die het lighaam onderſteunt, brengt ook veel hulp aan.

De aderſpatten (*varices*,) en zwelling der voeten, vereiſchen een bandage, of zwagteling, die echter met voorzichtigheid moet aangelegd, en van tijd tot tijd vaster geſlooten worden.

Om geene gelegenheid te geeven tot een miskraam, moet men in eene zwangere Vrouw nooit grooter aderlaating doen, dan van acht onceñ, haar nooit ſterke buikzuiverende middelen, nooit andere, dan die vervaardigd zijn, uit rhabarber, manna, tamarinden, of middelſlachtige zouten, geeven; nooit braakmiddelen, verhittende, geeſtrijke, of bittere middelen, in groote giften voorſchrijven, het allerminſt zulke, waarin *aloë* is.

Voor alle dingen moet men den gemeenen man

man inſcherpen, dat zwangere Vrouwen nooit zwaaren en harden arbeid onderneemen moeten, vooral niets zwaars optillen of draagen, dewijl dit onder de Boerinnen 't meest gelegenheid geeft tot een miskraam, ook moeten ſterke gemoedsaandoeningen, voornamelijk ſchrik, toorn, ſterke beweegingen door loopen, dansſen, en rijden, vermijd worden.

Van de Verlosſing.

Nadat, op het einde van de negende maand, de buik bij eene zwangere Vrouw is begonnen platter te worden, en zij, zederd een paar dagen, nu en dan, pijn in de lendenen en het kruis gevoeld heeft, gepaard met eene ontlasting van een ſlijmerig vogt uit de teeldeelen, en persſingen op de blaas, zoo is de Verlosſing op handen. De pijnen beginnen zich tot na de ſchaam uit te ſtrekken. Daar zij in den beginne niet hevig waren, en 'er tusſchen dezelven uuren verliepen, worden zij nu geweldiger, duuren langer, en de tusſchenpoozingen zijn korter. De mond van de baarmoeder opent zich, het water groeit, de ſlijm, die ontlast wordt, is met ſtreepen bloed vermengd, het water breekt, en het kind volgt. Eindelijk wordt de nageboorte door nieuwe weën, doch die

die niet zoo sterk zijn, dan waarbij meer bloed ontlast wordt, afgedreeven, en de Verlosing is verricht.

De noodzakelijke kortheid van dit werkje laat niet toe, ons in te laaten in dat geen, 't welk eigenlijk de Vroedkunde betreft, echter heeft men het volgende aantemerken.

1. De baarende Vrouw moet dan eerst aangezet worden, om de weën doortezetten, en te persen, wanneer de pijnen uit den rugge naar de schaamdeelen zich uitstrekken, lang aanhouden, slechts voor eenen korten tijd bedaaren, en als, bij deeze omstandigheden, de mond der baarmoeder zich ontsluit, de waterblaas rond en gespannen, en het hoofd van het kind wel geplaatst is.

2. Voor dit tijdstip moet men verder niets doen, dan de Vrouw, wanneer zij niet kort te vooren ontlasting gehad heeft, een weekmaakend klijsteer te zetten, en, of door eene goede legging, of door een *catheter*, de blaas te ontlasten. Men kan haar over den waasem van warm water zetten, en de scheede met olie of ongezouten boter besmeeren. Men moet haar in de tusschenpoozingen geene of geene andere spijzen geeven, dan een weinig havergort, slappe soepen, en haar met dranken niet te veel opvullen. Water met citroenensap, of

lauwe

lauwe thee is de beste drank; alle verhittende dranken, wijn, brandewijn, bier, en soortgelijke, zijn zeer nadeelig. Het is eene allerschadelijkste gewoonte onder den gemeenen man, dat men deels in de Verlossing, om de weën te bevorderen, deels daarna, om de krachten weder te geeven, aan de baarende vrouwen wijn, brandewijn, en allerlei soort van afdrijvende middelen geeve, ja haar met geweld opdringe; en aan deeze onzinnige handelwijze hebben bijna alle kwaade verlossingen op het land haaren oorsprong te danken, ja niet zelden zijn moeder en kind daar van de droevige slagtoffers.

3. Nooit moeten middelen, om de weën aantezetten, voorgeschreeven worden, dan wanneer zij, onder de omstandigheden, die N°. 1. gemeld zijn, schielijk verdwijnen, en zich niet weder openbaaren, terwijl de Vrouw niet verhit, maar veeleer slap en zwak is. In dit geval zal een glas wijn den besten dienst doen, en kan, in plaatse van alle andere afdrijvende middelen, gebruikt worden.

4. De valsche weën, die zich niet naar den schaam uitstrekken, maar zich bij den navel bepaalen, en aan kolijkpijnen gelijk zijn, worden gestild door eene warme stooving, en een aftrekfel van kamillenbloemen.

5. Zoo de baarende Vrouw zeer sterk en volbloe-

bloedig is, de ligging van het kind goed, en de weën ſterk zijn, doch echter de Verlosſing vertraagde, terwijl het aangezicht, en de teeldeelen, rood en dik worden, dan moet men eene ader op den arm openen.

6. Zwaare bloedſtortingen onder de verlosſing kunnen niet anders geſtuit worden, dan door de verlosſing te verhaasten.

7. Men heeft ſomtijds inwendige bloedſtortingen; namelijk, niet zelden ſtort zich in de baarmoeder, uit derzelver vaten, eene groote hoeveelheid bloed, welke door het kind, dat reeds in de geboorte is, verhinderd wordt, zich door de teeldeelen te ontlasten. Om het groote levensgevaar moet men deeze ſoort van bloedſtorting uit de volgende tekenen wel onderſcheiden; de buik zwelt ſchielijk op, de vrouw wordt bleek, onmachtig, de pols klein, ongeregeld, wankelende, de handen en voeten koud, en over het geheele lighaam breekt het koude zweet uit. Als, onder deeze omſtandigheden, de verlosſing door de kunst niet kan worden verhaast, opdat de baarmoeder zich te ſamen trekke, zoo kost het doorgaans het leven aan Moeder en Kind.

Als in dit of in eenig ander geval de bloedſtorting geſtuit is, de vrouw echter zeer veel verlooren heeft, en daardoor geheel krachtloos

loos geworden is, dan moet men haar, met het hoofd laag, in het bed leggen, en haar door den reuk van en het beſproeien met azijn of wijn voor flauwte zoeken te bewaaren. Om haar ſpoedig te verſterken, en het verlies van bloed ſchielijk te herſtellen, geeft men haar dunne vleeschſoepen, melk, amandelmelk, room, verſche rauwe of zagt gekookte eijeren; ſomtijds, om de maag te verſterken, een lepel wijn met ſuiker en een weinig noote muscaat. Op de maag legt men lappen, in wijn, of brandewijn, gedoopt, en verwarmt de voeten met warme flesſen. Doch van alle deeze middelen, vooral van den wijn, moet men, uit vreeze van de bloedſtorting te zullen vermeerderen, niet te vroeg gebruik maaken, noch ook veel op eens geeven.

Van de gevolgen der Verlosſing.

Wanneer, na de Verlosſing, alles goed gaat, ondervindt de Kraamvronw in het geheel geen pijn meer, of ten minſte zeer geringe; haar pols is natuurlijk, en het bloed, dat nu den naam van de kraamzuivering draagt, ontlast zich ſpaarzaam uit de teeldeelen. Tegen den derden of vierden dag na de verlosſing vermindert de hoeveelheid van het bloed, en eene witte, ſlijmerige, ſtoffe begint zich daar onder te

te vertoonen. Op deezen tijd zwellen de borsten; huiveringen, trekkingen, of panningen in de borsten en schouderen, duiden eene geringe koorts aan, die onder den naam van zogkoorts bekend is; tegen den vijfden of zesden dag loopt het zog uit de borsten, de zwelling, spanning, en koorts verminderen. Geduurende nog eenige dagen bespeurt men de gewoone witte stoffe onder het bloed; zij verdwijnt daarna, het bloed blijft zich ontlasten, bij sommige drie of vier, ja wel zes weeken.

Onder deeze omstandigheden is anders niets noodig, dan eene goede levensregeling. Eer de zogkoorts voorbij is, moet de vrouw zich stil houden, zoo het mogelijk is, ligt gedekt zijn, in een zuiver, verwarmd, maar niet zeer heet, vertrek liggen, dat dagelijks gelucht wordt.

Men staa haar in de eerste dagen geen ander eeten toe, dan dunne soepen van rijst, grutten, havergort, en een weinig vleesch; tot drank broodwater met suiker en azijn, of water met citroenensap of azijn, als zij verhit is. Door gekookt ooft houdt men 't best het lighaam open. Nadat de zogkoorts voorbij is, kan zij zoodanig eene diëet houden, als men gewoon is voorteschrijven, aan zieken, die herstellen, en langzaamerhand kan zij tot haare gewoone levenswijze overgaan.

Eene zwakke Kraamvrouw wordt, na de verlosſing, nog een uur of twee uit den ſlaap gehouden, daarna moet zij rusten, en niets is nadeeliger, dan Kraamvrouwen met bezoeken lastig te vallen.

Dikwijls hebben de Kraamvrouwen, nadat de verlosſing volkomen voorbij is, zwaare pijnen in den onderbuik ter plaatſe van de baarmoeder, die dan verdwijnen, dan wederkomen. Als zij zich openbaaren is de pols doorgaans klein, ras, en ongelijk, zoodra zij verminderen wordt die wederom natuurlijk. Deeze krampachtige pijnen, welke men naweën noemt, ontſtaan meestal, of van geronnen bloed, dat in de baarmoeder gebleeven is, of brokken van de nageboorte, welke men met de hand moet trachten te voorſchijn te brengen. Zij ontſtaan ook uit gevatte koude, uit aandoenelijkheid. In dit geval kan men warme ſtoovingen van melk en kamillen bloemen op den buik leggen, een paar kopjes van een aftrekſel van kamillen geeven, en een klijſteer zetten. Zijn deeze pijnen zeer geweldig, dan kunnen alle twee uuren twee lepels vol van N°. 24., tot dat 'er eenige verzagting beſpeurd wordt, gegeeven worden.

Als na de verlosſing ook van de nageboorte, helder, zuiver, bloed in eene groote hoeveelheid uit de baarmoeder ontlast wordt, en de

Kraam-

Kraamvrouw daarbij verzwakt, dan moet zij koud water drinken, doeken met koud water en azijn op den buik laaten leggen, de beenen in koud water zetten, en verder moet men haar behandelen even als in andere zwaare bloedſtortingen.

Wordt de zogkoorts zeer ſterk, dan laat men naarſtig van N°. 1. drinken; van N°. 9. alle twee of drie uuren een theelepel vol geeven, en eene diëet houden, als in heete koortſen.

De Kraamzuivering kan ſterk, en ook gering, zijn, offchoon de Vrouw zich wel bevindt; doch raakt zij te veel bloed kwijt, wordt zij daardoor krachteloos, krijgt zij flauwtens, hartkloppingen, dan moet men deeze ontlasting maatigen. Men bindt de Vrouw dan ſterker, legt haar met het onderlijf hoog, houdt haar koel, geeft haar van N°. 29. alle uuren een lepel vol, en in hoogen nood N°. 30.

Gaan pijnen daar mede verzeld, dan zet men tegelijk weekmaakende klijſteeren, en geeft de inwendige middelen tot verzagting.

Als de Vrouw, ſchoon de kraam zich niet te ſterk ontlast, echter klaagt over eene drukking in den buik, over draaijingen in het hoofd, benauwtheid, drukking op de borst, dan bevordert men deeze ontlasting door herhaalde voet- en dampbaden, door klijſteeren van warmwater,

en ſoortgelijke ſtoovingen, en inſpuitingen in de baarmoeder. Is deeze ontlasting ten eenemaale belet, en daaruit eene koorts ontſtaan, dan moet men op den voet een ader openen, en den drank N°. 1., nadat eerst een weinig ſalpeter daarin geſmolten is, geeven. Alle verhittende, en afdrijvende, middelen zijn naadeelig.

Op gelijke wijze wordt ook behandeld de ontſteeking der baarmoeder, welke het meest volgt, na eene opſtopping van de kraam. Men kendt dezelve uit eene ſpannende pijn van den geheelen buik, welke op het aanraken vermeerdert; de buik is hard, en, even als de ſchaam, brandend heet; daar bij is 'er eene beſtendige persſing tot loozinge van water en afgang, eene groote krachteloosheid, en de pols is even als in andere ontſteekings - koortſen. Dikwijls voegen zich hierbij braakingen, de nik, een gierstuitſlag, en na een paar dagen ontlast zich een ſtinkend vogt. Deeze gevaarlijke ziekte is dikwijls reeds den vierden, zevenden, of elfden dag doodelijk, als zij niet, op deeze dagen, door het zweet, eindigt. Somtijds openbaart zich een heilzaame ſtoelgang. Zij vereischt een nauwkeurig toezicht van een' Geneesheer.

Op de opſtopping der kraamzuivering volgt ook, in andere gevallen, wel een loop, dien men, niet te hevig zijnde, en verligting te weeg bren-

brengende, aan zich zelvên kan overlaaten. Is dezelve in tegendeel van geen goed gevolg, dan geneest men die, gelijk de loop bij zwangere vrouwen, en tracht de Kraamzuiveringen op de voorſchreeven wijze, wederom te verwekken.

Zoo, geduurende de zogkoorts, of ook bij andere gelegenheden, de borſten ontſtooken worden, geeft men den drank N°. 1. en legt den pap N°. 62. daarop. Gaan zij tot verettering over, dan worden zij geopend. Gaat eene aanmerkelijke koorts daarmede verzeld, dan moet men eene ader openen.

Tegen de knobbeltjes, welke in de borſten dikwijls overblijven, als de ontſteeking verdreeven is, is het middel N°. 63. met het gerſtenwater N°. 1. inwendig, en uitwendig de pleiſter N°. 64. zeer nuttig bevonden.

De klooven in de tepels komt men voor, als men dezelven vier weeken voor de verlosſing, dagelijks eenige reizen met brandewijn wascht. Als zij ontveld zijn, beſtrijkt men ze met verſchen room. Als zij zeer pijnelijk zijn, worden zij dikwijls met N°. 65. afgewasſchen, en plukſel, daar mede bevogtigd, daar op gelegd; doch zoo dikwijls het kind zuigen zal, moeten zij wel afgewasſchen worden.

Veele ongemakken der Kraamvrouwen ont-

ſtaan uit eene zogverplaatſing, wanneer namelijk het zog uit de borsten terug gedreeven, en naar andere deelen gebragt wordt. In dit geval, 't welk zich gemeenelijk na gevatte koude en ſchrikken, bij vrouwen, die zelve niet zoogen kunnen, en ſomtijds na een voorafgaande kwaade kraam, openbaart, worden de borſten, die te vooren vol waren, ſchielijk ledig en ſlap, zonder dat 'er zog door de tepels ontlast is. Daarop volgt of een loop, waarbij de Vrouw zich doorgaans wel bevindt, en die daarom, als de loop in andere ziekten, moet behandeld worden. Bij andere ontſtaat daardoor een zeer hardnekkige witte vloed, die haar voor eenige jaaren onvruchtbaar maaken, of kwaade kraamen veroorzaaken kan. Deeze gevallen vereiſchen de behandeling van een' Geneesheer, gelijk ook die, welke veel gevaarlijker zijn, wanneer namelijk door de zogverplaatſing heete of langduurige ziekten veroorzaakt worden. Niet zelden worden daardoor verwekt gezwellen aan de uitwendige deelen.

Bij vrouwen, die zelve niet zoogen kunnen, komt men deeze zogverplaatſingen voor daardoor, dat men in de eerſte dagen de borſten laat uitzuigen, dezelven warm houdt, en niet te vast opſchort. Zoodra het de omſtandigheden toelaaten, geeft men verkoelende, doch

ſterk

ſterk werkende, buikzuiverende middelen; het best, twee tot drie loot zout van Glauber, men onderſteunt de borſten een weinig, en bedekt dezelven met zakjes, gevuld met vleer- en kamillen bloemen, en een weinig kampher. Daar bij moet niet veel gegeeten of gedronken worden.

Aan eene Vrouw, die zoogende is, zal het middel N°. 66., als het zog terug treedt, goeden dienst doen, als teffens op de borſten ſtovingen gelegd, en dezelven naarſtig uitgezogen worden.

De zoggezwellen zijn ſomtijds ſchielijk week, en laaten eene ſchommeling beſpeuren, men moet ze dan terſtond openen, en lang openhouden. Zijn zij hard, dan maakt men ze week met de pap N°. 62., en geeft inwendig van N°. 20. alle twee uuren twee lepels, en alle drie dagen N°. 6., tot dat zij of week worden of verdwijnen.

Eene zoogende, gezonde, Vrouw kan, als zij goede beweeging heeft, alle ſpijzen, waaraan zij gewoon is, eeten, doch moet niet veele zuure, zoute, of door ſpecerijen ſterk aangezette ſpijzen gebruiken, ook brandewijn, en zuur bier vermijden. Zij moet alle dagen open lijf hebben, en dit kan zij bevorderen met een zetpil uit twee drachmen honig, en een half drachme zout, in olie gedoopt. Men moet haar nooit buikzuiverende of andere middelen

geeven, tenzij het kind, tot dat de werking over is, van de borst gehouden worde, en men de borſten intusſchen laate uitzuigen.

Als het zog vermindert, kan zij koemelk, met water verdund, waarin een weinig fenkelzaad gekookt is, of ook bierwei, die op de volgende wijze bereid wordt; men laat een pint melk kooken, giet onder het kooken een zesde of achtſte gedeelte bier daar bij, en, terwijl men het mengſel geſtadig omroert, laat men het wel opkooken, doorzijgen, en dan koud met ſuiker drinken. Als het kind zal geſpeend worden, wordt het zog even eens verdreeven, als bij die, welke niet zoogen kunnen.

Van de Ziekten der Kinderen.

Raadgeevingen omtrent de behandeling van eerstgebooren Kinderen, en derzelver levensregeling.

Het eerst, 't welk men, de navelſtreng afgebonden zijnde, bij een eerstgebooren kind te doen heeft, is, dat men met den vinger de ſlijm uit den mond haale, en hetzelve in lauw water, of in koud water, als het maar niet al te koud is, baade. Dan heeft men te letten, of het ook gebreken met zich gebragt heeft, of de wegen, waardoor de afgang en pis moeten ont-

ontlast worden, behoorlijk open zijn. Blauwe vlakken, die het kind mogelijk in de geboorte gekregen heeft, worden best verdreeven met wijn en water; het hoofd, zoo de beenderen verſchooven zijn, word door eene zagte drukking in orde gebragt. Bloedſtortingen, ontſtaan door dat de navelſtreng te vroeg afgeſcheurd is, ſtuit men met een weinig plukſel, bevogtigd met water, waarin een weinig aluin ontbonden is. Kort na de verloſſing raakt het kind de eerſte drek ſtoffe (*meconium*) kwijt; om de ontlasting van deeze ſtoffe gemakkelijker te maaken geeft men alle twee uuren een theelepeltje van den *ſyrupus de cichorio cum rhabarbaro*, tot dat de afgang de gewoone geele kleur heeft.

Het is best, dat men het kind niet aan de borst legt, tenzij 'er twaalf of zestien uuren na de verloſſing verloopen zijn, opdat het zich eerst ontlast hebbe.

In het vervolg moet men de Kinderen gewennen, om op bepaalde tijden te zuigen, en hun ſlechts alle twee of drie uuren de borst geeven. Wanneer zij vervolgens daarbij andere voedſels beginnen te gebruiken, moet men hen niet zoodra zij gegeeten hebben laaten zuigen, of zoodra zij gezoogen hebben, andere voedſels geeven. Alle ongegiste meelſpijzen, pappen, koeken, aardappelen, erwten, boonen, ſtij-

ſtijve grutten, niet behoorlijk gebakken brood, zijn den kinderen zeer nadeelig.

Hiertoe behooren ook de melkſpijzen. Alle ſoortgelijke leggen den grond tot verſlijming der darmen, wormen, uitteering, kolijkpijnen, ſtuipen. Daar en tegen zijn onſchadelijk veel groentens of tuinvruchten, als wortelen, knolkool, pieterſeliewortelen; vleeschſoepen, en zelfs een weinig vleesch, gelijk ook ſoepen van gerst, grutten, rijst. Onder ſoortgelijke ſpijzen kan men de dunſte voor de tederſte kinderen uitzoeken, en hen langzaamerhand aan vaster ſpijzen gewoon maaken. Onder de dranken is zuiver water, of ſlap bier, het beste. Brandewijn is voor de kinderen vergift.

Als een kind moet opgebragt worden zonder zog, dan kan men hetzelve de eerſte drie of vier dagen zijnes leevens zoete wei geeven, daarna ongekookte melk, zoo warm als zij van de koe komt; met even veel, en naderhand met een derde water verdund, tot dat het in ſtaat is, andere voedſels te gebruiken. De zoete wei wordt bereid van koe-melk. Nadat de melk eenige uuren geſtaan heeft, wordt de room daar af geſchept, op een pint worden 'er dan vier eijeren ingeroerd, en dan gekookt. De kaas zich afgeſcheiden hebbende, wordt het overige doorgedaan en gebruikt.

Van

Van de Zwakheid der eerstgebooren Kinderen.

Als een eerstgebooren kind nauwelijks eenig teken van leven geeft, daarbij bleek uitziet, bindt men terſtond de navelſtreng af, legt het in een lauw warm bad, uit gelijke deelen water en wijn, wrijft het overal, voornamelijk den rug en buik, doch zagtjes, met wolle doeken, of een fijne borſtel. Tegelijk wrijft men de ſlaapen van het hoofd, en het harte-putje met ſlappen geest van harsthoorn, houdt denzelven onder den neus, of kittelt dien met een veer. Is dit alles zonder vrucht, dan houdt men den neus toe, en blaast zagtjes nu en dan wat lucht in de longen; men drukt met de hand de ingewanden tegen de borst, laat dezelven dan wederom zakken, zet klijſteeren van water met zout, en windt het in warme doeken. Hier door brengt men zulke doodſchijnende kinderen ſomtijds in het leven, doch men moet dikwijls wel twee uuren lang met deeze middelen aanhouden.

Heeft het kind geene tekenen van leven, ziet het in het aangezicht blauw uit, en heeft het een voorkomen, als of het geſtikt was, dan laat men uit den navelſtreng omtrent een lepel vol bloed loopen; zet vervolgens klijſteeren van

van water met ſuiker, blaast lucht in de longen, en wrijft het zagtjes.

Van het Rochelen der Kinderen, kort na de Geboorte.

Eenige Kinderen komen wel, en zonder eenig ongemak, ter waereld, doch na verloop van eenige uuren, beginnen zij te rochelen, het aangezicht wordt blauw, en de ſlijm, waarmede dikwijls de geheele mond opgevuld is, loopt daar uit. Men moet terſtond de ſlijm uit den mond haalen, een klijſteer zetten van water met ſuiker, en dikwijls een theelepel vol van N°. 3. geeven, tot dat dezelve van boven of van onderen geloosd worde.

Van het Bloedbraaken der Kinderen.

Eerstgeboren Kinderen braaken ſomtijds bloed, of men ontdekt het in den afgang; in deeze omſtandigheid geeft men een of twee lepels verſche olie van amandelen.

Van de belette Zuiging.

Vier oorzaaken beletten de zuiging: 1. eene te groote zwakheid; 2. te groote of te kleine te-

tepels van de moeder; 3. de tongriem, als die te kort is. In dit geval drukken zij onder het ſchreijen de tong niet tegen het verhemelte, of ſteeken dezelve buiten de lippen uit, de punt van de tong is niet rond, maar als geſpleeten. 4. Zit bij ſommige kinderen de tong zoo vast tegen het verhemelte, alsof zij daaraan gelijmd ware, en zij kunnen daarom niet eerder zuigen, voordat men de tong met een' ſpatel heeft neërgedrukt. In het derde geval, dat echter zeer zeldzaam is, moet men de tong los maaken; De eerſte oorzaak verdwijnt als de krachten van het kind toeneemen. Tepels, die te kort zijn, moet men door het gebruik van trekglazen, of het aanleggen van jonge honden, zoeken langer te maaken.

Van de Geelzucht.

Niet zelden krijgen de kinderen eenige dagen na de geboorte de Geelzucht, en deeze wordt gemakkelijk geneezen door ſiroop van rhabarber, waarvan men eenige reizen 's daags een theelepel vol geeft.

Van de hardlijvigheid.

In de eerſte drie of vier dagen moet een kind wel viermaalen 's daags ontlasting hebben, daar-

daarna is het genoeg tweemaal. Heeft het in vier-en-twintig uuren niets geloosd, dan moet men ontlasting te weeg brengen. In den beginne is de ſiroop van rhabarber, alle uur tot een of twee theelepels gegeeven, tot dat 'er ontlasting komt, voldoende; doch kinderen over een half jaar geeft men *Manna*, naar maate van den ouderdom tot twee of vier drachmen, ontbonden in kokend water, of de *magneſia*, nu en dan, tot de hoeveelheid van twee theelepels. Men bevordert de werking der buikzuiverende middelen des noods door een zetpilletje, uit een ſtukje ſpek, of ſeep in olie gedoopt.

Als het kind tot hardlijvigheid geneigd is, dan doet het herhaald gebruik van purgeermiddelen veel nadeel. Men wrijve hun de buik 's morgens met eene warmen hand, geeve wat melk met honig, laate het een weinig loopen, en prikkele de natuur door een zetpilletje, om op een' bepaalden tijd zich te ontlasten. Als dit eenige dagen na elkánder op een' en denzelfden tijd geſchied is, wordt deeze ontlasting eindelijk geregeld. Doch men bereikt zijn oogmerk nog met meer zekerheid, als men het kind 's avonds voor de mande den buik met ongezouten boter, of olie wrijft, en 's morgens de beenen en billen met koud water afwascht.

Van de Ongeduurigheid, Slaapeloosheid en Stuiptrekkingen, door het Zuur veroorzaakt.

Bij kinderen kunnen deeze toevallen uit veelerlei oorzaaken voortſpruiten, doch zoo deeze beſtaat in buikpijnen, door Zuur verwekt, dan kent men dezelven daaraan, dat zij, ſchreeuwende, de beenen ſterk tegen het lijf optrekken, en dikwijls, vooral in den ſlaap, lagchen; als de afgang groen is, en ſomtijds als geroerde eijeren uitziet, en, even als het zweet, zuur ruikt. Zij zijn daarbij of hardlijvig, of hebben ſterke afgangen. In beide gevallen kan men eerst met ſyroop van rhabarber, als in de hardlijvigheid, den buik zuiveren, en dan alle drie uuren zoo veel van de *magneſia*, of gepulveriſeerde kreeftoogen geeven, als op de punt van een mes liggen kan, in een lepel vleeschnat, tot dat de afgang wederom natuurlijk uitziet, en de toevallen verdwijnen; de moeder gebruikt ondertuſſchen van N°. 67. alle drie uuren een theelepel vol, en drinkt daarop een aftrekſel van fenkelzaad. Men laat ſoepen van vleesch gebruiken, en de groentens een' tijd lang ter zijde zetten.

Van dezelfde toevallen, doch door gemoedsaandoeningen der Moeder veroorzaakt.

Een kind wordt ook ongeduurig, en ſpringt in den ſlaap op, wanneer de Moeder het zelve laat zuigen, nadat zij geſchrikt, of zich kwaad gemaakt heeft. In zulke omſtandigheden moet zij ten minſten drie uuren wachten, eer zij het zelve de borst geeft, intusſchen veel water drinken, en van N°. 7. a. of b. een reis of twee neemen, als ook door een afkookſel van pruimen zich eene ontlasting verwekken; terwijl de borſten door een volwasſen mensch uitgezoogen worden. Heeft het kind reeds gezoogen, dan moet men het zelve een klijsteer zetten, en dan de *magneſia* laaten gebruiken.

Van de Ontvelling, en den uitſlag der Huid.

Is de Huid hier of daar ontveld, dan beſtrooit men de beledigde deelen, nadat zij met lauw water afgewasſchen zijn, met gemeene poeder, of het *ſemen lycopodii*, en geeft ſomtijds eene buikzuivering. Doch als tedere kinderen uitſlag krijgen op het hoofd, aan den neus, den mond, of op eenige andere plaats, zonder dat daarbij eene aanmerkelijke hitte beſpeurd wordt, dan geeft men dagelijks driemaal

de

de *magnesia*, zoo veel als op de punt van een mes kan liggen, of ook, naar maate van den ouderdom, een theelepel vol; en op den vierden dag, wanneer de *magnesia* niet gebruikt wordt, eene purgatie uit de *Manna*.

De Moeder moet dagelijks 's morgens tachtig droppelen neemen van N°. 68. in thee, en des namiddags tweemaal twee scrupels van N°. 67, gebruikende, als een gewoonen drank, N°. 60. of 48. Als de uitslag een scherp water oplevert, 't welk de nabuurige huid aantast, dan wascht men dezelve met gelijke deelen water en melk, en droogt de deelen daarna behoorlijk af. Men wachte zich voor vette smeersels, zelfs de room heeft den uitslag terug gedreeven, en ongeneeslijke ziekten verwekt. Nog nadeeliger zijn alle andere uitwendige middelen, voornamelijk die uit lood bereid zijn, gelijk ook alle, die terug drijven. Zuiverheid is het beste middel, om zulks te verhoeden. Zijn deeze ongemakken zeer hardnekkig, dan heeft men te denken, dat het zog niet goed is, en dit moet men dan verbeteren, of het kind speenen.

Van de zwelling der Teeldeelen en Beenen.

Bij de jongens zwellen somtijds de Teeldeelen, zonder dat zij eene breuk hebben. Men

wascht dezelven met kalkwater, waarbij men een weinig witten wijn gedaan heeft, of berookt een flanellen lap met *mastic*, en gebruikt dien als een opschortband. Daarenboven houdt men het kind warm, en zoekt, door middel van thee, het zelve aan het zweeten te helpen. De gezwellen aan de beenen worden op dezelfde wijze, gelijk ook door zakjes met vlier- en kamillenbloemen verdreeven.

Van de Opstopping der Pis, en pijnelijkheid bij het loozen derzelve.

Somtijds loozen de kinderen geen water, dewijl de Minne of Moeder geen zog heeft, of, dewijl zij ook in andere gevallen te weinig drinken krijgen, of te veel zweeten. In het laatste geval moet men ze niet te lang in de wieg laaten liggen, en, als het zweet over is, een' korten tijd in het hembd laaten zitten, terwijl de Teeldeelen zagtjes gewreeven worden.

Als zij verkouwen zijn, en buikpijnen hebben, wordt de pis ook dikwijls opgestopt, men kookt dan melk met kamillen- en vlierbloemen, doet die in een blaas, en legt deeze zoo warm, als het kan zijn, tusschen de beenen, en op den buik. Te gelijk zet men een weekmaakend klijsteer. Inwendig geeft men het kind en de Min-

Minne, somtijds van het poeder No. 67. zoo veel op de punt van een mes liggen kan, en laat een aftrekſel van pieterſelie drinken. Even eens wordt de pijn in het loozen van de pis, geneezen; men weet, dat dit ongemak plaats heeft, als het kind, de pis kwijt raakende, zich wringt en ſchreeuwt, en de pis ſlechts bij droppels afgaat. De arabiſche gom is in dit geval voortreffelijk; men kan die bij het genoemde aftrekſel voegen.

Van de Braakingen.

De Braakingen ontſtaan bij kinderen meestal door overlaading van de maag, en het zuur. Men kent deeze oorzaaken uit de tekenen van het zuur, en neemt dezelve door de middelen, daar tegen aangepreezen, weg.

Als een teder kind gebakerd wordt, en daarbij koude vat, krijgt het terſtond den hik, en geeft de Minne aan het zelve dan de borst, dan braakt het terſtond. In dit geval moet men warme doeken op het lijf leggen.

Somtijds is de damp van koolen de oorzaak der braakingen; men moet zulke koolen terſtond uit het vertrek neemen, en azijn op het vuur laaten uitwaasſemen.

De ſlimſte ſoort van braakingen ſpruit voort uit verſtopping.

Bij alle ſoorten van braakingen is het goed, zoodra de hoofdoorzaak is weggenomen, het kind zakjes met kruiden, en geſtooten kampher, of doeken gedoopt in melk, waarin ſaffraan gekookt is, op de maag te leggen.

Van de Sprouw.

De Sprouw beſtaat in kleine zweertjes, op het tandvleesch, verhemelte en tong, waarop ſchielijk een korst komt. Zij zijn wit en doorſchijnende, of geelachtig, en wanneer die van ſlechter ſoort zijn, zwart, hinderen aan het zuigen en ſlikken, en zijn daarenboven gevaarlijk. Daarbij komen dikwijls de hik, braakingen, de loop, en in de ontlaste ſtoffe ontdekt men dan ook het zog. Als het kind heesch is, en een hol geluid maakt, koorts heeft, onluſtig is, zwaar den hik heeft, en eene zeer roode tong, dan is zulks een teken, dat de ſprouw ook in den ſlokdarm zit, zelfs tot aan de maag. Om dit ongemak voortekomen, moet men het kind dagelijks den mond ſpoelen met een aftrekſel van ſalie, vooral, als de mond heet is, en het tanden ſtaat te krijgen.

Als

Als de Sprouw ſlechts alleen in den mond is, en van eene goede ſoort, dan moeten Moeder en Kind even eens behandeld worden, als in het geval, dat het kind het zuur heeft, en aan het kind moet dikwijls de ſyroop van rhabarber gegeeven worden.

Indien de Sprouw diep in den ſlokdarm en maag zit, moet men het kind niet eerder een buikzuiverend middel geeven, dan wanneer het bijna geneezen is, en men in den afgang eenige ſcherpte beſpeurt. Men kookt geele wortelen in water, mengt onder het afkookſel een weinig roozen-honig, en laat daarvan dikwijls een theelepel vol neemen.

De uitwendige middelen zijn in beide gevallen dezelfde. Men beſtrijkt den mond dikwijls met een penſeel, gedoopt in roozen-honig, waar onder een paar droppelen *ſpiritus vitrioli* gedaan zijn, zoo dat dezelve daar door zuurachtig zij.

Van de Ongemakken, die het krijgen der Tanden verzellen.

De eerſte Tanden komen doorgaans in de twintigſte week te voorſchijn. Veele kinderen zijn daarbij ſchrikachtig, hebben hitte, braakingen, veele of in het geheel geene ont-

lastingen, welk laatſte niet zoo goed is, dewijl dan zeer ligt ſtuipen en andere toevallen daar bij komen. De kinderen tasten veel naar den mond, ſteeken alles daar in, kwijlen ſterk, het tandvleesch is dik, verhit, en pijnelijk; de wangen, en ook de keel, zijn verhit en rood. Op deezen tijd geeft men hun dikwijls verdunnende dranken, als water met gepaerelde gerst gekookt, minder voedſels, en bevordert de ontlasting, wanneer zulks van zelve niet geſchiedt, door Manna, of het klijſteer N°. 69., het welke in plaats van alle andere klijſteeren bij kinderen kan gebruikt worden. Zoo lang als het tandvleesch niet zeer ontſtooken en opgezet is, beſtrijkt men het dikwijls met ſap van citroenen; in het tegenovergeſtelde geval met room, of met eenig ander versch vet of olie, ook wel met roozen-honig.

Zijn alle de opgenoemde toevallen zeer geweldig, de oogen glinſterende, of ook zeer rood, als 'er trekkingen zijn, het kind onrustig is, en niet ſlaapen kan, dan geeft men alle twee uuren het middel N°. 67, en zet, als de toevallen niet ſchielijk bedaaren, achter elk oor, een, of meer bloedzuigers, naar maate van den ouderdom.

Is het tandvleesch op de plaats, alwaar de tand wil doorbreeken, verheeven, geſpannen, en

en hard; kan men den tand gemakkelijk voelen, dan ſnijdt men het op deeze plaats door, opdat de tand niet tegen gehouden worde. Het is even eens, of men de ſneede overlangs of overdwars maakt, als dezelve maar zoo is, dat 'er boven op den tand niets van het tandvleesch over blijve.

Als 'er van eerſten af aan geene aanmerkelijke koorts te beſpeuren is, of zoo dezelve door verkoelende middelen reeds is verminderd, en geſtuit, en echter nog ſtuiptrekkingen waargenomen worden, kan men twee tot vier droppelen van den geest van hertshoorn, naar maate van den ouderdom, in een lepel vol water geeven, en dit alle vier of vijf uuren herhaalen, en dit zelfde middel kan ook verder tot verſterking dienen, als de kinderen door het krijgen der tanden zeer veel geleden hebben.

Wanneer de tand te voorſchijn gekomen zijnde, de toevallen echter aanhouden, dan moet men acht geeven, of 'er nog meer tanden op het doorbreeken ſtaan, dan of 'er ſomtijds een vezeltje van het tandvleesch boven over den tand is blijven zitten, 't welk men dan terſtond moet doorſnijden.

Als kinderen, die reeds twintig tanden hebben, ziek worden, dan kan men de ſchuld op de tanden niet leggen, dewijl 'er voor het ze-

vende jaar geen meer tanden te voorſchijn komen.

Als, onder het krijgen der tanden, de ontlastingen zoo zwaar zijn, dat zij het kind te veel verzwakken, dan laat men arabiſche gom, in melk gekookt, neemen; zagte, olieächtige klijſteeren zetten, en den buik met doeken, in warmen wijn gedoopt, naarſtig baden. In hoogſten nood laat men een of twee droppelen van het *laudanum liquidum Sydenhami* geeven, of bij het klijſteer voegen.

De verkoelende middelen, in dit hoofdſtuk voorgeſchreeven, kunnen ook in andere heete ziekten der zuigelingen, dienſtig, en toereikende zijn.

Van de Borſtziekten.

Als kinderen koude gevat hebben, en daardoor hoeſten en heesch zijn, zuivert men hen alle drie dagen den buik met manna, of met ſyroop van rhabarber, en laat naarſtig drinken een aftrekſel van vlierbloemen, met honig zoet gemaakt. Zeer dikwijls raaken zij, door gevatten koude, aan het hoeſten. Deeze ſoort van hoest onderſcheidt men daardoor van andere, dat dezelve doorgaans met verkoudheid in het hoofd, nieſen, en een rauwe keel verbonden is,

is, ook 'savonds ſlimmer wordt. In den beginne is dezelve droog, naderhand wordt eene dunne, eindelijk eene dikke en geelachtige, ſtoffe met den hoest geloosd, 't welk eene aanſtaande geneezing voorſpelt. Dezelve vereischt eene en dezelfde behandeling met de heeschheid, doch men kan zoo lang de hoest droog en daar bij zwaar is, of zoo lang de ſluimen dun zijn, en onophoudelijk tot hoeſten prikkelen, 'savonds een theelepel vol van den *ſyrupus papaveris albi* geeven.

Een andere ſoort van hoest, de Maaghoest, wordt daardoor gekend, dat de kinderen of in het geheel geen, of al te ſterken, trek tot eeten hebben, dat zij aamborſtig zijn, een' opgezetten, harden, buik, en, als zij hoeſten, eene pooging om te braaken, ja braakingen zelve hebben. De adem en de afgangen ruiken onnatuurlijk, zij geeven met den hoest weinig op, maar zij zijn benauwd, als of zij zouden ſtikken, tot dat 'er door eene ſoort van braaking een taaie ſlijm te voorſchijn komt. De tong is onzuiver, na het eeten is de hoest zwaarder, en, als zij gebraakt hebben, blijft de hoest langer weg, als wanneer zij niet braaken. De kinderen kunnen ook beter den adem inhouden, zonder te hoeſten, dan wanneer de hoest uit de borst komt.

In

In deeze Maaghoest zijn die middelen nadeelig, welke men tegen den hoest uit verkoudheid gebruikt. Daarentegen moet men om den anderen dag van het middel N°. 3. zoo lang een tot twee theelepeltjes vol geeven, tot dat 'er eenige braakingen volgen, en op de andere dagen de *magneſia*; op deeze wijze bedaart de hoest ſchielijk.

Met de Maaghoest komt de Kinkhoest zeer veel overeen; deeze echter is geweldiger, zoo dat de kinderen daar bij zich zoo zeer uit den adem hoesten, dat zij nauwelijks tijd hebben, de borst wederom met lucht te vullen, en daar bij een akelig geluid maaken, als of zij zouden ſtikken. Het aangezicht wordt bruin en blauw; de oogen puilen uit het hoofd; het bloed ſpringt dikwijls uit neus en mond. De Kinkhoest is daarenboven doorgaans eene algemeen heerſchende ziekte, dikwijls om den anderen dag ſlimmer, en wordt geſteld beſmettelijk te zijn. Wanneer deeze hoest niet lang geduurd heeft, is de behandeling, als in de maaghoest, behalven dat men bij volbloedige kinderen eerst eene aderlaating in het werk ſtelt, of bloedzuigers aan den hals zet. Wordt dezelve niet ſchielijk overwonnen, dan moet men een' Geneesheer raadpleegen.

Als het den kinderen op de borst reutelt, en

en zij daar bij blauw in het aangezicht worden, dreigende te zullen ſtikken, geeft men aan zuigelingen het middel N°. 70, en laat nu en dan een theelepel vol daarvan gebruiken, tot dat zij braaken, 't welk men bevordert met een veder, in olie gedoopt, waarmede men hen in de keel kittelt. Kinderen, die over een jaar oud zijn, geeft men van het middel N°. 3. zoo lange, een paar theelepels, alle quartier uurs, tot dat daarop braakingen volgen. Daarenboven zet men dagelijks drie à vier klijſteeren N°. 69; waarbij nog een weinig keukenzout kan gedaan worden. Om de aanvallen voortekomen moet men den buik dikwijls zuiveren.

Van de Wormen.

De tekenen van de gewoone ronde Wormen bij de Kinderen zijn doorgaans eenige der volgende: eene bleeke, dikwijls veranderende, kleur van het aangezicht; een blauwe kring om de oogen, eene zeer verwijderde oogappel; een opgezette harde buik en magere leden; tandvleesch, dat even als aangevreeten is. Zij ſtinken, 's morgens, op eene ondragelijke wijze, uit den mond, kwijlen ſterk, en pulken veel in de neus. Dikwijls hebben zij zeer grooten honger, op een' anderen tijd walgingen, pijn

pijn in de maag, braakingen, bijna altijd dorst, ſomtijds zijn zij hardlijvig, doch veel meer hebben zij veele en ſlijmerige afgangen; de pis, die zij loozen, is meeſtendeels witachtig. Zij zijn traag en ſlaperig, ſchrikken veel in den ſlaap, en knersſen met de tanden, hebben dikwijls kolijkpijnen en een' droogen hoest, ſomtijds hartkloppingen, flauwtens, ſtuiptrekkingen, de vallende ziekte; ja, uit deeze oorzaak, verliezen zij dikwijls het gezicht, de ſpraak, krijgen verlammingen aan handen en voeten, ongevoeligheid, kwaadaartige koortſen. Het zekerſte teken is de ontlasting van wormen, want eenige kinderen hebben veele van de genoemde toevallen, en zij komen alleen voort van taaie ſlijm, zonder dat 'er wormen bij zijn; andere wederom hebben wormen, zonder dat die veel nadeel aan hunne gezondheid doen.

Bij het gebruik der middelen tegen de wormen, heeft men de volgende algemeene regelen in acht te neemen:

1. De beste tijd, om zich van dezelven te bedienen, is het begin of het einde van de afgaande maan.

2. Zij moeten nuchteren, en vóoral 's morgens genomen worden; ook moeten de kinderen, ten minſten drie uuren daarna, vasten.

3. Men ſchrijve hen eenige dagen voor dat de

de middelen, die eigenlijk op de wormen werken, gebruikt worden; eene levensregeling voor, waardoor de taaie ſlijm, waarin de wormen neſtelen, en zich verbergen, verdeeld, de verdere aangroeijing belet, en de wormen zelve als krachteloos gemaakt worden.

Tot den drank laat men veel koud gemeen water gebruiken, of zulk, waarin een weinig fenkelzaad gekookt is; of ook het kwikzilverwater N°. 71. Tot ſpijs 's morgens vroeg een boterham, met rauwe geſchrapte peen rijkelijk beſtrooid; en, onder de andere ſpijzen doet men, als het verdraagen kan worden, veel uijen, look, knoflook, (welke men ook in melk gekookt geeven kan) peperwortel, radijs; veel zuure en gezouten ſpijzen, zuurkool, haring; gelijk ook ſpecerijen, en vruchten. Men verbiede integendeel alle meelſpijzen, en koeken.

Met het zelfde oogmerk, als waarmede men deeze ſpijzen voorſchrijft, geeft men ook eenige digererende middelen, voor de eigenlijke wormmiddelen, als N°. 7. 8. 63. 67.

Aan kinderen, boven de twee jaaren oud, kan men 's morgens en 's avonds, of nog dikwijler, een half drachme, van Glaubers wonderzout, of een ſcrupel *tartarus tartariſatus* geeven, gelijk ook keukenzout, in water ontbonden.

den. Als men hiermede eenige dagen is voortgegaan, geeft men of te gelijk het buikzuiverend middel No. 72, vooral, zoo de wormen reeds te voorschijn komen; of men geeft eerst het poeder N°. 73 en daarna het purgeermiddel. Men kan het purgeermiddel N°. 7. om den derden of vierden dag geeven, en op de andere dagen het middel N°. 73.

Zuigelingen hebben zelden wormen. Men kan hen eenige morgens een paar lepels van N°. 71, en daarna het buikzuiverend middel No. 74. geeven.

Als de wormen, gelijk dikwijls gebeurt, eene koortsige hitte verwekken, dan geeft men, als een drank, theewater met citroenensap, of van N°. 67. nu en dan zoo veel als op de punt van een mes liggen kan, en, op de beste uuren, N°. 72; doch aan Zuigelingen N°. 74.

Zoodra de koorts voorbij is kan men tot de andere middelen overgaan.

De maaden verraaden zich dikwijls door eene jeukte in den endeldarm, vooral 's avonds. Men verdrijft dezelven door kwikzilverwater, 't welk men eenige dagen na den anderen bij wijze van een klijsteer in het lighaam brengt, en geeft daarbij een buikzuiverend middel.

Dewijl de meeste ziekten der kinderen bij den gemeenen man hoofdzakelijk voortspruiten, deels

deels van onzuiverheden, deels door eene kwaade behandeling der Moeder, heeft men hoofdzakelijk aan de Ouders de volgende regelen inteſcherpen.

1.) Dat zij de kinderen zuiver houden, en tot dat oogmerk met een ſpons met koud water wasſchen. Als dit geſchiedt met deeze omzichtigheid, dat men eerst een weinig lauw water neemt; daarna 't geen wat kouder is, en dan het kind wel afdroogt, zoo heeft men geen nadeel, maar wel veel nut daar van te wachten. Het kind moet echter, als men dit zal doen, niet bezweet zijn. De zwagtels en het hembd moeten ook zeer ſchoon gehouden worden.

2. Dat zij de kinderen niet te warm houden, of in het bed te zwaar dekken; maar, bij tijds, en het weder goed zijnde, aan de lucht gewennen.

3. Alle verhittende zaaken zijn voor de kinderen zeer ſchadelijk.

4. Men moet hen, in tijds, op eene geregelde wijze aan het zuigen gewoon maaken. Het is verkeerd, zoo dikwijls als het kind ſchreeuwt, het zelve aan de borst te leggen. Men gewenne het langzaamerhand aan andere voedſels, en gedraage zich daarin, zoo als op bladz. 187. reeds gezegd is.

5. De Moeder moet zich, zoo lange zij zoogende is, wachten van schrik, toorn, koude, verhitting, heete dranken, winderige spijzen, en in het geheel niet bij haar' man slaapen. Nooit moet zij, het lighaam, op de eene of andere wijze, sterk geleden hebbende, of het gemoed aangedaan geweest zijnde, terstond het kind aan de borst leggen, maar de borsten laaten uitmelken, en een uur wachten, eer zij dezelven aan het kind geeft.

AANHANGSEL,

VAN DIE TOEVALLEN, WELKE EENE BIJZONDER SCHIELIJKE HULP VEREISCHEN.

Van de middelen, ter redding van Drenkelingen.

1. Wanneer men een lighaam in het water, of aan den oever, ontdekt, moet men terſtond alle middelen in het werk ſtellen, om het op het droogen te brengen. De oude gewoonte, verongelukte menſchen in het water op hun hoofd te zetten, of op een ton te rollen, waar mede men doorgaans begint, als men middelen ter herſtelling wil aanwenden, is gevaarlijk. De ſchijnbaar doode moet, veel eer, zonder te vertraagen, in het naaste huis gebragt worden. Kan men een wagen krijgen, dan moet men ſtroo, matten, of iets anders, dat zagt is, onder het lijf leggen. Ook behoort men, het lighaam naar de eene of andere plaats brengende, op welke wijze het zij, wel te zorgen, dat het hoofd niet neêrhange, maar wat

verheven, en op zijde gelegd worde. Dat het rijtuig langzaam voortgetrokken moet worden, verſtaat zich van zelve.

2. Als men daarmede op eene bekwaame plaats gekomen is, dan wordt de verongelukte gebragt in een niet al te warm vertrek, geheel ontkleed, overal met drooge, warm gemaakte, doeken gewreeven, en in een bed, of op eene zagte legerſtede gelegd, met ligte, warme, bedden bedekt, of met warm zout, of warm zand, tot aan den hals, zoo dik mogelijk is, beſtrooid. Men wrijve de handen, voeten, en rugge met warme doeken ('t best met wolle), en met een zagte borſtel, drukke en beweege op eene zagte wijze met warme handen den buik, vooral naar boven toe, en gaa met zulke wrijvingen lang voort.

3. Men moet te gelijk eene ader, en wel aan den hals openen, dewijl deeze in zulke gevallen het gemakkelijkst bloed geeft. Al komt 'er geen bloed te voorſchijn, gaat men echter met de andere middelen voort, doch 'er moet altijd iemand op de gemaakte opening letten; want de ondervinding heeft geleerd, dat, terwijl men voortgaat met de verdere middelen in het werk te ſtellen, het bloed begint te loopen, 't welk gevaarlijk zoude kunnen zijn, als niemand daarop acht gaf.

4. Ver-

4. Verder moet men, zonder echter met het wrijven optehouden, trachten warme lucht in de long te brengen. Dit geſchiedt op de welvoegelijkſte en kortſte wijze, als een gezond en ſterk mensch zijn' mond op den mond van den ſchijnbaar dooden legt, en hem, herhaalde reizen, met kracht veel lucht inblaast, waarbij den lijder de neus moet worden toegehouden, opdat de lucht des te beter in de longen komen. Als niemand dit doen wil, kan men een blaasbalg, of eenige andere pijp, daartoe gebruiken. De opening van zoo een pijp wordt met nat linnen omwonden. Als dezelve gebragt is in den mond des lijders, drukt een ander de lippen rondom vast tegen dezelve, een ander beweegt de blaasbalg een paar maal op en neder, of blaast langzaam, doch met kragt in de pijp. Ook kan men tabaksrook in den mond blaazen, om de longen te prikkelen. Bij alle deeze proeven moet de neus van den lijder vast toe gehouden worden.

5. Ten gelijken tijd moet men den lijder zoo veel tabaksrook, als mogelijk is, door den endeldarm in het lighaam brengen. Tot deeze zoo genaamde tabaks-klijſteeren zijn bijzondere werktuigen uitgedacht. Men kan dit echter beknopter doen, en wel op tweeërlei wijzen. Men beſtrijkt het einde van een tabaks-

pijp met olie, en ſteekt het in het fondament; het andere einde neemt iemand in den mond, welke te gelijk uit een andere pijp tabak rookt. De rook, welke hij op deeze wijze in zijn mond krijgt, blaast hij door de andere pijp in het fondament van den lijder. Of men ſteekt twee pijpen aan, houdt de twee koppen ſtijf tegen elkander, brengt het einde van de eene pijp, met olie beſtreeken, in het fondament van den lijder, en door de andere blaast iemand den rook daarin. De knaster en Braſiliaanſche tabak zijn daartoe de beſte, en werkzaamſte. Slegtere doen echter in nood ook goeden dienst.

6. Terwijl dit alles geſchiedt, moet men het aangezicht, en vooral de ſlaagen van het hoofd met warmen azijn, of een ſterk ruikenden ſpiritus wrijven; de ſterkſte, vluchſte, geeſten onder den neus houden, als den *ſpiritus cornu cervi*, *ſpiritus ſalis ammoniaci*; of ook, als niets anders bij de hand is, ſcherpe azijn, of ſterke brandewijn. Men blaaze verder van tijd tot tijd in den neus ſnuiftabak, of een ſnuifpoeder uit den nieswortel, de *majorana*, *ruta*, peeper, doch in eene kleine maate, en met niet veel geweld. Daardoor worden de zenuwen in beweeging gebragt.

7. Met alle deeze middelen, bij beurte gebruikt,

bruikt, moet men eenige uuren voortgaan. Intusschen kan het vertrek, waarin de lijder zal geplaatst worden, langzaamerhand maatig warm gemaakt worden.

8. Zoo lang 'er geen teken van leven te bemerken is, zoude het niet alleen onnut, maar zelfs gevaarlijk zijn, den lijder eenig vogt te geeven. Men moet zichzelven wachten, hem, al komt hij weder tot zichzelve, terstond eenig drinken, of vloeibaare geneesmiddelen te geeven. In deeze eerste oogenblikken zijn alle de werktuigen nog zoo zwak, dat hij ligt ongelukkig zoude kunnen stikken.

9. Als hij tot zichzelven komt, wordt hij in een warm bed gelegd. Is hij met asch of zout bestrooid geweest, dan wrijft men met warme doeken het ligchaam zagtjes af. Wanneer hij dan krachten heeft om te slikken, dan geeft men hem nu en dan een theelepel vol warme thee, of warm bier, waarin wat *oxymel squillitieum* gedaan is, en gaat voort, met handen, voeten, en den rugge met warme doeken te wrijven.

10. Vervolgens behandelt men den zieken, als iemand, die een zwaare koorts heeft.

Van de middelen, ter redding van Gehangen en Gewurgden.

Wanneer een mensch aan den hals hangend, of door een band, om den hals gebonden, gewurgd, zonder eenig teken van leven gevonden wordt, is de allerschielijkste hulpe noodig, dewijl de dood anders onvermijdelijk is. Deeze redding wordt door de volgende middelen beproefd.

1. Het allereerste en allernoodigste is, dat hij, wien zulk eene akelijke omstandigheid voorkomt, zonder zich te bedenken, zonder eerst om hulp te roepen, den band, of wat het zijn mag, waarmede de ongelukkige opgehangen of verwurgd is, afsnijde. Als het een gehangene is, zal men, zoo veel mogelijk, zorge draagen, dat het lighaam in het vallen zich niet bezeere.

2. De doodschijnende wordt, met alle omzichtigheid, terstond in het naaste huis gebragt, en in een vertrek, waarin noch rook, noch te groote hitte is, in een bed gelegd, recht uitgestrekt, en zoo, dat het hoofd en de borst niet gedrukt worden. Hierna, of, als men hem niet schielijk genoeg kan wegbrengen, nog eerder, maakt men de kleederen los, waardoor de beweeging der inwendige deelen zoude kunnen be-

belet worden, als die, welke aan den hals, borst, en buik zijn, gelijk ook de kousebanden, en ontkleedt hem daarna volkomen.

3. Een Heelmeester moet terstond de ader aan den hals openen, doch, als 'er bloed voor den dag komt, zich wachten, dat niet al te veel ontlast worde. In dit geval is eene rijkelijke aderlaating in den beginne schadelijk; beter is het, dezelve in het vervolg nog eens te herhaalen.

4. Loopt het bloed niet, dan wordt het geheele lighaam, doch voornamelijk de hals en het aangezicht, gewreeven met warme doeken, die ook wel met warmen azijn kunnen bevogtigd worden: Servietten, gedoopt in warm water en azijn, kunnen om het hoofd, en den hals geslaagen worden. De handen, voeten, en ruggegraad worden gewreeven met doeken, of borstels, gelijk als bij de drenkelingen N°. 2 gezegd is.

5. De inblaazing in de long, gelijk ook de tabaksklijsteeren, zijn in dit geval hoogstnoodig. Hoe men omtrent beide zich te gedraagen hebbe, is in het voorige Artijkel N°. 4. en 5. geleerd.

6. Men kan den lijder sterkriekende *spiritus* onder den neus houden Doch in dit geval zoude het nadeelig zijn, hem die prikkelende

middelen, welke bij drenkelingen N°. 6. beſchreeven zijn, in den neus te blaazen. Zulks moet in het geheel niet geſchieden.

7. Als de lijder dan tekenen van leven geeft, dan moet men hem warme thee met citroenenſap, of azijn, of een weinig wijn geeven, doch ſlechts van tijd tot tijd eene zeer geringe hoeveelheid.

8. Zonder eenig bedenken kan men hem ook een klijſteer van melk of gerſtenwater met zout zetten.

9. Men laat verder aan een' Geneesheer over, welke middelen te pas komen, of eene herhaalde aderlaating noodig of nuttig zij; die ook bepaalen moet, wat men tot verkwikking van den lijder geeven kunne.

Van de middelen, ter redding van Geſtikten.

Men heeft veele voorbeelden, dat ſchadelijke dampen den mensch kunnen bedwelmen, en zelfs volkomen kunnen doen ſtikken. Dergelijke dampen zijn onder anderen in gewelven, die in langen tijd niet geopend zijn, in diepe kelders, in kelders, waarin veel gistend bier ligt, of jonge wijn, of ook wel brandewijn. Hiertoe behooren ook de damp van koolen, van lampen, waarin olie of traan gebrand wordt,

wordt, de damp van kagchels, vooral wanneer die met den bast van ſmak heet gemaakt worden.

Eenige van deeze dampen bedwelmen allen. Men weet dit daaraan, dat de lijder zonder eenig teken van leven daar neder ligt, doch bij hem nog eene zagte ademhaaling te bemerken is. De bedwelming is de eerſte graad van verſtikking.

Andere ſtikken ten eenenmaale. De mensch is dan volkomen gelijk aan een dooden, haalt geen' adem meer, blijft zonder gevoel, of men hem prikkelt, of brandt; de mond is bij de meeſten geſlooten, en voor denzelven ontdekt men taaie ſlijm.

In beide gevallen beſtaat de eerſte hulp daarin, dat men zulk eenen ongelukkigen ſchielijk in de ruime lucht brenge, en hem bevrijde van alle de klederen, of ten minſten van die, welke het meest drukken.

Die, welke alleen bedwelmd zijn, komen dikwijls zeer ſchielijk bij, wanneer men hen met water beſproeit, ſterk ruikende zaaken onder den neus houdt, of een weinig ſnuiftabak voorzichtig in den neus geblaast wordt.

Wanneer iemand waarlijk geſtikt is, dan wordt 'er meer tijd en moeite vereischt. Die middelen, welke dan te pas komen, zijn de volgende:

1. Men

1. Men brengt den verongelukten, welke reeds ontkleed is, in een koel vertrek, waarin de vengſters moeten open zijn, hoedanig ook de luchtgeſteldheid zijn moge. Men plaatst hem zoodanig, dat het bovenlijf opgerecht zij, de beenen neêrhangen, welke men tot aan de knieën in een lauw bad zet, dat langzaamerhand meer en meer kan verwarmd worden.

2. Men moet terſtond eene ader openen, en wel, als het zijn kan, aan den hals.

3. De omſtanders houden intusſchen ſterk ruikende zaaken onder den neus, blaaſen prikkelende middelen in denzelven.

4. Verder moet men zich alle moeite geeven, den mond, die doorgaans geſlooten is, open te maaken, en lucht inteblaazen.

5. Tabaksklijſteeren zijn in dit geval even nuttig, als in de voorgaande. Van de wijs, op welke zij moeten gezet worden, is reeds geſprooken.

6. Men kan ook een klijſteer zetten, uit een afkookſel van een hand vol tabak met een groote lepel zout.

7. Eindelijk heeft men in veele gevallen eene ſchielijke hulp aangebragt, wanneer men het gansch naakte lighaam met veele emmers water begooten heeft.

Menſchen, die door den blikſem getroffen zijn,

zijn, kunnen, even als andere geſtikten, behandeld worden. In deeze gevallen kan men zich niet genoeg haaſten een' Geneesheer tot hulp te roepen.

Van de middelen, ter redding van Bevroozenen.

Elk een weet, dat bij menſchen, die zich langen tijd in eene ſtrenge koude ophouden, zeer ligt het een of ander lid bevriest, of dat zij zelve geheel en al door den vorst aangedaan worden. In het eerſte geval is de geneezing onfeilbaar en gemakkelijk, als de lijder daarbij niets verzuimt. In het andere geval is de herſtelling meestal mogelijk, wanneer de bekwaame middelen in het werk geſteld worden.

Dat een lid bevroozen zij, bemerkt men daaraan, dat het wit, ongevoelig, en onbeweeglijk is. Als iemand dit ziet, moet hij het aangedaane deel met ſneeuw of koud water wrijven, waarin geſtooten of geſchrapt ijs gedaan is, tot zoo lang, dat hij daarin eene hitte en brandende jeukte gewaar wordt. Dan zijn de inwendige beweegingen, tot het leven noodig, herſteld; echter moet de lijder zich niet bij een warme kagchel of open vuur plaatſen

Geheel bevroozen, en levenloos ſchijnende men-

menſchen, worden op de volgende wijze in de meeſte gevallen gered:

1. Men draage zorge, dat het bevroozen lighaam in geen warm vertrek of bed gebragt worde. Dit zoude doodelijk zijn. Men legt het veeleer op eene koude plaats in ſneeuw, waarmede het geheele lighaam bedekt wordt, op zoodanig eenige wijze, dat ſlechts de mond en neusgaten vrijblijven. De ſneeuw wordt overal vast tegen het lighaam aangedrukt, en als op deeze of geene plaats de ſneeuw begint te ſmelten, legt men 'er verſche op.

2. Gebeurt het geval in eene drooge koude, en is 'er geen ſneeuw voor handen, zoo maake men twee of drie dubbelde linnen doeken zeer nat in ijskoud water, waarin geſtooten of geſchrapt ijs gedaan is, en omwinde daarmede het geheele lighaam, op de voorheen beſchreeven wijze, zorge draagende, dat, als de eene of andere plek drooger ſchijnt te worden, die plaats terſtond met andere natte doeken bedekt worde. Dat men de doeken, al wordt 'er geene werking van beſpeurd, dikwijls nat maaken, en in het zelfde water ſteeken moet, verſtaat zich van zelve.

3. Heeft men het zoo ver gebragt, dan drooge men het lighaam met warme doeken af, en legge het in een warm bed; dit moet echter in een

een koud vertrek ſtaan. Zoodra hij kan ſlikken, geeve men hem ook, nu en dan, een kopje thee, waarin een weinig wijn of azijn gedaan is.

4. Bevroozen menſchen, ſchoon zij weder tot zichzelven gekomen zijn, zijn echter nog blootgeſteld aan eene beroerte, of andere kwaade toevallen. Om dit voortekomen, moet terſtond, nadat de eerſte middelen gebruikt zijn, zoodra hij begint te herſtellen, eene aderlaating verricht worden. Ook kan men den lijder, alsdan, alle twee of drie uuren van N°. 25. zoo veel geeven, als op de punt van een mes liggen kan.

5. Blijft de beterſchap aanhouden, dan geeft men hem ſoepen en ligte ſpijzen, en het vertrek, waarin hij ligt, kan langzaamerhand warmer gemaakt worden.

6. Zoo, na de herſtelling, het een of ander lid mogt bevroozen blijven, en gevoelloos zijn, dan wordt dit zoo lang met ſneeuw of natte doeken, volgens het gezegde bij N°. 1. en 2. bedekt, tot dat het gevoel wederkome.

7. Al het geen verder noodig mogt zijn, dient een Geneesheer aan de hand te geeven.

Men heeft in alle deeze gevallen de volgende algemeene regelen in acht te neemen.

1. Geen Heelmeeſter moet en mag weigeren,

ren, als hij geroepen wordt, bij zoo een' ongelukkigen, terſtond te komen.

2. Men moet niet ophouden de aangepreezen middelen in het werk te ſtellen, offchoon men van dezelve geene de minſte werking zag, maar onvermoeid eenige uuren daarmede aanhouden, en geen een onbeproeft laaten. Want dikwijls heeft men gezien, dat de middelen, welke langen tijd vruchteloos gebruikt waren, echter eindelijk dienst deeden, of dat, als alles nutteloos ſcheen, echter een ander middel hulp aanbragt.

3. Vooral moet men daarop letten, dat de middelen geregeld gebruikt worden, en eene verſtandige keuze omtrent dezelven plaats hebbe, en niet, dan het een, dan het ander door een, in het werk geſteld worde. Vooral heeft dit plaats omtrent het inblaazen der lucht, de wrijvingen, het houden van ſterk ruikende zaaken onder den neus; welke middelen, zonder oordeel gebruikt wordende, dikwijls meer nadeel doen, dan voordeel aanbrengen.

4. Zoo het mogelijk is, moet terſtond ook een' Geneesheer geroepen worden.

Van

Van de Vergiften.

Onder de verſcheiden ſoorten van Vergiften zijn het rottekruid, en eenige ſchadelijke planten, die geene, welke op het land het meest voorkomen.

1. Het rottekruid doodt ſchielijk, wegens de groote ſcherpte, verwekkende eene geweldige ontſteeking, de allergeweldigſte pijnen in den mond, keel, maag, darmen, verſchrikkelijke en bloedige braakingen, en afgangen, ſtuipen, flauwtens.

Het beste middel is, terſtond melk, of als men die niet heeft, lauw water in eene groote hoeveelheid te drinken. Is men zoo gelukkig, de oorzaak van het ongemak terſtond te ontdekken, dan kan men, als veel lauw water gedronken is, met olie of geſmolten boter, en door in de keel te kittelen met een veder, braakingen verwekken. Doch zoo de maag en darmen door het Vergif reeds zwaar ontſtooken zijn, dan is de hoop verlooren, het kwaad door deezen weg uit het lighaam te brengen.

Alle ſlijmerige vogten, uit gerst, rijst, haver bereid, meelpappen, ſlijm van Althea, olie, en ſoortgelijke, zijn zeer heilzaam. Worden de pijnen laager in den buik beſpeurd, zet men klijſteeren uit melk, gerſten, of haver-

ſlijm. Eene groote aderlaating, terſtond in den beginne in het werk geſteld, ſtuit dikwijls met nut den voortgang der ontſteeking. Lauwe halve baden, lauwe ſtoovingen op den buik, zijn insgelijks van groot nut.

Offchoon men ſomtijds terſtond zoo gelukkig is, het eerſte geweld van het Venijn te ontgaan, blijft men echter zeer ligt langen tijd, of ook geduurende het geheele leven, in eene zwakkelijke omſtandigheid. Men moet, om dit voortekomen, eenige maanden lang alleen van melk en verſche hoender-eijeren leeven, welke men rauw met de melk vermengt; en ook ſpoedig de hulp van een' Geneesheer verzoeken.

2. Onder de Venijnige planten zijn eenige ſoorten van dolle Kervel, zoo wel het Kruid, als de wortel; de nachtſchaade, waarvan de besſen ſomtijds door de kinderen gegeeten worden; eenige ſoorten van Champignons, het zaad van de *Datura*, en *Staphiſagriæ*, de wolfsmelk, die, waardoor op het land het meeſte nadeel aangebragt wordt.

Alle de Vergiften van deeze ſoort dooden meer door eene bedwelmende dan ſcherpe eigenſchap. De voornaamſte toevallen zijn flauwtens, draaijingen in het hoofd, neigingen tot braaken, braakingen, bij ſommige ijlhoof-

hoofdigheid, en zeer zwaare pijnen in den buik.

Men moet terſtond veel lauw water drinken, waarin een weinig zout of ſuiker geſmolten is, en, zoodra mogelijk, een braakmiddel geeven. De werking van dit middel ophoudende, geeft men wederom veel water met honig of ſuiker, doch vooral met veel wijnazijn, als welke het waare tegengif is. Klijſteeren uit water, azijn, honig, of gerſtenſlijm, zijn ook te gelijk noodig.

3. Zoo men uit onvoorzichtigheid van *Opium*, of eenig middel, waarin hetzelve komt, als *Theriaca*, *Mithridatium*, *Diascordium*, te veel gekreegen hebbe, moet men terſtond eene aderlaating verrichten; een klijſteer zetten, en veel wijnazijn met water laaten drinken, doch voor het overige den lijder even eens behandelen, als of hij eene beroerte had, (men zie bladz. 88. 89.), want deeze volgt in de daad op een te ſterk gebruik van *Opium*.

4. Wanneer ſpijzen of dranken, vooral zuure, doch ook andere, in koperen, looden, of tinnen vaten geſtaan hebben, of deeze niet zuiver genoeg gehouden worden, ontbinden zij iets van deeze metaalen, 't welk, als het met de voedſels in het lighaam komt, de nadeeligſte gevolgen heeft. Dikwijls ontſtaan daardoor terſtond geweldige buik- en maagpijnen, draai-

jingen in het hoofd, braakingen, en ſoortgelijke toevallen; doch doorgaans openbaaren zich de gevolgen langzaamer; aanhoudende buikpijnen, krampen, verſtoppingen, en eene langzaame uitteering. Een rijkelijk gebruik van ſlijmerige dranken, van verſche boom-olie, klijſteeren, lauwe baden eu ſtoovingen, zagte buikzuiverende middelen, die van tijd tot tijd herhaald worden, doch geene zoute, zijn de middelen, die men daar tegen gebruiken moet. Het gebruik van het bovengenoemde vaatwerk is zoo veel mogelijk af te raden.

5. Sterke braak- en buikzuiverende middelen, in eene te groote gifte genomen, werken als de ſcherpſte vergiften. De algemeene en beste middelen in dit geval zijn ſlijmerige, olieachtige, dranken, ſoortgelijke klijſteeren, warme ſtoovingen op den buik, bij volbloedige aderlaatingen, en, in den hoogſten nood, als het braaken en purgeeren in het geheel niet ophouden wil, bedaarende of verdoovende middelen, als bij voorbeeld N°. 24. of 34.

LIJST

LIJST

DER

GENEESMIDDELEN.

N°. 1.

Men neemt een hand vol gerst, laat die met anderhalf pint water een uur lang kooken, zeigt het afkookſel door, en doet een of twee ſpijslepels vol honig, en drie of vier lepels vol goeden azijn daarbij; en laat dit als een gewoonen drank gebruiken. Dit is het gerſtenwater, 't welk onder deezen naam dikwijls voorkomt.

N°. 2.

Men neemt van den braakwortel (*Rad. Ipecacuanhæ*) twaalf grein; beste Rhabarber twintig grein.

N°. 3.

Drie of vier greinen braakwijnſteen (*tartarus emeticus*) worden ontbonden in zes oncen water, en daarvan laat men langzaamerhand iets gebruiken, tot dat 'er braakingen volgen. Men kan dit middel ook aan kinderen geeven, wanneer

men het in kleiner giften, en in meer water ontbonden, aan zeer kleine, van een vierendeel jaars tot anderhalf jaar met een theelepeltje zoo lang laat gebruiken, tot dat het werkt.

N°. 4.

Men neemt van den wortel van de *Jalappa* dertig tot veertig grein; room van wijnsteen (*cremor tartari*) twintig grein, en maakt daar van een poeder.

N°. 5.

Goede gepulveriseerde Rhabarber, en zout van Glauber, van elk een half tot een drachma, tot een poeder gemaakt.

N°. 6.

Neem een loot uitgezogte zene-bladeren, giet daar op zes oncen kookend water, doe 'er dan bij een tot anderhalf loot zuivere manna en drie à vier drachmen *Sal Sedlicense*, en laat het een half of heel uur zagtjes trekken, zeig het dan door, en geef het, naar maate van de omstandigheid, of in eens of in twee reizen.

N°. 7.

a. Goede gepulveriseerde rhabarber, geprepareerde kreeftoogen, van elk een half loot, room van wijnsteen twee loot. Maak daarvan een poe-

poeder, waarvan een theelepel vol gebruikt wordt.

b. Room van wijnſteen ander half loot, gezuiverd ammoniak-zout, gepulveriſeerde Aronswortel, witte *magneſia*, van elk een half loot. Men menge het wel onder elkander, en laate daarvan een theelepel neemen.

N°. 8.

Room van wijnſteen anderhalf loot, gezuiverde ſalpeter, een half loot. Maak daar van een poeder.

N°. 9.

Extract van roode gentiaan wortel (*gentiana rubra*), en van duizend gulden kruid (*centaurium minus*), van elk een half loot, *tartarus ſolubilis* een loot; ontbind dezelve in vier oncen gemeenen even zooveel kruis en munt-water, en laat daarvan een halve tot een geheele lepel, naar maate van de omſtandigheden, gebruiken.

N°. 10.

Merg van Tamarinden vier loot, room van wijnſteen een loot; kook het met zes oncen water, en doe daar bij een of twee oncen kaneelwater.

N°. 11.

Poeder van de fijnſte China, of Koortsbast, twee loot; verdeel dezelve in 12. gelijke deelen.

N°. 12.

Men voege bij de zoo even genoemde China nog een half loot zuiver Ammoniak Zout, verdeele alles in twaalf gelijke deelen, en laate daarvan naar het voorſchrift gebruiken.

N°. 13.

Laage eike (*Chamædrijs*), duizend gulden kruid, alſem en kamillen-bloemen, van elk een handvol, laat dezelve trekken met een pint kookend water een paar uuren; ſmelt daarin een half loot zuiver zout van wijnſteen (*ſal tartari*), zeig het dan door; en laat daarvan een halve theekop alle twee of drie uuren gebruiken.

N°. 14.

Oxymel ſquilliticum vier loot, *tartarus vitriolatus*, een loot, water agt oncen, geest van kruis en munt of jeneverbesſen, een loot.

N°. 15.

Poeder van zee ajuin (*pulvis ſquillæ*) een drachme, room van wijnſteen, gezuiverde ſalpeter, van elk een loot, poeder van kaneel een half loot. Men mengt het behoorlijk onder een en laat driemaal 's daags een theelepel daarvan gebruiken.

N°. 16.

N°. 16

Het kruid en de bloem van duizendblad (*Millefolium*), hoefblad (*Tusfilago*) van elk twee loot; bloemen van de *Arnica*, een loot. Giet daarop een pint kookend water, laat alles wel toegedekt, een half uur, op het vuur kooken, dan koud worden, giet het af, en meng daar onder twee à drie loot zuivere honig.

Men kan ook de *Species Pectorales*, die in sommige Apotheken zijn, tot een Thee gebruiken.

N°. 17.

Althea kruid, Eerenprijs, Salie, van elk een hand vol, snijd dezelven klein, en meng daaronder een drachme zaad van fenkel, of steranijs; tot een thee voor de borst.

N°. 18.

Poeder van Zoethout (*Rad. liquiritiæ*;) Florentijnsche lis (*Iris Florentina*) steranijs en bruine kandijsuiker, van elk even veel, men mengt het goed dooréén, en maakt daarvan een poeder, waarvan nu en dan een theelepeltje gebruikt wordt.

N°. 19.

Oxymel squilliticum een once, *Oxymel simplex* twee oncen, *essentia anisi*, een half tot een

drachme. Maak daarvan een ſtroopje, 't welk tot de hoeveelheid van een theelepeltje gebruikt wordt.

N°. 20.

Spiritus vitrioli een drachme, Rooſenhonig derdehalf once.

N°. 21.

Men kooke van den besten Koorstbast twee loot met twaalf oncen water een half uur in een' wel toegedekten aarden pot; zeige het door, en doe daarbij twaalf grein kampher, twee drachmen *Spiritus vitrioli*, en een once honig.

N°. 22.

Men giete op een loot wilde valeriaan (*valeriana offic.*), bloemen van de *arnica* en kamillen, twaalf oncen kookend water, laate het eenige uuren in eene zagte warmte trekken, zeige het door, en doe 'er naderhand bij twaalf grein kampher, twee drachmen *Spiritus vitrioli*, en een once van de eene of andere ſtroop.

N°. 23.

Neemt een half loot zoete, en half zoo veel bittere, geſchilde, amandelen, wrijft dezelven met zes

zes oncen water, en een loot fijne ſuiker, totdat daaruit gemaakt zij eene dunne amandelmelk, waarin men daarna twaalf grein kampher, en even zoo veel *ſal volatile cornu cervi* ontbindt.

N°. 24.

Men ontbindt in een half pond gerſtenwater N°. 1. drie grein *Opium*, en laat daarvan, naar het voorſchrift, met lepels gebruiken.

Bij gegoede menſchen kan men twee oncen goeden Rhijnſchen wijn, of een once kaneelwater daarbij doen.

N°. 25.

Kampher, tot een, twee of drie greinen, met tien greinen zuivere ſalpeter en een ſcrupel *Magneſia* vermengd. Aan kinderen geeft men, naar de jaaren, de helft, een vierde, een zesde gedeelte.

N°. 26.

1. Vier loot fijn gewreeven roode *bolus*, met een half drachme kampher wel vermengd.

2. Kamillen- en vlierbloemen van elk een loot, fijn boonenmeel drie of vier loot, *lithargyrium*, een loot, kampher een drachme; vermeng dit alles tot een fijn poeder, naai het in zakjes van fijn linnen, en leg die aan.

N°. 27.

N°. 27.

Een half tot twee loot zuivere manna, in warm water ontbonden, om, naar verschil der jaaren, te geeven.

N°. 28.

Stroop van rhabarber, *oxymel squiliticum*, van elk even veel. Men gebruikt daar van nu en dan een theelepeltje.

N°. 29.

Men kookt een once van den besten koortsbast met anderhalf pond water een quartier uurs, en, nadat het doorgezeigd is, doet men daarbij een of anderhalf once honig, en een once *Tinctura martis pomata*, en laat daarvan drie of vier maal een half theekopje neemen.

N°. 30.

Men kookt een drachme ruuwe aluin met een pint verschе melk, zeigt het door, ontbindt daarin een à twee oncen suiker, en laat daarvan alle een of twee uuren een half theekopje neemen.

N°. 31.

Liq. anod. min. Hofmanni twee drachmen, *Essentiæ castorei*, *laudani liquidi Sydenhami*, van elk

elk een drachme. Men geeft zestien tot twintig droppels hiervan.

N°. 32.

Men neemt van den besten koortsbast anderhalf loot, Yslandsche mos (*Lichen Islandicus*) een loot, of als men deeze niet kan krijgen, van de Althea wortel twee loot, kookt dit alles met een pint versche melk, zeigt het door, en voegt daar bij een of twee oncen zuivere honig. Men geeft hier van een Theekopje.

N°. 33.

Een of twee drachmen kampher, te vooren ontbonden, worden met twee oncen versche lijnolie zeer nauwkeurig vermengd, en dan wordt daar bij gedaan een half tot een drachme *oleum carvi deſtillatum:* 's avonds en 's morgens laat men daar mede smeeren.

Als de pijnen in den buik zeer zwaar zijn, kan men een of twee drachmen *laudanum liquidum Sydenhami* daar bij doen.

N°. 34.

Van twee greinen *extractum caſcarillæ aquoſum*, en een grein zuivere *Opium*, maakt men een pil.

N°. 35.

℞. *Fellis tauri inſpiſſati.*
Saponis veneti, ana unciam dimidiam.

Rha-

Rhabarbari optimi drachman $1\frac{1}{2}$.
M. F. Pill. pond. gr. ij.

N°. 36.

Nen neeme twee drachmen vlugge geest van ammoniak zout, anderhalf drachme ontbonden kampher, menge dit met een once versch uitgeperſte leinolie tot eene verdeelende zalf.

N°. 37.

Neem alſem vier loot, kalmoes-wortel *(Calamus aromaticus)*, rooden gentiaan- en meeſterwortel *(Rad. Imperator.)*, van elk twee loot, laurierbesſen drie loot, jeneverbesſen vijf loot, *ſemin. dauci cretici* twee loot, meng alles wel ondereen, giet daarop derdehalve pint brandewijn, laat het vierentwintig uuren in eene maatige warmte ſtaan, zeig het door, ſmelt daarin een loot zout van wijnſteen, en laat daarvan één tot twee kleine glaasjes neemen.

N°. 38.

Men giet op een loot gepulveriſeerde zeeajuin *(rad. ſquillæ)* en drie drachmen drooge, geſtoote, ſchillen van oranjeappelen, twee pond witten wijn, laate het in eene maatige warmte trekken, en daarvan volgens het voorſchrift gebruiken.

N°. 39.

N°. 39.

℞. *Extr. aloes gummoſi*
Gummi Ammoniaci depurati ana drachmam unam. Guttæ ſcrupul. duos
Dragrydii ſulphurati drachmam dimidiam
M. F. Pil. gr. ij
Purgeerpillen tot zes of acht ſtuks te gebruiken.

N°. 40.

Men giete op drie drachmen zuiver zout van wijnſteen (*ſal tartari*) zoo veel goede, ſterke, wijnazijn, tot dat 'er geene opbruiſching meêr gezien worde, dan kan men zes oncen water daarbij doen, en één of anderhalf once zuiveren honig.

N°. 41.

℞. *Gummi ammoniaci depurati*
Saponis veneti ana drachmas tres
Mercurii dulcis rite præparati
Sulphuris aurati antimonii tertiæ præcipitationis
Extracti fumariæ ana drachmam unam
M. F. c. aceto ſquillitico Pill. gr. ij.
Ontbindende pillen tot zeven of acht ſtuks.

N°. 42.

N°. 42.

Men neemt fijn geſneeden graswortel, klittenwortel, van elk een loot, zoethout, pokhout, en ſaſſafras, van elk een half loot, fenkelzaad een drachme; laat dit op drie pinten water tot twee pinten verkooken, en tot een' gewoonen drank gebruiken.

N°. 43.

Geprepareerde kreeftoogen een ſcrupel, of twintig grein, gezuiverde ſalpeter tien grein, *ſulph. aurat. antim tertiæ præcipitationis* en kampher, van elk twee grein; meng het wel door een, en maak daar van een poeder.

N°. 44.

℞. *Gummi Ammoniaci depur. unciam dimidiam*
Guajaci drachmas duas
Sulph. antim. aur. tertiæ præcipit.
Camphoræ ana drachmam unam
Extracti fumariæ drachmam unam & mediam.
Eſſent. ſuccini drachmam dimidiam
M. F. Pill. gr. ij *conſp. pulv. Lycopodii.*
Reſolveerende pillen, tot een half drachme te gebruiken.

N°. 45.

Men ſnijde zes loot verſche rammelas in dunne ſchijfjes, versch lepelblad, en ſalie van elk twee

twee loot, giete daarop een en een derde pint wijn, en laate het vierentwintig uuren in eene maatige warmte trekken, zeige het dan door, en ontbinde drie of vier loot zuivere honig daarin; om twee à driemaal 's daags een goed wijnglas daarvan te gebruiken.

N°. 46.

Men doet een kommetje klein geſneeden jonge toppen van denneboomen in een ton goed bier, laat het daar mede gisten, en voor- en namiddag een bierglas daarvan drinken.

N°. 47.

Fijne Koortsbast twee loot, *Nitrum antimoniatum* een loot, kampher met ſuiker gewreeven, een half drachme.

N°. 48.

Men neemt een handvol verſche graswortel, en even zoo veel gerst, laat het met drie pinten water een uur lang kooken, en doet, nadat het doorgezeigd is, op elke pint vier lepels vol goeden wijnazijn, en een tot twee lepels honig.

N°. 49.

Conſerf van vlier zes loot, versch uitgeperst ſap van lepelblad twee loot, geprepareerde

kreeftoogen een loot, gezuiverde salpeter een half loot, kampher met suiker afgewreeven een drachme; men mengt dit alles onder een, en maakt daarvan een conserf, en laat daarvan twee of driemaal 's daags ter groote van een noote-muscaat gebruiken.

Zoo het versche sap van lepelblad mogt ontbreken, kan men de *conserva cochleariæ* en *nasturtii aquatici* uit de Apotheek voorschrijven.

N°. 50.

Spiritus Cochleariæ twee loot, *Essent. myrrhæ* een half loot, *Spiritus salis acidi* een drachme, Rosenhonig een loot. Mengt het.

N°. 51.

Essent. Myrrhæ een loot, *Essent. gummi laccæ* een loot, *Spiritus cochleariæ* drie loot; Rosenhonig een loot. M.

N°. 52.

Bloem van zwavel twee loot, fijn gewreeven witte suiker een loot, gezuiverde salpeter twee drachmen. M. Poeder tegen de schurft tot de hoeveelheid van een theelepel te geeven.

N°. 53.

Geprepareerd Spiesglas (*Antimonium crudum præparatum*) twee loot, fijne suiker een loot, goede kaneel, een drachme. M.

N°. 54.

N°. 54.

Fijne gepulveriſeerde zwavel twee loot, gezuiverd ammoniakzout een half loot, verſche reuſel, drie of vier loot. Men mengt dit wel ondereen tot een zalf.

N°. 55.

Mercurius præcipitatus albus wordt, ter hoeveelheid van een half loot, vermengd met drie oncen verſche reuſel, of, bij voorname menſchen, met even zoo veel *unguent. pomat.*

N°. 56.

Een once *Sympus Diacodii* en anderhalf drachme *Spiritus vitrioli*, worden vermengd met zes of acht oncen water. Men laat dit nu en dan met een lepel gebruiken.

N°. 57.

Vermeng een grein *Puly. Ipecacuanhæ* met twaalf grein geprepareerde kreeftoogen, en even zoo veel ſuiker, en maak daar van een poeder.

N°. 58.

Zuivere ſalpeter een loot, conſerf van roozen vier oncen; men maakt daarvan een conſerf, en laat daarvan, volgens voorſchrift, ter grootte van een noote-muscaat gebruiken.

N°. 59.

Men kooke weegbladen, roode roozen, en eikenloof, van elk een handvol, in een pint water, en laate dit koud inſpuiten.

N°. 60.

Beste koortsbast twee loot, fijn, niet roestig, vijlzel van ijzer een half loot; meng dezelven wel onder elkander, en verdeel het naderhand in twaalf gelijke deelen.

N°. 61.

Men menge een drachme *Spiritus vitrioli*, en dertig droppels *Laudanum llquidum Sydenhami* met vier oncen kruisenmunt water.

N°. 62.

Men kooke geſtoote lijnzaat, dolle kervel, en vlierbloemen, van elk even veel, met melk tot een pap.

N°. 63.

Liq. terræ foliatæ tartari, een loot; *Syr. Fumariæ* derdehalf oncen, en vijf oncen melisſenwater; men menge dit wel ondereen, en laate daarvan volgens voorſchrift gebruiken.

N°. 64.

Een drachme Kampher, eerst in brandewijn ontbonden, wordt met twee oncen *Empl. de me-*

meliloto vermengd, en deeze zalf wordt dan op leder of linnen geſmeerd.

N°. 65.

Men doet op twaalf oncen water anderhalf drachme *acetum lythargyrii*. S. Tot een uitwendig gebruik.

N°. 66.

Fenckelwortel twee loot, Fenckelkruit, Dille (*Herba Anethi*) en Kervel, van elk een loot; Fenckelzaad een loot. Dit wordt met drie pinten water gekookt, doorgezeigd, en als een' gewoonen drank gebruikt.

N°. 67.

Geprepareerde Kreeftoogen twee loot, fijn gewreeven witte ſuiker, en fenckelzaad van elk een half loot, gezuiverde ſalpeter een drachme. Dit alles wordt tot een poeder gemaakt, waarvan, volgens voorſchrift, een theelepeltje gebruikt wordt.

N°. 68.

Tinctura antimonii acris.

N°. 69.

Men neemt melk en water van elk drie loot; witte verſche boomolie, drie theelepels, ſuiker

een of twee drachmen, en maakt daarvan een klijsteer, welke warm gezet wordt.

N°. 70.

Stroop van Rhabarber, en *Oxymel Squillititicum*, van elk even veel.

N°. 71.

Men bindt een half pond levendige kwik in een dubbeld linne lapje, laat het met een pint water een quartier of half uur kooken in een toegedekten aarden pot, giet het water af, en laat het, volgens het voorschrift gebruiken.

De kwik blijft tot hetzelfde gebruik nog goed.

N°. 72.

Men wrijve twee grein *Resina Jalappæ* met twaalf tot vijftien grein fijne suiker, daarna met drie of vier geschilde zoete amandelen zeer lang, en maake met een à twee oncen water daaruit eene *Emulsio*, waarbij men nog wat stroop doen kan.

Kinderen van vier jaaren geeft men eerst de helft, en als het noodig is, na een uur, de andere helft. Kleinere kinderen geeft men, na verschil van den ouderdom de helft, een derde, een vierde.

N°. 73.

N°. 73.

Semen Santonici, fijne ſulker, van elk een loot; men menge dit wel onder een, verdeelt het in twaalf gelijke deelen, en geeve 's morgens en 's avonds daarvan een.

N°. 74.

Een grein poeder van Jalappe, een half loot ſtroop van Rhabarber.

AANMERKINGEN

TOT DE

VOORGAANDE LIJST.

De giften der geneesmiddelen zijn bepaald tot ponden, oncen, looten, drachmen, ſcrupels, greinen; en bij vloeibaare tot pinten, ponden, enz.

Een Pond ℔j. bevat twaalf oncen.
Een Once ℥j. houdt 2. loot of 8. drachmen.
Een Drachme ʒj. drie ſcrupels.
Een Scrupel ℈j. twintig grein.

Een

Een Berlijnſche pint houdt omtrent 3. ponden.

Een gewoon theekopje wordt op drie oncen gerekend.

Een ſpijslepel een loot of half once.

Een theelepel dertig droppelen, of daaromtrent. Vijf of zes maaken een ſpijslepel.

Bij kruiden beduidt een handvol zoo veel als een half once.

De giften in de meeſte voorſchriften zijn (behalven die, welke in het bijzonder voor kinderen geſchikt zijn) voor volwasſen menſchen van achtien tot zestig jaaren. Van twaalf tot achtien jaaren zijn twee derden toereikende. Aan kinderen van zeven tot twaalf jaaren geeft men de helft; van vier tot zeven een derde; van drie tot vier jaar' een vierde, en zoo, naar maate van den ouderdom, altijd minder; zoodat kinderen van een jaar of daaronder omtrent een achtſte of tiende deel krijgen.

Echter heeft men hier omtrent noodig aan te merken, dat de bijzondere lighaamsgeſteldheid, en de ſexe, veel verandering maaken, zoodat dikwijls een ſterke jonge veel grooter gifte verdraagen kan, dan een zwakke jongeling, of een volwasſen, doch zeer teder, vrouwsperſoon.

EINDE.